

UČÍME (SA)
V GLOBÁLNYCH
SÚVISLOSTIACH 2

GLOBÁLNE VZDELÁVANIE V PREDMETE

etická výchova

UČÍME (SA)
V GLOBÁLNYCH
SÚVISLOSTIACH 2

GLOBÁLNE VZDELÁVANIE V PREDMETE

etická výchova

” Existuje len jedno produktívne riešenie vzťahu individualizovaného človeka so svetom: jeho aktívna solidarita so všetkými ľuďmi a jeho spontánna činnosť, láska a práca, ktoré ho opätovne spájajú so svetom. Nie však prvotnými putami, ale ako slobodného a nezávislého jedinca.“

Erich Fromm, *Strach zo slobody* (1941)

OBSAH

Komu je táto publikácia určená?

6

Predhovor

7

Prečo patrí globálne vzdelávanie do škôl?

8

Ciele udržateľného rozvoja

9

Princípy dobrého globálneho vzdelávania

10

Rámec globálneho vzdelávania

12

Rola pedagogického personálu v GV

17

Ako používať túto príručku?

19

Prehľad aktivít v príručke

22

1.

Príbeh Faisala

24

2.

Klíma sa nás týka

28

3.

Aká práca, taká pláca

36

4.	Pravidlá vojny	42
5.	Kto zastaví biomasaker?	48
6.	O etických značkách	58
7.	Načo nám je les	63
8.	Kto šil moje šaty?	66
9.	Rodinné záležitosti	74
10.	Rodinné monopoly	82
11.	Nobelovka	90
12.	Zdravie v neistote	102

KOMU JE TÁTO PUBLIKÁCIA URČENÁ?

Milé učiteľky, milí učitelia,

práve máte v rukách publikáciu, ktorá je určená vám, učiteľkám a učiteľom základných a stredných škôl, študentom a študentkám pedagogických vysokých škôl a všetkým ľuďom zaujímavým sa o globálne vzdelávanie (GV). Veríme, že globálne vzdelávanie slúži deťom i dospelým – prípadne dospelávajúcim – na lepšiu orientáciu v čoraz komplikovanejšie prepojenom svete, ale zároveň prispieva ku komplexnému rozvoju kľúčových kompetencií potrebných pre život.

Hlavným poslaním tejto príručky je uľahčiť vám praktické začlenenie GV do výchovno-vzdelávacieho procesu priamo v rámci vášho predmetu. Učitelia a učiteľky nám na školeniach mnohokrát hovorili, že sa im naše aktivity páčia, ale častokrát nevedia, ako ich začleniť do svojich predmetov. Upozorňovali nás, že tematické výchovno-vzdelávacie plány sú nabité množstvom učiva a ak chcú žiakom a žiačkam priniesť globálne vzdelávanie, musia si naň „ušetriť“ hodinu, prípadne vymýšľať rôzne iné komplikované postupy a prepojenia s inými predmetmi, aby ho mohli v praxi zrealizovať.

Na tieto potreby reagujeme v projekte **Učíme (sa) v globálnych súvislostiach 2**, v ktorom sme sa zamerali na tzv. predmetový prístup. Jeho súčasťou bolo aj vytvorenie univerzálnej príručky *Globálne vzdelávanie v slovenských školách*, ktorá poskytuje teoreticko-metodickú oporu pri zavádzaní GV do škôl, a tiež štyroch praktických príručiek k predmetom etická výchova, slovenský jazyk a literatúra, matematika a geografia. Tieto predmetové príručky obsahujú návody na interaktívne aktivity, ktoré sa nielen venujú globálnym témam, ale zároveň aj zahŕňajú učivo, ktoré je priamo obsiahnuté v štátnom vzdelávacom programe, či priamo spĺňajú obsahové a výkonové štandardy jednotlivých predmetov.

Aktivity do príručiek nám pomáhali tvoriť, testovať a upravovať učitelia a učiteľky z praxe, za pomoci predmetových garantov a skúsených metodikov GV, ktorí buď učia na vysokej škole, alebo majú dlhoročnú prax v globálnom vzdelávaní. Veríme, že takýmto prepojením rôznych skúseností vám opäť prinášame cenné pomôcky, ktoré vám uľahčia implementáciu GV do vašich predmetov.

Lenka Putalová

metodička globálneho vzdelávania a koordinátorka projektu

Učíme (sa) v globálnych súvislostiach 2

PREDHOVOR

Milé kolegyně, milí kolegovia,

výchova je neoddeliteľnou súčasťou nášho učiteľského povolania. Aj napriek tomu sa hodnotový, osobnostný a sociálny rozvoj detí v školách presúva výlučne na predmety zo vzdelávacej oblasti Človek a hodnoty. Patrí k nim aj etická výchova, ktorá takto zohráva dôležitú a špecifickú rolu v celkovom vzdelávacom procese.

Ako učiteľky a učelia etickej výchovy sa preto musíme vyrovnávať s viacerými úskaliami. Ide najmä o laxný prístup k etickej výchove, a to nielen zo strany žiakov a žiačok či rodičov, ale často aj zo strany našich kolegýň a kolegov. Každodennou bariérou pre plnohodnotnú výučbu etickej výchovy je aj súčasný model vzdelávania, ktorý sa zameriava predovšetkým na získavanie nových vedomostí a poznatkov.

Na našich hodinách však musíme pracovať aj s inými cieľmi a mať na zreteli celkový prínos vzdelávania a výchovy. Ak chceme podporiť celostný rozvoj detí a mládeže, vyžaduje si to množstvo nášho času a energie. Venujeme ich jednak vlastnému profesijnému a osobnostnému rastu, jednak príprave inovatívnych hodín, ktoré by zrkadlili náročné morálne výzvy súčasného sveta.

Príručka Globálne vzdelávanie v predmete etická výchova nie je ani nemá byť učebnicou etickej výchovy. Dúfame, že vám poslúži ako inšpiratívna pomôcka, ktorá vás bude motivovať, aby ste otvárali na svojich hodinách aj nové a niekedy citlivé témy. Obsahuje množstvo praktických príkladov, vďaka ktorým nielen naplníte obsah tém formulovaných v kurikule etickej výchovy, ale aj ich predstavíte inovatívnym a najmä participatívnym spôsobom.

Navyše, jednotlivé aktivity sú zamerané na ciele udržateľného rozvoja a globálneho vzdelávania. Uvedomujeme si, že súčasné vzdelávanie musí odrážať výzvy a súvislosti vo svete okolo nás. Malo by preto rozvíjať zručnosti i schopnosti detí a mládeže, pokrývať globálne témy a komplexne reflektovať ich sociálne a morálne rozmery.

Etická výchova vytvára priestor na rozvoj kritického myslenia a podporu mladých ľudí v tom, aby skúmali svet okolo seba a formovali si vlastné hodnotové preferencie. Je to cesta náročná, zároveň však nesmierne dôležitá a zaujímavá.

Veríme, že príručka Globálne vzdelávanie v predmete etická výchova vám na nej bude dobrou spoločníčkou. Veľa šťastia!

Bibiana Kahánková, Katarína Komenská, Nikola Mihoková, Lenka Olejárová
autorky

PREČO PATRÍ GLOBÁLNE VZDELÁVANIE DO ŠKOLY?

Dnes už vieme, že odovzdávať deťom a mládeži iba vedomosti nestačí. Dokazujú to nielen skúsenosti zo škôl, ale aj rôzne výskumy a analýzy. Svet okolo nás sa mení obrovskou rýchlosťou a už sa dávno vymanil zo starých poučiek. Práve globálne vzdelávanie môže byť tým vetrom do plachiet, ktorý pomôže pedagogickému personálu udržať sa v kurze.

Prečo?

Pretože navracia do vzdelávania hodnoty a umožňuje vidieť prepojenia medzi rôznymi globálnymi a lokálnymi javmi, v spoločnosti či v prírode. Podporuje kritické myslenie a efektívnu prácu s informáciami. Prepája teóriu s praxou a učenie (sa) so snahou o zmenu. A nakoniec, vzdeláva k demokratickému občianstvu.

Hlavné dôvody, pre ktoré je prínosné začleňovať globálne vzdelávanie do výučby na školách, sú najmä tieto:

1. Svet, v ktorom žijeme, je navzájom prepojený. Dôsledky našich činov či myšlienok sa dnes šíria extrémnou rýchlosťou a vplývajú na životy ľudí v iných krajinách, rovnako ako na ten náš, tu na Slovensku. Ak chceme, aby sa mladá generácia vedela v tomto rýchlym, prepojenom a vzájomne previazanom svete lepšie orientovať a pozitívne ho ovplyvňovať svojimi rozhodnutiami, potrebuje mu rozumieť. Globálne vzdelávanie k tomu aktívne vedie a prepája učenie s praxou.
2. Globálne vzdelávanie priamo prispieva k naplneniu vzdelávacích cieľov, definovaných v štátnych vzdelávacích programoch a pedagogicko-organizačných pokynoch. Globálne vzdelávanie tak nie je prácou navyše, ale prostriedkom na dosiahnutie stanovených cieľov. A to spôsobom, ktorý je orientovaný na potreby detí a mládeže, a zároveň v škole vytvára bezpečné a rešpektujúce vzťahy. Medzi deťmi navzájom aj medzi nimi a dospelými.
3. Globálne vzdelávanie nezahŕňa iba informácie a vedomosti o témach, ale je tiež príležitosťou na osvojenie si kľúčových zručností a kompetencií. Ide najmä o mediálnu gramotnosť, o schopnosť kriticky myslieť, vyjadriť svoj názor či argumentovať a o zručnosti potrebné pre spoluprácu v tíme.
4. Kombinácia tém s konštruktivistickými a aktivizujúcimi metódami vzdelávania vytvára vo výučbe príležitosť zapojiť všetky deti – aj tie, ktoré nie sú zväčša aktívne pri frontálnej výučbe.
5. Žiaci a žiačky sa s globálnymi témami často stretávajú v médiách, v rodine či vo svojom okolí a vzbudzujú u nich prirodzený záujem. Včlenenie globálneho vzdelávania do vyučovania im umožňuje skúmať globálne témy v bezpečnom prostredí, v ktorom môžu formovať svoje postoje, prípadne konať v súlade so svojimi hodnotami.

CIELE UDRŽATEĽNÉHO ROZVOJA

Spravodlivý, trvalo udržateľný a mierumilovný svet pre všetkých nie je len vysnívanou víziou budúcnosti. Od roku 2015 je zároveň záväzkom, ktorý zadefinovala Organizácia Spojených národov (OSN), keď stanovila sedemnášť cieľov udržateľného rozvoja. Ciele sú spísané v oficiálnom dokumente s názvom *Premena nášho sveta: Agenda 2030 pre trvalo udržateľný rozvoj*, ktorý slúži ako výzva pre nás všetkých – občanov a občianky, vlády jednotlivých štátov, súkromný sektor a medzinárodné inštitúcie. Agendu 2030 prijali všetky členské štáty Organizácie Spojených národov, teda aj Slovensko.

V snahe splniť všetky ciele, ktoré sú uvedené v Agende 2030, musia všetky sektory spolupracovať a hľadať spoločné riešenia globálnych výziev. Sociálne, hospodárske a kultúrne otázky súvisiace s globálnym rozvojom sú často prepojené. Takisto sú prepojené aj všetky ciele udržateľného rozvoja, ktoré si vyžadujú veľké spoločné globálne úsilie. Vďaka tejto prepojenosti a širokej škále cieľov môžu k ich naplneniu prispieť aj žiaci a žiačky či školy samotné.

Čo je podľa vás najväčšia globálna výzva, ktorej v dnešnej dobe čelíme? K plneniu ktorých cieľov udržateľného rozvoja by ste chceli prispieť? Aké aktivity by ste mohli realizovať vo vašej škole?

Hlavný cieľ učiteliek a učiteľov

Cieľom 4.7 je do roku 2030 zabezpečiť, aby všetci žiaci a žiačky získali vedomosti a zručnosti potrebné na podporu trvalo udržateľného rozvoja – okrem iného aj prostredníctvom vzdelávania o témach ako trvalo udržateľný rozvoj, trvalo udržateľný životný štýl, ľudské práva a rodová rovnosť.

Zavádzanie GV do výučby môže byť jedným z nástrojov, ako podporiť rozvoj kompetencií u žiakov a žiačok a podporiť ich holistický rozvoj. Zároveň zavádzanie GV do vyučovania môže prispieť k aktívnemu zapojeniu detí a mládeže do naplňovania cieľov udržateľného rozvoja.

Zdroj: United Nation Information Service: Ciele udržateľného rozvoja. [unis.unvienna.org](http://www.unis.unvienna.org). (nedatované). [cit. 7. 7. 2020].
Dostupné na: http://www.unis.unvienna.org/unis/sk/topics/sustainable_development_goals.html.

PRINCÍPY DOBRÉHO GLOBÁLNEHO VZDELÁVANIA

Princípy dobrého globálneho vzdelávania tvorí dvanásť tipov, ktoré boli vytvorené spoločne s učiteľmi v Poľsku, a to na základe niekoľkoročných skúseností s prácou so študentmi a s pedagógmi. Tieto princípy možno chápať ako referenčné body pre každodennú pedagogickú prax.

Ako vieme, že vyučovací hodina spĺňa podmienky globálneho vzdelávania? Ako vieme, že to robíme dobre?

1. GV kladie dôraz na vzájomnú previazanosť a závislosť medzi globálnym Severom a globálnym Juhom. Neobmedzuje sa len na prezentáciu globálnych problémov.

Ak hovoríte o globálnych výzvach, pred ktorými stojí dnešný svet, napr. o nerovnom prístupe k zdrojom či o klimatických zmenách, poukazujte na to, akým spôsobom na ne vplýva vzájomná, globálna prepojenosť medzi krajinami sveta – spoločenská, ekonomická a ekologická – rovnako ako aj naše každodenné rozhodnutia.

2. GV predstavuje globálne procesy v lokálnom priestore, predstavuje ich dôsledky pre obyčajných ľudí a nesnaží sa zbytočne zjednodušovať.

Keď budete žiakom a žiačkam hovoriť o globalizácii a globálnych javoch, ilustrujte ich príkladmi zo života ich rovesníkov – poukazujte na analogické procesy v krajinách globálneho Juhu a Severu. Používajte metódy, ktoré im pomôžu lepšie pochopiť tieto vzťahy a posilniť schopnosť kriticky myslieť.

3. GV používa aktuálny a objektívny opis ľudí a udalostí, neposilňuje existujúce stereotypy.

Keď hovoríte o krajinách globálneho Juhu, vždy používajte hodnoverné zdroje a citujte súčasné a dôveryhodné dáta. Predtým, ako použijete aktivity založené na príbehoch, obrazoch, fotografiách alebo videách, vždy uvažujte, či pomôžu nabúrať stereotypy, alebo ich, naopak, môžu u niektorých žiakov a žiačok posilniť.

4. GV poukazuje na príčiny a dôsledky globálnych javov, neobmedzuje sa na faktografiu a štatistiku.

Priblížte mladej generácii globálne témy a ich fenomény; spoločne hľadajte možné príčiny a analyzujte dôsledky týchto javov pre nás i ľudí, ktorí sú problémom priamo ovplyvnení. Diskutujte o možných riešeniach a o tom, ako môže byť každý a každá z nás súčasťou zmeny.

5. GV poukazuje na význam vlastnej angažovanosti v reakcii na globálne výzvy, neprezentuje pocit bezmocnosti a beznádeje.

Stimulujte deti a mládež k aktívnemu občianstvu tým, že im priblížite pozitívne kampane a aktivity. Ukážte im možnosti, ako aj ony môžu byť súčasťou zmeny. Budte im príkladom.

- 6. GV vysvetľuje potrebu zodpovedného a dlhodobého angažovania sa v riešení globálnych výziev. Nie je o získavaní finančných prostriedkov na dobročinné účely.**
- Povzbudzte žiakov a žiačky v aktívnom angažovaní sa v živote lokálnej komunity. Pomáhajte vytvárať ich postoje – zodpovednosť za vlastné činy, solidaritu, empatiu, schopnosť pochopiť súvislosti a našu vzájomnú prepojenosť s celým svetom – prostredníctvom toho, čo kupujeme, koho volíme, ako sa prepravujeme či komunikujeme.
- 7. GV rešpektuje dôstojnosť ľudí, nezameriava sa na prezentovanie necitlivých obrazových materiálov, ale hľadá rovnováhu v zobrazení reality, ktorú opisuje.**
- Ak na hodine ukazujete obrazy alebo fotografie ľudí, vždy uvažujte, či by ste vy alebo vaši žiaci a žiačky chceli byť prezentovaní v podobnej situácii alebo podobným spôsobom. Zoznámte sa s *Kódexom používania obrazových materiálov a podávania správ*. Spoločne analyzujte príklady, v ktorých rôzne typy médií ovplyvňujú naše vnímanie reality.
- 8. GV podporuje kritické myslenie a vytváranie si vlastného názoru na globálne témy; nepodporuje názory len jednej ideológie a neposkytuje rýchle a hotové odpovede.**
- Dajte žiakom a žiačkam priestor na diskusiu, na vyjadrenie vlastného názoru. Neutekajte od zložitých a kontroverzných tém. Ukážte im, ako kriticky analyzovať informácie, ktoré sa k nim dostanú: ako zistiť, kto je ich autorom, či nebol predpojatý alebo za akých okolností a s akým cieľom vznikli.
- 9. GV podporuje porozumenie, solidaritu a empatiu, nezameriava sa len na súcit.**
- Povzbudzujte mladých ľudí, aby vám dávali otázky a vyjadrovali svoje pocity a emócie. Vedte ich k tomu, aby sa vžili do pozície iných a snažili sa pochopiť ich pocity a emócie – či už spolužiakov a spolužiačok v triede alebo ľudí na vzdialených miestach sveta. Používajte metódy, ktoré rozvíjajú empatiu. Rovnako ako svaly aj schopnosť empatie sa cvikom posilňuje.
- 10. GV dáva hlas ľuďom, o ktorých hovorí, neprezentuje domnienky a neoverené teórie.**
- Hľadajte príbehy z prvej ruky – priamo od aktérov alebo svedkov udalostí. Osobné príbehy pomáhajú najlepšie opísať príbeh a vysvetliť jeho okolnosti. Deti aj dospelí si ich takto lepšie zapamätajú a pochopia.
- 11. GV používa participatívne a interaktívne metódy; nie je limitované na pasívne, frontálne učenie (sa).**
- Interaktívne techniky pomáhajú všetkým žiakom a žiačkam aktívne sa zapojiť a rozvíjajú ich kritické myslenie; to je zásadné pre rozvoj analytického myslenia. Najlepšie si zapamätáme to, čo sami hovoríme a robíme.
- 12. GV sa zameriava na budovanie vedomostí, rozvíjanie zručností a zmenu postojov; neobmedzuje sa na transfer poznatkov.**
- Podporujte komplexný a holistický rozvoj detí a mládeže. Hoci len malá či ťažko merateľná zmena postojov a hodnôt je v globálnom vzdelávaní dôležitejšia ako nadobudnutie vedomostí.

RÁMEC GLOBÁLNEHO VZDELÁVANIA

Definícia

Podľa národnej stratégie pre globálne vzdelávanie je globálne vzdelávanie také, ktoré zdôrazňuje globálny kontext v učení (sa). Prostredníctvom neho dochádza **k zvyšovaniu povedomia o globálnych témach**, ktoré sa týkajú každého jednotlivca, **k rozvoju jeho kritického myslenia v týchto témach** a k hlbšiemu porozumeniu oblastí a tém, ktoré sa týkajú celého sveta. Témy globálneho vzdelávania poskytujú **priestor na zmenu postojov** jednotlivca a posilňujú **uvedomenie si vlastnej úlohy vo svete**. **Motivuje ľudí k zodpovednosti** a vychováva smerom **k osvojeniu si hodnôt aktívneho globálneho občana**.

Na Slovensku používame termín globálne vzdelávanie ako zastrešujúci princíp, ktorého súčasťou je globálne rozvojové vzdelávanie (vzdelávanie o problematike rozvojových krajín a chudoby vo svete), environmentálne vzdelávanie, multikultúrne vzdelávanie, mierové vzdelávanie, ako aj vzdelávanie k ľudským právam v globálnom kontexte.

Tematický rozmer globálneho vzdelávania

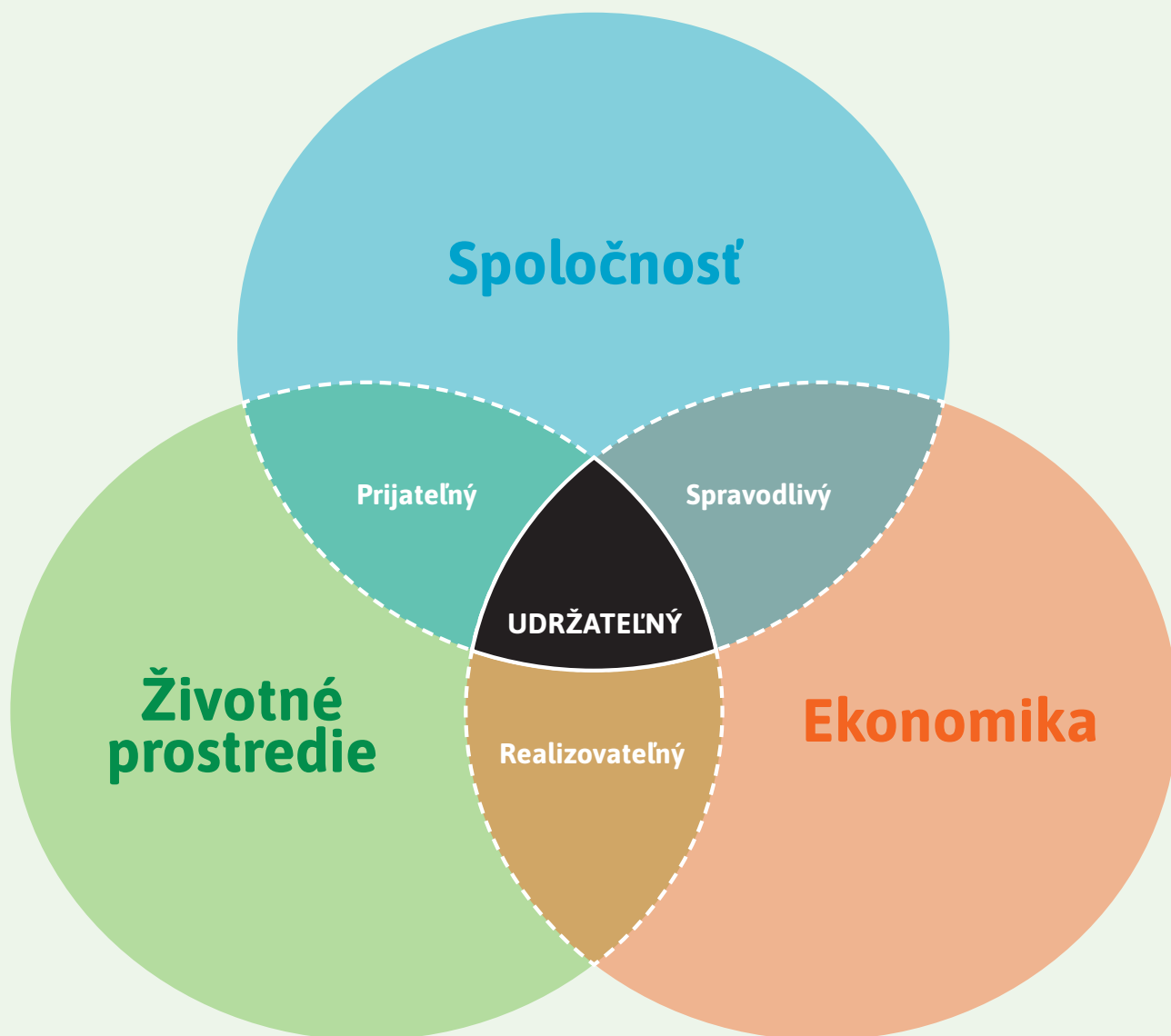
Tematickú strechu definície by mal tvoriť **koncept trvalo udržateľného rozvoja**. Trvalo udržateľný rozvoj zahŕňa tri piliere – ekonomický, sociálny a ekologický. Tie sú rovnocenné, navzájom prepojené a zastúpené nielen na globálnej, ale aj lokálnej úrovni. Ak niektorý z pilierov nie je v rovnocennom postavení či zastúpení, nemôžeme hovoriť o trvalo udržateľnom rozvoji.

Koncept trvalo udržateľného rozvoja vychádza z tézy, že na zemi, obrazne povedané, všetko so všetkým súvisí a zároveň, že tento vzťah nie je vždy vyvážený. Napríklad stav oceánov má čosi do činenia s hladom, naše energetické potreby s klimatickou zmenou a tá zase s odolnosťou našich miest voči náhlým zmenám počasia či s potravinovou bezpečnosťou. Rovnosť žien a mužov súvisí s dôstojnou prácou a chudobou.

V abstraktnejšej rovine si možno koncept trvalo udržateľného rozvoja predstaviť prostredníctvom diagramu na strane 13. Pozostáva z troch prelínajúcich sa dimenzií – sociálnej, ekonomickej a ekologickej – ktoré by mali byť v rovnováhe.

Pre udržateľný rozvoj spoločnosti je nutné hľadať medzi nimi prienik tak, aby hospodársky a spoločenský pokrok nebol na úkor životného prostredia. Zachovanie kvalitného životného prostredia v zmysle zachovaných a funkčných ekologických vzťahov je rovnako dôležité ako pokrok v oblasti hospodárstva a spoločnosti.

Súčasným i budúcim generáciám by sme vďaka tomu mali zachovať možnosť uspokojovať ich životné potreby, a pritom zachovávať prirodzené funkcie ekosystémov a neznižovať rozmanitosť prírody.

Treba však zdôrazniť, že **hoci koncept udržateľného rozvoja pôsobí na prvý pohľad ako environmentálna agenda, nie je to tak. Ide o zmes perspektív** (vrátane tej ekologickej, prípadne environmentálnej), **ktoré by mali byť v rovnováhe**. Podceňovať by sme tak nemali žiadnu z nich. Ak napríklad podceníme zmeny nášho životného prostredia (najvypuklejšia je zrejme globálna zmena klímy, ale aj extrémne znečisťovanie a ničenie oceánov), musíme rátať aj s dôsledkami v ekonomickej či sociálnej sfére. Patrí medzi ne napríklad masívna migrácia či narastajúce medzinárodné konflikty, ktoré súvisia s bojom o vyčerpatelné zdroje.

Všetky tri piliere trvalo udržateľného rozvoja, t. j. ekonomický, sociálny a ekologický, sú navzájom prepojené.

Zdroj: IVANIČ, P.: Východiská research designu analýzy. In: Analýza stavu globálneho vzdelávania na Slovensku. globalnevzdelavanie.sk. 2018. Dostupné na: <https://globalnevzdelavanie.sk/analiza/>.

Viac informácií ku globálnemu vzdelávaniu nájdete na portáli www.globalnevzdelavanie.sk.

TÉMY

KOMPETENCIE

KOMPETENCIE GLOBÁLNEHO VZDELÁVANIA V PREDMETOVÝCH UČEBNÝCH OSNOVÁCH

- Predmetovo zamerané kompetencie vzťahujúce sa na štátny vzdelávací program.

KOMPETENCIE ROZVÍJANÉ POMOCOU GLOBÁLNYCH TÉM

- Získavanie a spracovanie informácií týkajúcich sa lokálnych a globálnych tém,
- analýza globálnych procesov a súvislostí,
- rozhodovanie sa s ohľadom na globálne súvislosti.

ĎALŠIE KLÚČOVÉ KOMPETENCIE, KTORÉ GLOBÁLNE VZDELÁVANIE POMÁHA ROZVÍJAŤ

- **PRÁCA S TEXTOM**
Např. schopnosť efektívne triediť informácie týkajúce sa lokálnych a globálnych tém.
- **KRITICKÉ MYSLENIE**
Např. schopnosť premýšľať a diskutovať o citlivých a komplexných témach.
- **KOMUNIKAČNÉ SCHOPNOSTI**
Např. akceptovať a rešpektovať protichodné názory a postoje ostatných.
- **RIEŠENIE PROBLÉMOV**
Např. vytvoriť si vlastný názor na globálne otázky a dokázať ho vyjadriť.
- **KREATÍVNE MYSLENIE**
Např. hľadať alternatívne riešenia globálnych problémov a následne o nich uvažovať.

HODNOTY

- udržateľnosť
- dôstojnosť
- spravodlivosť
- rovnosť
- sloboda
- rozmanitosť
- mier

POSTOJE

- rešpekt
- otvorenosť
- empatia
- integrita
- zodpovednosť
- solidarita

..... RÁMEC
GLOBÁLNEHO VZDELÁVANIA

KLÚČOVÉ PRVKY AKTÍVNEHO PRÍSTUPU:

Odhodlanie Schopnosti/
Kompetencie Motivácia

... konať v záujme globálnej zmeny: dosiahnuť kolektívny blahobyt a udržateľný rozvoj

Pedagogický rozmer GV

Globálne vzdelávanie vychádza z konštruktivismu, pričom kladie dôraz na participatívne vzdelávacie postupy zameriavajúce sa nielen na kognitívne a psychomotorické, ale aj na afektívne vzdelávacie ciele; t. j. nielen na nadobúdanie vedomostí a zručností, ale aj na zmenu hodnôt a postojov.

Platí pritom, že ak vo vzdelávaní chýba ktorýkoľvek element (či už globálne témy a prepojenia, alebo relevantné pedagogické postupy), potom nemôžeme hovoriť o globálnom vzdelávaní. Ak napríklad žiakom a žiačkam poskytneme v rámci frontálnej výučby prednášku o klimatickej zmene, nejde o globálne vzdelávanie.

Pre naplnenie cieľov globálneho vzdelávania by bolo potrebné zameniť metódy frontálnej výučby za konštruktivistické pedagogické postupy (alebo k nim smerovať) s cieľom podporiť u cieľovej skupiny aj rozvoj v afektívnej oblasti, t. j. zmeny v jej postojoch a hodnotách.

Stratégia učenia a myslenia EUR – trojfázový model učenia

Stratégia učenia a myslenia je proces, pri ktorom učiteľ/učiteľka sprevádza žiaka k lepšiemu porozumeniu učiva. Rámec pre vyučovanie a učenie – EUR – možno realizovať v rôznych ročníkoch a v rôznom učebnom obsahu. Cieľom je, aby deti a mládež lepšie začlenili nové vedomosti do kontextu tým, že ich pripoja k už poznaným; aktívne sa zapoja do nového spôsobu učenia (sa) a budú uvažovať o tom, ako táto nová učebná skúsenosť zmení ich chápanie učiva a z neho vyplývajúcich súvislostí. Takáto metóda plánovania výučby, niekedy nazývaná aj trojfázový model učenia, skladá sa z evokácie, uvedomenia (významu informácií) a reflexie. V každej z týchto fáz dochádza k inej forme učenia (sa).

1. Evokácia

Cieľom prvej časti aktivity je skupinu motivovať a aktivizovať. Počas evokácie si žiaci a žiačky vybavujú vedomosti o téme, ktoré už majú. Pomáha im spomenúť si (evokovať), čo už o téme vedia, čo si myslia, že vedia, a aké otázky a myšlienky im k nej napadajú. Neskôr tak môžu spojiť nové so známym, a tým lepšie porozumejú novým informáciám.

2. Uvedomenie

V druhej fáze aktivity žiaci a žiačky získavajú a spracovávajú nové informácie. Tie si následne zaraďujú do vlastného systému poznania (čiže medzi pôvodné informácie, ktoré si vybavili a utriedili v priebehu evokácie).

3. Reflexia

Je záverečná, ale najdôležitejšia časť aktivity a procesu učenia. Predovšetkým pre nedostatok času na konci vyučovacej hodiny je, paradoxne, aj najčastejšie vynechávaná. Bez samotnej reflexie sa však žiaci a žiačky nemusia počas hodiny nič naučiť a hoci je zaujímavá, zostáva len prázdnu hrou. Až v reflexii si uvedomia, čo a ako sa naučili, zatriedujú, systematizujú a upevňujú nové vedomosti. Cieľom je reflektovať o nadobudnutých informáciách, skúsenostiach a procese, ktorými sa k zážitkom a poznaniu počas aktivity dopracovali. Len tak dokážu zúžitkovať skúsenosti z procesu učenia sa v budúcnosti.

Reflektovať možno o obsahu (čo už žiaci o téme vedia, čo si potvrdili, čo vyvrátili, čo spresnili, na aké otázky stále nepoznajú odpoveď, čo by ešte chceli o téme vedieť), ale tiež o procese (ako k týmto znalostiam dospeli, čo sa dialo počas učenia, ako sa im práca darila a vďaka čomu).

Proces reflexie uskutočňuje celá skupina s učiteľom či učiteľkou – prebieha interaktívne a spoločne. Nie je to teda hodnotenie práce žiakov a žiačok zo strany authority. Pri podnecovaní reflexie je postup kladenia otázok založený na Kolbovom cykle učenia. Obsahuje tieto fázy:

A

Reakcia: Získajte reakcie žiakov a žiačok na zážitok. Ako sa cítia? Ako to na nich celé pôsobilo? Čo si všimli, zažili, počuli, videli?

Tieto otázky ich majú prinútiť, aby sa opätovne zamysleli nad zážitkom a pripravili sa na ďalší krok. Cieľom je získať opisné odpovede o zažitých pocitoch a faktoch, ktoré sa udiali, a taktiež uvoľniť najsilnejšie emócie, ktoré v nich po zážitku ešte stále pretrvávajú.

B

Vysvetlenie: Prečo sa aktivita odohrala tak, ako sa odohrala? Prečo žiaci a žiačky reagovali tak, ako reagovali? Aké boli dôvody?

Tieto otázky by mali slúžiť na postupné odvodzenie zmyslu zo spoločnej skúsenosti. Sústreďujú sa na interpretáciu zážitkov skupiny, na vysvetľovanie a odvodzovanie. Cieľom je vyvolať zamyslenie a dedukciu, hlbšie premýšľanie o zážitku, pocitoch a faktoch.

C

Zasadenie do kontextu: Ako možno poznatky z konkrétnej aktivity vzťahovať na širší kontext alebo tému, o ktorej sa rozprávame? Ako to, čo sme sa naučili, prispieva k tomu, čo už sme vedeli predtým?

Toto je priestor na otázky, ktoré aktivitu a jej význam zasadia do širšieho kontextu témy či tém, pre ktoré sme aktivitu použili. Cieľom je vyvolať u skupiny syntetické a kritické myslenie, ktoré im pomôže vnímať kontextuálne súvislosti a zaujať k nim postoj.

D

Aplikácia: A čo teraz? Ako môžeme využiť to, čo sme sa naučili? Aké zmeny môžeme iniciovať?

Toto je priestor na zdôraznenie relevantnosti témy a vytvorenie záväzku alebo akčného plánu. Cieľom je priviesť skupinu k domýšľaniu dôsledkov a dať jej možnosť prejsť od uvedomenia k praktickému uplatneniu svojich nadobudnutých postojov a presvedčení. Cieľom môže byť aj motivácia skupiny k tomu, aby iniciovala konkrétne zmeny.

ROLA PEDAGOGICKÉHO PERSONÁLU V GV

Vedenie výučby pomocou participatívnych a zážitkových metód je na pedagogických fakultách často podceňovanou témou. Ak sa učitelia a učiteľky rozhodnú pre využívanie týchto metód, je v prvom rade nevyhnutné pracovať so svojimi postojmi – aby sa nebáli vyjsť zo svojej komfortnej zóny a zaužívaného spôsobu vyučovania, ale zároveň sa nenútili do techník a metód, ktoré im nie sú blízke. Šikovné učiteľky a učitelia by mali preukazovať citlivosť voči druhým a skupine, ochotu aktívne počúvať, kreativitu a najmä hodnotové ukotvenie, ktoré ladi s globálnym vzdelávaním. Vo všeobecnosti plní učiteľ/učiteľka v prípade zapojenia participatívnych a zážitkových metód počas vyučovania tieto roly (v ľubovoľnom poradí dôležitosti):

1. Hodnotiaca/motivačná rola:

V participatívnom vzdelávaní je hodnotenie niečím viac ako len známkovaním (hoci aj tento aspekt môže zahŕňať). Hodnotenie tu spočíva najmä v konkrétnej spätnej väzbe, ktorá reflektuje, ako žiaci a žiačky pracujú a ako sa zhostili svojej úlohy. Cieľom hodnotenia je skupinu najmä motivovať a pomôcť jej prekonať počiatočné zábrany, ktoré súvisia s vyžadovaním aktívneho zapájania do aktivity. Pre niektorých žiakov či žiačky to môže byť nová a stresujúca situácia. Minimálne zo začiatku preto učiteľ/učiteľka vyzdvihuje hlavne ich pozitívny prístup a k negatívnej spätnej väzbe prechádza až v prípade nežiaduceho správania, a to vtedy, ak sa miernejšie intervencie minuli účinkom.

Súčasťou hodnotenia je aj časť aktivity, ktorú sme nazvali reflexia. Tá potvrdzuje a overuje, či trieda dospela k vopred definovanému výstupu (napríklad ak mali za úlohu formulovať odporúčania, sami si overia, že sa im to podarilo). Ak sa tak nestalo, môže učiteľ/učiteľka situáciu využiť pre učebný proces a s triedou reflektovať o tom, čo bolo dôvodom neúspechu a čo by sa do budúcnosti mohlo udiť inak, aby sa úlohu podarilo splniť. Takáto reflexia by sa mala líšiť od bežného hodnotenia na úrovni polarizácie „máš vs. nemáš domácu úlohu“, pretože jej hlavným cieľom je ukázať mladej generácii, ako aktívne vnímať a objavovať svoje silné, ale aj slabé stránky a svoj vlastný podiel zodpovednosti na dosiahnutí alebo nedosiahnutí žiadanej výsledku.

2. Facilitačná/sprevádzajúca rola:

Okrem motivovania a hodnotenia je úlohou učiteľa/učiteľky sprevádzať žiakov a žiačky aktivitami tak, aby sa necítili v procese stratení. Naopak, mali by spoločné hodiny vnímať ako bezpečné prostredie, kde sa môžu otvoriť novým metódam, prístupom, vnemom a informáciám. Učiteľ/učiteľka v role facilitátora musí vedieť predovšetkým aktívne počúvať a vnímať, čo sa v triede deje, ako skupina pracuje, sledovať jej dynamiku či únavu. Na základe aktuálnej situácie potom žiakov a žiačky usmerňuje a prípadne sa flexibilne rozhoduje, ako bude hodina pokračovať ďalej. Pri niektorých aktivitách sa tak učitelia stávajú moderátormi, ktorí udeľujú slovo, ale aj mediátormi, ktorí skupinu usmerňujú tak, aby napriek rozdielnym názorom jednotlivcov našla spoločnú reč. Do istej miery stráži v rámci tejto roly aj disciplínu a poriadok, keďže využitie participatívnych a zážitkových metód neznamena, že v triede povoľujeme anarchiu.

Expertná rola:

Na rozdiel od štandardných hodín je expertná rola v globálnom vzdelávaní vnímaná ako doplnková k spomínaným dvom. Participatívne učenie nevyžaduje od učiteľov a učiteľiek, aby mali odpoveď na každú otázku a pôsobili ako experti na všetky preberané témy. Je dôležité, aby vedeli obohatiť zvolené participatívne a zážitkové aktivity o kľúčové teoretické poznatky, no hlavnú rolu prenechávajú žiakom a žiačkam.

Tí sa samostatne učia buď pomocou materiálov ponúknutých v rámci aktivity, alebo prostredníctvom diskusie s ostatnými. Je však veľmi užitočné, ak učiteľ/učiteľka dokáže do aktivity priniesť aj vlastné poznatky a expertízu, súvisiace predovšetkým s predmetom, ktorý vyučujú. Dôležité je tiež prepájanie jednotlivých aktivít s aktuálnym spoločenským dianím, s poznatkami nadobudnutými na minulých hodinách či na iných predmetoch.

S plnením týchto rolí sa v každodennej praxi učiteľiek a učiteľov spája mnoho výziev. Na základe vašich podnetov a otázok sme pre vás v nasledujúcom príhovore – *Ako používať túto príručku?* – pripravili tipy, ktoré vám pomôžu lepšie sa popasovať s nečakanými a neželanými situáciami.

AKO POUŽÍVAŤ TÚTO PRÍRUČKU?

Už v úvode spomíname, že táto príručka je primárne určená pre vás, učiteľky a učiteľov základných a stredných škôl, ktorí vidíte pridanú hodnotu v začleňovaní globálneho vzdelávania do vyučovania.

Jej úlohou je pomôcť vám zorientovať sa v základnom metodickom rámci globálneho vzdelávania a následne vás krok za krokom previesť rôznymi aktivitami, ktoré prepájajú globálne témy s učivom z etickej výchovy zadaného v štátnom vzdelávacom programe.

V úvodných častiach príručky sme vám stručne priblížili koncept globálneho vzdelávania, ako aj jeho tematický a pedagogický rozmer. Bližšie sme sa pozreli aj na rôznorodé roly vás, učiteľiek a učiteľov, v ktorých sa počas globálneho vzdelávania môžete ocitnúť. Dúfame, že tieto informácie vám pomôžu pri praktickom začleňovaní aktivít z tejto príručky do hodín etickej výchovy.

Všetky aktivity, ktoré v nasledujúcej časti nájdete, sme do príručky zaradili po viacnásobnom pripomienkovaní a úpravách zo strany metodikov a učiteľiek, pričom momentálne predstavujú to najlepšie z nášho dlhodobého a viacstupňového tvorivého procesu. Tematicky pokrývajú 12 tém globálneho vzdelávania, ktoré sú uvedené v infografike v časti **Rámec globálneho vzdelávania**.

Zoznam aktivít s ich stručným opisom, kľúčovými témami a prínosmi pre obe oblasti etickú výchovu a globálne vzdelávanie nájdete v **Prehľade aktivít v príručke** na stranách 22–23. Následne si môžete podľa čísla strany vyhľadať podrobný návod na realizáciu aktivity, ktorý obsahuje okrem postupných krokov všetky potrebné prílohy, ale aj možné alternatívy, odporúčané zdroje a metodické tipy.

Z pohľadu autorského tímu by sme chceli upozorniť ešte na niekoľko záležitostí, na ktoré zrejme narazíte pri snahe o realizáciu týchto aktivít na hodinách.

PREPOJENIE S KURIKULOM

- Aktivity boli vytvorené učiteľkami a učiteľmi z praxe. Cieľom príručky je vniesť globálnu dimenziu do vzdelávacieho obsahu pre predmet etická výchova (ETV) tak, aby nešlo o „spestrenie“ hodín, ale aby ste dokázali prebrať učivo zo štátneho vzdelávacieho programu.
- Pri každej aktivite sú uvedené prínosy pre ETV, ktoré naplňajú obsahové a výkonové štandardy štátneho vzdelávacieho programu. Aktivitami tak rozvíjate kompetencie spojené s predmetom, ale aj globálne kompetencie (pozri infografiku knihy).
- Pri aktivitách nie je uvedený ročník, v ktorom ich odporúčame realizovať. Každá trieda je iná a má iné potreby a obmedzenia. Často nám učitelia a učiteľky hovorili, že aktivitu robili s mladšími či staršími ročníkmi, než boli nami odporúčané, a že si ju skrátili alebo rozšírili tak, aby vyhovovala kompetenciám žiakov a žiačok v ich triede. Tento údaj sme teda vynechali a je na vašom zvážení, či danú aktivitu vaša skupina zvládne. Obsahová tabuľka s kľúčovými slovami a prínosmi pre ETV vám dostatočne napovie, o aké učivo ide. Vy, učitelia a učiteľky týchto predmetov, najlepšie viete, kedy dané učivo preberáte. Keďže školy si tvoria vlastné školské vzdelávacie programy, to isté učivo môže byť preberané v rôznych ročníkoch. Aktivity sú určené žiakom a žiačkam 2. stupňa základných a stredných škôl.

OPIS AKTIVITY

- Každá aktivita obsahuje základné informácie, ktoré potrebujete poznať pred jej realizáciou – akému učivu a akej téme GV sa aktivita venuje, koľko času zaberie, aké pomôcky budete potrebovať. Okrem toho sa dozviete, aký prínos má aktivita nielen z hľadiska predmetu etická výchova, ale aj v rámci globálneho vzdelávania. Keďže trvalo udržateľný rozvoj tematicky zastrešuje globálne vzdelávanie a aj touto metodickou príručkou by sme chceli prispieť k naplňovaniu cieľov udržateľného rozvoja, každá aktivita má piktogram príslušného cieľa či cieľov, s ktorými sa spája.

- Postup aktivity je rozdelený do troch častí podľa metódy EUR: evokácia, uvedomenie a reflexia. Každá z častí má uvedenú aj potrebnú minútáž na jej realizáciu. Ak si realizácia aktivity vyžaduje prílohy, sú uvedené za postupom aktivity.
- V závere aktivít uvádzame aj zdroje uverejnených informácií či odkazy na zaujímavé doplnkové informácie.
- Dôležitou súčasťou aktivít sú aj tzv. **Metodický tip** a **Doplňujúca informácia**.

Metodický tip:

Metodický tip sa vzťahuje k alternatívam, odporúčaniam či dôležitým metodickým upozorneniam k realizácii aktivity.

Doplňujúca informácia:

Doplňujúca informácia pre učiteľa obsahuje doplnkové informácie, ktoré potrebujete vedieť k obsahu aktivity.

Skúsenosť s aktivitou:

V niektorých aktivitách v príručke nájdete aj poznámku s názvom **Skúsenosť s aktivitou**. Je to komentár, ktorý sme k aktivite získali od učiteľov a učiteliek pri jej pilotnom testovaní.

FLEXIBILITA AKTIVÍT

- Aktivity môžete použiť podľa svojho uváženia. Buď ich použite tak, ako sú vytvorené, alebo sa len nechajte inšpirovať zaujímavou metódou, evokáciou či uhlom pohľadu a vytvorte si vlastnú hodinu, ktorá bude lepšie vyhovovať vám či potrebám vašich žiakov a žiačok.
- Prepojenie metódy s témou nie je nevyhnutne späté. S príručkou môžete pracovať aj tak, že navrhovanú metódu previažete s inou témou podľa svojho uváženia. Metódy sú prenosné a môžu vám skvelo poslúžiť nielen pri témach globálneho vzdelávania.
- Vzhľadom na požiadavky od vás, učiteliek a učiteľov, sme sa snažili limitovať čas na realizáciu aktivity na 45 minút. Komplexnosť niektorých z nich nás však po pilotnom testovaní inšpirovala k tomu, aby sme v niektorých prípadoch uviedli odporúčanie, že aktivita je vhodnejšia a efektívnejšia, ak si na ňu vyhradíte dlhší čas (90 min). Aby ste si mohli aktivity prispôsobiť potrebám vašej hodiny, všetky prílohy sú k dispozícii v editovateľnej podobe na <https://globalnevzdelavanie.sk/kategoria/kniznica/>. Tak si môžete pracovné listy skracovať či rozširovať o vlastný obsah.
- V rámci aktivít uvádzame tipy na to, ktoré časti môžete skrátiť tak, aby sa aktivita dala stihnúť na jednej vyučovacej hodine. Chceme vás však upozorniť na dôležitosť poslednej časti aktivity. Reflexia často tvorí jej najdôležitejšiu fázu. Až vďaka nej zväčša žiaci a žiačky dospejú k novému uvedomeniu (tzv. aha momentu) a uzatvoria svoj učiaci cyklus, ktorý sa viaže na danú tému. To prispieva k upevneniu precvičovaných kompetencií. Ako tvoriť a viesť reflexiu tak, aby naozaj splnila tento účel, opisujeme bližšie na strane 15 v časti **Stratégia učenia a myslenia EUR – trojfázový model učenia**.
- V prípade, že sa ocitnete v časovej núdzi pri vedení reflexie, tu je pár tipov, ako ju zvládnuť bez ukrátenia aktivity o jej prínos:
 - Použite uzatvorené otázky (očakávajúce odpovede áno/nie). Žiaci a žiačky na ne môžu odpovedať aj neverbálne, napríklad otáčaním vystretého palca na ruke (palec hore alebo symbol OK) podľa miery svojho súhlasu.

- Určite si vopred otázky zo zoznamu, ktoré budete môcť v prípade časovej núdze vynechať. Všetky otázky sú navrhované tak, aby vďaka nim reflexia uzavrela komplexný cyklus učenia (sa), ale vynechanie niektorých (tých, ktoré idú do najhlbších detailov témy a diskusiu najviac predlžujú, alebo posledných v poradí, ktoré sa týkajú aplikácie poznatkov do praxe) by reflexiu nemalo ohroziť. Ideálne bude, ak vynechané otázky následne zadáte na zodpovedanie ako domácu úlohu. Domácu úlohu môžete ponúknuť ako dobrovoľnú, len za účelom ukončenia cyklu učenia sa, a tiež ju môžete využiť na hodnotenie žiačok a žiakov.

HODNOTENIE

- V rámci globálneho vzdelávania, založeného na participatívnom a zážitkovom prístupe, je potrebné, aby ste si najskôr ujasnili, či a v akej miere a forme chcete hodnotenie žiakov a žiačok zakomponovať do hodiny.
- Máte pritom na výber viacero alternatív, ktoré na hodinu prinášajú isté výhody a nevýhody:
 - Participácia žiakov a žiačok počas hodín GV je hodnotená iba slovne vo forme spätnej väzby v rámci diskusie, pričom nevyužíva klasický bodový ani iný systém formálneho hodnotenia.
 - Štandardným spôsobom (známkou alebo bodmi) ohodnotíte tie časti aktivity, ktoré sa týkali učiva naučeného z kurikúl.
 - Participácia je hodnotená slovne v rámci diskusie, formálne hodnotenie (bodmi, známkou) prebieha napr. prostredníctvom zadania domácej úlohy, ktorá bude presahovať do ďalšej hodiny (napr. napísanie sumáru/krátkej úvahy o otázkach z reflexie, ktoré ste nestihli prebrať na konci hodiny) alebo napríklad vo forme päťminútového kvízu na začiatku nasledujúcej hodiny.
 - Alternatívne formy hodnotenia ako tzv. peer hodnotenie (rovesnícke) či sebahodnotenie/sebabodovanie.
- Uvažujte, ktorý hodnotiaci prístup zvolíte. Rozhodnite sa podľa cieľa, ktorý chcete dosiahnuť. Ujasnite si, či počas tejto hodiny potrebujete známky alebo body na motivovanie (resp. prinútenie) triedy k väčšej participácii. Je potrebné rátať s tým, že jednotlivé systémy hodnotenia vstupujú do dynamiky hodiny a zásadne ju môžu ovplyvniť, pozitívne aj negatívne. Práve známkovanie a bodovanie môže priniesť neželaný efekt. Žiaci a žiačky budú v strese, môžu mať zábrany naplno a autenticky sa vyjadriť. Takáto atmosféra je opakom toho, čo chceme počas hodín GV dosiahnuť.
- Akúkoľvek formu hodnotenia si zvolíte, upovedomte o nej triedu hneď na začiatku hodiny. Hodnotenie a jeho pravidlá musia byť pre žiakov a žiačky zrozumiteľné a transparentné za každých okolností, obzvlášť ak kladiete dôraz na participáciu.

PREHLAD AKTIVÍT V PRÍRUČKE

Názov aktivity	Číslo strany	Tematický celok	Témy pre predmet etická výchova	Téma pre globálne vzdelávanie	Ciele udržateľného rozvoja
Pribeh Faisala	23	Identifikácia a vyjadrenie vlastných citov; kognitívna a emocionálna empatia; komunikácia; dôstojnosť ľudskej osoby; prierezová téma – osobnostný a sociálny rozvoj.	City, počúvanie a empatia, komunikácia citov, pozitívne hodnotenie druhých v bežných a záťažových situáciách.	Migrácia	6, 10
Klíma sa nás týka	27	Otvorená komunikácia; prehlbovanie komunikačných spôsobilostí; ekonomické hodnoty a etika; komunikácia; etika práce, etika a ekonomika; prierezová téma – environmentálna výchova.	Komunikačné zručnosti, počúvanie, dialóg, konzumná spoločnosť, solidarita, globálne problémy.	Klimatická zmena	13, 15
Aká práca, taká pláca	35	Etika práce, etika a ekonomika; ekonomické hodnoty a etika; dobré vzťahy v rodine; zdroje etického poznania ľudstva; prierezová téma – osobnostný a sociálny rozvoj.	Pravidlá fair play v ekonomicko-právnych vzťahoch, sociálna nerovnosť, rovnosť, rovnaká dôstojnosť mužov a žien, aktuálne etické problémy v spoločnosti.	Rodová rovnosť	5, 8
Pravidlá vojny	41	Zdroje etického poznania ľudstva; život, telesné a duševné zdravie ako etická hodnota; filozofické zovšeobecnenie dosiaľ osvojených etických zásad; zdravý životný štýl; prierezová téma – osobnostný a sociálny rozvoj.	Mravné hodnoty, aktuálne etické problémy v spoločnosti, život a zdravie ako hodnota, hodnoty a mravné normy, zdravie ako hodnota.	Mier a konflikty, inštitúcie	3, 16
Kto zastaví biomasaker	47	Etické aspekty ochrany prírody; zdroje etického poznania ľudstva; prehlbovanie komunikačných spôsobilostí; komunikácia; prierezová téma – environmentálna výchova.	Ľudská činnosť a životné prostredie, aktuálne etické problémy v spoločnosti, dialóg, diskusia, komunikačné zručnosti.	Politická moc, demokracia a ľudské práva	13, 15
O etických značkách	57	Etické aspekty ochrany prírody; život, telesné a duševné zdravie ako etická hodnota; etika práce, etika a ekonomika; prierezová téma – environmentálna výchova.	Ľudská činnosť a životné prostredie, zodpovednosť za prírodu, etika a ekológia, etické aspekty ochrany prírody, fair trade.	Udržateľný rozvoj, spotreba a výroba	12, 14, 15
Načo nám je les?	62	Etické aspekty ochrany prírody; ekonomické hodnoty a etika; etika práce, etika a ekonomika; prierezová téma – environmentálna výchova.	Vnímanie prírody, ľudská činnosť a životné prostredie, materiálne a nemateriálne hodnoty, globálne problémy.	Prírodné zdroje a biodiverzita	12, 15
Kto šil moje šaty?	65	Etika práce, etika a ekonomika; ekonomické hodnoty a etika; prierezová téma – osobnostný a sociálny rozvoj.	Ekonomické cnosti a hodnoty, globálne problémy, ekonomické cnosti, konzumná spoločnosť.	Globalizácia a medzinárodný obchod	8, 10
Rodinné záležitosti	73	Etické aspekty vzťahu vo vlastnej rodine; dobré vzťahy v rodine; prierezová téma – osobnostný a sociálny rozvoj.	Rodina, v ktorej žijem, rodina, rodinné pravidlá, tradície a zvyky, fungujúca rodina, vzťahy v rodine.	Rozmanitosť a interkultúrne vzťahy	10, 11
Rodinné monopoly	81	Ekonomické hodnoty a etika; tvorivosť v medziľudských vzťahoch; prehlbovanie komunikačných spôsobilostí; etika práce, etika a ekonomika; prierezová téma – osobnostný a sociálny rozvoj.	Peniaze ako cieľ alebo prostriedok, sociálna nerovnosť, tvorivosť v medziľudských vzťahoch; diskusia, riešenie konfliktov, ekonomické cnosti.	Chudoba	1, 10
Nobelovka	91	Pozitívne vzory správania v histórii a v literatúre; pozitívne vzory správania v každodennom živote; filozofické zovšeobecnenie dosiaľ osvojených etických zásad; prierezová téma – osobnostný a sociálny rozvoj.	Vzor, ideál, vzory správania v histórii, reálne vzory správania, verejné vzory správania, prosociálne vzory, potreba celoživotného vzdelávania.	Vzdelanie	4, 10
Zdravie v neistote	101	Život, telesné a duševné zdravie ako etická hodnota; zdravý životný štýl; vzťah k chorým, starým, zdravotne a sociálne znevýhodneným ľuďom; dôstojnosť ľudskej osoby; prierezová téma – ochrana života a zdravia.	Život a zdravie ako hodnota, ochrana života, zdravie ako hodnota, vzťah k chorým, zdravotne a sociálne znevýhodneným, hodnota ľudskej osoby.	Zdravie	3, 10

1

Príbeh Faisala

45 MINÚT

Nosné témy GV:

Migrácia

Počas úvodnej aktivity sa žiaci a žiačky v predstavách prenesú do situácie, kedy spolu s rodinou narýchlo opúšťajú domov. Môžu si zbaliť iba najnutnejšie veci, a preto sa musia zamyslieť nad tým, čo považujú za podstatné. V druhej časti aktivity sledujú príbeh Faisala, ktorý bol nútený ujsť zo svojej domoviny. Prostredníctvom príbehu sa snažia vcítiť do jeho emócií a pomenovať, čo prežíval počas svojho putovania. Na záver spoločne diskutujú o tom, ako na nich aktivity pôsobili a čo si vďaka nim uvedomili. Uvažujú nad tým, prečo v súčasnosti dochádza k migrácii a aký majú ľudia k migrantom postoj.

Odporúčané prepojenia s kurikulumom:

- **Identifikácia a vyjadrenie vlastných citov** – city;
- **kognitívna a emocionálna empatia** – empatia, počúvanie a empatia;
- **komunikácia** – empatia, komunikácia citov;
- **dôstojnosť ľudskej osoby** – pozitívne hodnotenie druhých v bežných a záťažových situáciách;
- **prierezová téma** – osobnostný a sociálny rozvoj.

Prínosy pre predmet etická výchova:

- Žiaci a žiačky pomenujú city, ktoré prežívajú;
- prejavujú voči Faisalovi empatiu na základe jeho príbehu;
- používajú v komunikácii prvky aktívneho počúvania;
- pozitívne hodnotia druhých podľa ich správania v bežných a záťažových situáciách.

Prínosy pre globálne vzdelávanie:

- Žiaci a žiačky analyzujú Faisalovu životnú situáciu;
- analyzujú príčiny konfliktu a jeho dôsledky na Faisalov život;
- formulujú a vyjadrujú svoje názory na tému utečenectva a vojnových konfliktov.

Pomôcky:

písacie potreby, lepiace papieriky, stopky, nápisy s názvami emócií veľkosti A4 (strach, hnev, radosť, smútok, frustrácia, nádej, sklamanie, vďačnosť) a jeden čistý list papiera

POSTUP

15 minút

Evokácia

- 1 Pripravte si v triede kruhové sedenie bez lavíc.
- 2 Vyzvite žiakov a žiačky, aby si vzali pero a po jednom lepiacom papieriku.
- 3 Požiadajte ich, aby si predstavili, že sa stala nejaká prírodná katastrofa (napr. mesto zasiahla povodeň) a musia okamžite opustiť domov. Musia na niekoľko dní evakuovať a nevedia, ako dlho budú preč. Na papierik napíšu päť vecí, ktoré by si vzali so sebou. Keďže ide o urgentnú situáciu, na spísanie zoznamu majú jednu minútu. Odmerajte čas a po minúte ich zastavte.
- 4 Spýtajte sa, či všetci stihli napísať päť vecí. Vyzvite ich, aby si porovnali odpovede so svojimi susedmi či susedkami.
- 5 Opýtajte sa, ako sa cítili pri plnení tejto úlohy. Následne diskutujte o tom, aký typ vecí si vzali, a analyzujte, prečo sa rozhodli práve pre ne. Niektorých môžete vyzvať, aby zoznam prečítali a vysvetlili dôvody svojho výberu.
- 6 Opýtajte sa žiakov a žiačok na ďalšie možné okolnosti, kedy je nevyhnutné opustiť svoj domov.

20 minút

Uvedomenie

- 7 Na steny v miestnosti nalepte vo výške očí nápisy s názvami emócií: STRACH, HNEV, RADOSŤ, SMÚTOK, FRUSTRÁCIA, NÁDEJ, SKLAMANIE, VĎAČNOSŤ. Jeden list papiera nechajte čistý.
- 8 Vysvetlite, že si spoločne prečítate príbeh o vtedy štrnásťročnom tínedžerovi Faisalovi z Afganistanu. Počas čítania budete robiť prestávky, aby všetci mali priestor popremýšľať, čo mohol Faisal v danej chvíli prežívať. Podľa toho, aká emócia je najvýstižnejšia, sa postavia k jednotlivým nápisom. V prípade, že sa im ani jedna nezdá výstižná, postavia sa k čistému papieru. Počas prvej prestávky v čítaní sa uistite, či každý pochopil zadanie.
- 9 Počas každej prestávky sa žiakov a žiačok pýtajte, prečo si vybrali práve danú emóciu. Rovnako vyzvite tých pri prázdnom papieri, aby sa pokúsili pomenovať emóciu, ktorú podľa nich Faisal prežíval.
- 10 Po dočítaní príbehu doplňte informácie o Faisalovom súčasnom živote a prejdite k reflexii.

Metodický tip:

Keďže Faisal odišiel z Afganistanu skôr, než stihol dokončiť základné vzdelanie, na Slovensku pokračoval v ôsmom ročníku základnej školy. Tam chodil do triedy s deťmi, ktoré boli o polovicu mladšie ako on. V súčasnosti Faisal študuje na strednej škole počítačové siete. Je to ťažké, lebo sa neučí vo svojom materinskom jazyku.

Pokračovanie Faisalovho príbehu si môžete pozrieť aj vo videu z dielne Ligy za ľudské práva, ktorá s Faisalom spolupracuje (od 03:22 min): <https://www.youtube.com/watch?v=PrvBDqFdDyc>.

20 minút

Reflexia

- 11 Na záver spoločne diskutujte:

- Ako na vás zapôsobila Faisalova životná cesta? Bolo pre vás ťažké pomenovať emócie, ktoré mohol prežívať v jednotlivých etapách života?
- Čo viedlo Faisala k tomu, aby opustil svoj domov? Čo ešte môže byť príčinou toho, že sa niektorí ľudia vydajú na náročnú a život ohrozujúcu cestu?
- Kam idú? Čo od svojej cesty očakávajú?
- Ako Faisala prijali v krajinách, ktoré navštívil? Čítali ste alebo videli v správach, ako ľudí na úteku prijímame my na Slovensku a ako ich prijímajú v iných krajinách? Prečo je to tak?
- Ako by sme sa mali správať k ľuďom na úteku, ako jednotlivci a ako spoločnosť?
- Čo by sa malo zmeniť, aby ľudia nemuseli opúšťať svoje domovy? Kto je za to zodpovedný? Môžeme to ovplyvniť?
- Ak by sa stal Faisal vaším spolužiakom, čo by sme mohli urobiť, aby sa medzi nami cítil príjemne?

Zdroj:

- HVORECKÝ, M.: Utekol na Slovensko. Považovali ho za Cigána, okradli ho a neuverili mu vek. Aj tak tu chce žiť a študovať. dennikn.sk. 2016. [cit. 8. 10. 2019]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/622909/na-slovensku-ma-najprv-povazovali-za-cigana/>.

Utielkol na Slovensko. Považovali ho za Cigána, okradli ho a neuverili mu vek. Aj tak tu chce žiť a študovať

(skrátaná verzia článku od Michala Hvoreckého uverejneného 1. 12. 2016 v Denníku N)

Faisal je Herati, pochádza zo západoafganského Heratu. Až do invázie NATO do Afganistanu prežíval relatívne šťastné detstvo. Žil s rodičmi v rodinnom dome so záhradou a patrili k vyššej meštianskej vrstve. Učil sa angličtinu, navštevoval základnú školu. (pauza)

Obaja rodičia mu však počas vojny zahynuli. Zostal sirota. Odvtedy ho vychovávala stará mama. Po invázii NATO sa život v Herate a okolí výrazne zmenil. Hlavne na vidieku pribudli únosy z bohatých rodín, ktorými si Taliban privyrába na svoju činnosť a za drahé výkupné potom nakupuje zásoby a zbrane. Objavili sa sporadické teroristické, najmä bombové útoky. (pauza)

Stará mama prehovorila Faisala na útek do Európy. Najprv sa mu z vlasti odísť nechcelo. Mal rád svoje mesto a krajinu. No presvedčila ho, že pre jeho bezpečnosť a budúcnosť bude lepšie odísť. Navyše, už tam žil jeho brat a viacero bratrancov. Stará mama na jeho odchod minula skoro všetky rodinné úspory. Pašerákom zaplatila za prísľub, že ho dopraví až do Nemecka. Na cestu sa vydal, keď mal štrnásť rokov. (pauza)

Odletel aj s kamarátom do Kábulu a pokračoval autom do Tadžikistanu. Absolvovali nebezpečnú cestu cez Kunduz, kde vtedy vládol Taliban. Riziková hranicu prekročili cez most na rieke Pjandž. V Dušanbe zostali 15 dní. Potom pokračovali lietadlom do Moskvy. Po mesiaci priprav odcestovali na Ukrajinu a mierili ďalej na západ. Faisala okradli o všetky zvyšné peniaze, o počítač aj mobil. Navyše, v nebezpečnom teréne v Karpatoch si zlomil nohu. Na ďalší postup musel zabudnúť. (pauza)

Prevádzka ho dopravil naspäť do Moskvy, kde ho čakalo šesť mesiacov liečby a nových priprav. Za ten čas sa obstoje naučil jazyk. Aj na druhý pokus sa Karpaty ukázali byť najťažším úsekom cesty. Šesť dní putoval so skupinou siedmich ľudí v zime bez jedla po hustých lesoch a padal od vyčerpania. Nakoniec Faisal hranicu úspešne prekročil v Poloninách. (pauza)

V pohraničí skupinu zbadali policajti. No Faisala pustili, mysleli si, že je slovenský Cigán, spomína so smiechom, a nestarali sa oňho. Prihlásil sa v úrade pri Humennom. Poskytli mu tlmočníka z jazyka dari. Faisal najprv odmietal požiadať o azyl na Slovensku, za každú cenu chcel ísť až do Nemecka. No tlmočník mu poradil, aby neriskoval. Inak by mu v prípade zamietnutia hrozila deportácia mimo Európskej únie. 27 dní zostal v záchytnom tábore v Humennom, kde absolvoval zdravotné prehliadky a pokračoval v pohovoroch o azylovom konaní. Premiestnili ho do Opatovskej Novej Vsi pri maďarskej hranici. Nudil sa, nemohol nič robiť ani nikam chodiť. Na deň dostával štyridsať centov. (pauza)

Situácia dospela tak ďaleko, že sa rozhodol znova utiecť. Autobusom sa dopravil do Bratislavy, pokračoval do Viedne a zamieril lacným busom do Nemecka. Pri Passau ho však zaskočila nočná colná kontrola. Samozrejme, nemal doklady. Na 41 dní skončil v mníchovskom väzení. Basa natvrdo. (pauza)

Keby vtedy na Slovensku nepožiadal o azyl, deportovali by ho s veľkou pravdepodobnosťou naspäť do Afganistanu. Takto ho vrátili iba na Slovensko. Znova mu zamietli azyl a nedostal ani doplnkovú ochranu. Opäť ho na deväť otupných mesiacov zavreli do pobytového tábora v Opatovskej Novej Vsi. Sociálna pracovníčka mu však oznámila dobrú správu – jeho prípad sa dostal k Lige za ľudské práva. Advokátky predložili jeho žiadosť na Krajský súd v Košiciach, tam ju však zamietli. Záležitosť následne postúpili na Najvyšší súd SR. (pauza)

Ďalších šesť mesiacov strávil v Rohovciach. Tam sa cítil lepšie. Tábor bol lepšie vybavený, mal napríklad aj ihrisko a knižnicu s anglickými či ruskými knihami, a bývalo v ňom aj viac ľudí. Každý týždeň smel tábor opustiť a ísť niekam na výlet. Priepustku dostával až na sedem dní. Konečne trochu spoznával krajinu, v ktorej sa ocitol. A páčila sa mu čoraz viac. V tom období sa dozvedel, že spor na Najvyššom súde vyhral. Ten deň považuje za svoj dodnes najšťastnejší na Slovensku. Dostal doplnkovú ochranu, pretože jestvujú vážne dôvody domnievať sa, že by bol v prípade návratu do krajiny pôvodu vystavený hrozbe bezprávia.

Zdroj:

- HVORECKÝ, M.: Utielkol na Slovensko. Považovali ho za Cigána, okradli ho a neuverili mu vek. Aj tak tu chce žiť a študovať. dennikn.sk. 2016. [cit. 8. 10. 2019]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/622909/na-slovensku-ma-najprv-povazovali-za-cigana/>.

2

Klíma sa nás týka

45 MINÚT
možno predĺžiť
na 90 minút

Nosné témy GV:

**Klimatická
zmena**

Aktivita otvára diskusiu o tom, aké dopady má zmena klímy na náš každodenný život. Žiaci a žiačky sa rozdelia do skupín a analyzujú, ako vplyvajú rôzne sektory slovenskej ekonomiky na produkciu oxidu uhličitého. V skupinách hovoria o tom, čo môžeme urobiť pre zmiernenie klimatickej zmeny nielen na úrovni štátu, ale aj jednotlivcov. Na záver spoločne diskutujú o tom, kto je zodpovedný za prijatie konkrétnych opatrení, a uvažujú nad svojím postojom k tejto problematike.

Odporúčané prepojenia s kurikulumom:

- **Otvorená komunikácia**
– komunikačné zručnosti;
- **prehľbovanie komunikačných spôsobilostí** – počúvanie, dialóg;
- **ekonomické hodnoty a etika**
– konzumná spoločnosť, solidarita;
- **komunikácia** – komunikačné zručnosti;
- **etika práce, etika a ekonomika**
– globálne problémy;
- **prierezová téma** – environmentálna výchova.

Prínosy pre predmet etická výchova:

- Žiaci a žiačky rozvíjajú a zdokonaľujú svoje komunikačné zručnosti;
- analyzujú prejavy a dôsledky konzumnej spoločnosti;
- navzájom sa počúvajú a spoločne diskutujú;
- diskutujú o globálnych problémoch.

Prínosy pre globálne vzdelávanie:

- Žiaci a žiačky analyzujú príčiny a dôsledky klimatickej zmeny;
- pomenúvajú riešenia na zmiernenie prejavov klimatickej zmeny so zameraním na znižovanie produkcie skleníkových plynov;
- formulujú vlastné postoje k problematike klimatickej zmeny a vyvíjajú iniciatívu;
- rozvíjajú si kritické myslenie a komunikačné zručnosti.

Pomôcky:

písacie potreby, kópie textov z prílohy 1 (potrebný počet do každej z piatich skupín)

POSTUP

10 minút

Evokácia

- 1 Oznámte, že budete hovoriť o klimatickej zmene, o budúcnosti sveta a o našom mieste v ňom.
- 2 Vyzvite žiakov a žiačky, aby napísali do svojich zošitov alebo na papier odpovede na nasledujúce otázky. Majú na to 3 až 5 minút.
 - Čo je to klimatická zmena?
 - Ako ovplyvňuje môj život?
- 3 Požiadajte žiakov a žiačky, aby vo dvojiciach krátko diskutovali o svojich odpovediach.

Doplňujúca informácia:

Klimatická zmena vs. klimatické zmeny

Podľa definície Medzivládneho panelu pre klimatickú zmenu (Intergovernmental Panel for Climate Change, IPCC) rozlišujeme medzi klimatickou zmenou (v jednotnom čísle) spôsobenou činnosťou človeka a klimatickými zmenami (v množnom čísle), ktoré sú pre planétu prirodzené a diali by sa aj bez pričinenia človeka.

Zdroj: Globálne vzdelávanie

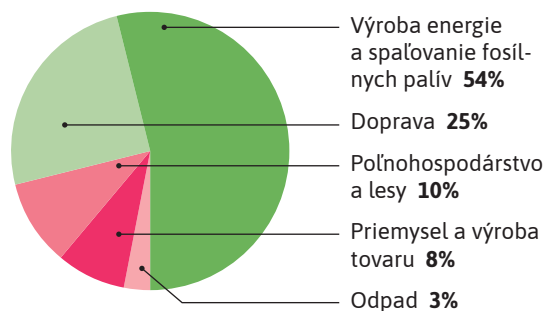
25 minút

Uvedomenie

- 4 Vysvetlite, že sa budete zaoberať klimatickou zmenou, ktorú spôsobuje ľudská činnosť. Aby priemerná teplota planéty nestúpila o viac ako 1,5 stupňa Celzia, každá krajina musí znížiť emisie skleníkových plynov, ktoré vypúšťa do atmosféry. Okrem toho musí obmedziť aktivity, ktoré robia klimatický systém zraniteľnejším ako v minulosti (napríklad ničenie dažďového pralesa). Inak ľudstvu hrozia extrémne výkyvy počasia, suchá a povodne, vymieranie druhov, ale aj nepokoje spojené s migráciou či bojom o zdroje pitnej vody a potravy. Úlohou žiakov a žiačok bude prispieť k riešeniu klimatickej krízy.
- 5 Rozdeľte triedu do piatich skupín po maximálne piatich osobách. Ak je ich viac, niektoré skupiny môžu mať rovnaké zadanie.
- 6 Každá skupina reprezentuje jeden sektor ekonomiky. Sú to tieto: **výroba energie a spaľovanie fosílnych palív, doprava, poľnohospodárstvo a lesy, priemysel a výroba tovaru, odpad**. Ich úlohou je navrhnúť také konkrétne riešenia na zníženie produkcie skleníkových plynov, aby boli čo najefektívnejšie a najspravodlivejšie. Upozorníte zástupcov a zástupkyne jednotlivých sektorov, aby sa neorientovali len na riešenia na úrovni jednotlivcov, ale zamerali sa najmä na systémové zmeny.

Doplňujúca informácia:

Emisie skleníkových plynov podľa sektora

Zdroj: Eurostat

- 7 Rozdajte skupinám texty z prílohy 1, ktoré popisujú najpálčivejšie problémy daného sektora. Každému v skupine dajte po jednej kópii týkajúcej sa jeho sektora.
- 8 Keď si materiály pozorne prečítajú, požiadajte ich, aby vymysleli aspoň tri opatrenia, ktorými znížia dopady ich odvetvia na životné prostredie. Dajte im na to 10 minút.
- 9 Priebežne sledujte prácu v skupinách. Ak by mali problém nájsť riešenia, pomôžte im doplňujúcimi otázkami. Príklady riešení nájdete v prílohe 2. Sledujte čas a priebežne informujte, koľko ho ešte ostáva.

Metodický tip:

V prípade, že si na aktivitu vyčleníte 90 minút, môžete skúmať ďalšie dopady klimatickej zmeny súvisiace s danými sektormi. Sú nimi napríklad sociálne dôsledky (napr. zamestnanosť ľudí v konkrétnom sektore), externality, ktoré sektor produkuje (napr. vplyv na zdravie ľudí), ekonomické dopady (napr. aké budú náklady na opatrenia), environmentálne dôsledky (napr. vplyv riešení na zvieratá, rastliny, ekosystémy) a ďalšie okolnosti, ktoré uľahčia, alebo komplikujú prechod na nízkoemisné riešenia.

- 10 Po uplynutí časového limitu požiadajte jednotlivé skupiny, aby krátko prezentovali tri najdôležitejšie opatrenia, ktoré vymysleli pre daný sektor. Prečo navrhli práve tieto? Začnite od sektora, ktorý produkuje najviac emisií. Napokon doplňte ďalšie systémové riešenia z prílohy 2.
- 11 Vráťte sa k samostatnej práci zo začiatku hodiny. Spýtajte sa žiakov a žiačok, čo by doplnili k svojim odpovediam na základe nových zistení.

10 minút

Reflexia

- 12 Plynule prejdite na reflexiu. Využite tieto otázky:
 - Ako ste sa cítili počas dnešnej aktivity? Ktorá časť bola pre vás jednoduchá? A naopak, ktorá náročná?
 - Čo nové ste sa dozvedeli o klimatickej zmene? Čo vás prekvapilo?
 - Kto by mal byť zodpovedný za riešenie vzniknutých problémov? Prečo?
 - Čo musíme urobiť pre zmiernenie klimatických zmien na celosvetovej úrovni? Aké systémové riešenia by sme mali zaviesť?
 - Ako konzumná spoločnosť vplyva na produkciu emisií? Uvedte príklady.
 - Čo môže zmeniť každý z nás? Ako môžeme znížiť vlastnú uhlíkovú stopu? S čím môžeme začať už dnes?

Metodický tip:

Počas reflexie môžete vyzvať žiakov a žiačky, aby vymysleli konkrétne opatrenie, ktorým znížia svoju uhlíkovú stopu. O svoje nápady sa môžu podeliť s ostatnými. Povzbudte ich, aby svoj záväzok dodržali.

Zdroje:

- Eurostat: Greenhouse gas emission statistics - emission inventories. ec.europa.eu. 2019. [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné na: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/pdfscache/1180.pdf>.
- MESÍK, J.: Zmena klímy: v kráľovstve konšpirácií, vedy a ilúzií. In: Učebné texty Svet medzi riadkami (piata kapitola). globalnevyzdelavanie.sk. (nedatované). [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné na: https://globalnevyzdelavanie.sk/wp-content/uploads/2019/09/Svet_medzi_riadkami_8_KLIMA_FINAL.pdf.

Zdroje k prílohám:

- 52 climate actions: Refuse, reduce, reuse, repair & recycle. 52climateactions.com. (nedatované). [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné na: <https://www.52climateactions.com/refuse-reduce-reuse-repair-recycle/full>.
- DA SILVA, C. G., STEINER, A., SOLHEIM, E.: Forests: A natural solution to climate change, crucial for a sustainable future. unenvironment.org. 2018. [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné na: <https://www.unenvironment.org/news-and-stories/story/forests-natural-solution-climate-change-crucial-sustainable-future>.
- Daily Mail Reporter: Women ditch clothes they've worn just seven times: Items being left on the shelf because buyer feels they've put on weight or they've bought them on a whim. dailymail.co.uk. 2015. [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné na: <https://www.dailymail.co.uk/femail/article-3117645/Women-ditch-clothes-ve-worn-just-seven-times-Items-left-shelf-buyer-feels-ve-weight-ve-bought-whim.html>.
- Deník.cz: Dvacet mrtvých. Před deseti lety zasáhlo Slovensko nejtragičtější důlní neštěstí. denik.cz. 2019. [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné na: https://www.denik.cz/ze_sveta/dvacet-mrtvych-pred-deseti-lety-zasahlo-slovensko-nejtragictesi-dulni-nestesti-20190809.html.
- DREW, D., YEHOUMME, G.: The Apparel Industry's Environmental Impact in 6 Graphics. wri.org. 2017. [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné na: <https://www.wri.org/blog/2017/07/apparel-industrys-environmental-impact-6-graphics>.
- Euro.cz: Lodní doprava produkuje víc emisí než Německo. Je čas jednat. euro.cz. 2018. [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné na: <https://www.euro.cz/byznys/lodni-doprava-produkuje-vic-emisi-nez-nemecko-je-cas-jednat-1402301>.
- KLEKNER, R., KAČER, J.: Autoprůmysl pod palbou: Emise u aut se musí snížit o 37 procent, cest k tomu je málo. zpravy.aktualne.cz. 2019. [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné na: <https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/evropsky-parlament/emise-co2-v-eu/r-8ab2f522513c11e9ab10ac1f6b220ee8/v-sl:9a13cd8e2c4163e-cae6de50dfd14dc10/>.
- KONÍK, J.: Slovensko z výšky pár kilometrov: Za 15 rokov zmizol les veľký ako celé Tatry. dennikn.sk. 2017. [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/950298/slovensko-z-vysky-piatich-kilometrov-za-15-rokov-zmizol-les-velky-ako-cele-tatry-letecke-a-historicke-mapy-odomknute-dennikn/>.
- KOREŇ, M.: Skúma plytvanie potravinami na Slovensku: Piatok v obchodoch vyzerá, akoby bol koniec sveta. euractiv.sk. 2018. [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné na: <https://euractiv.sk/section/ekonomika-a-euro/interview/skuma-plytvanie-potravinami-na-slovensku-piatok-v-obchodoch-vyzera-akoby-bol-koniec-sveta/>.
- LEBRETON, L. a kol. autorov: Evidence that the Great Pacific Garbage Patch is rapidly accumulating plastic. nature.com. 2018. [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné na: <https://www.nature.com/articles/s41598-018-22939-w>.
- Pravda: V bani našli ďalšie časti tela obete nešťastia. pravda.sk. 2006. [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné na: <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/152350-v-bani-nasli-dalsie-casti-tela-obete-nestastia/>.
- Radio Wave: Výroba cementu ničí klima, ale beton i tak zaplavuje svet. Dokážeme nájsť ekologickou náhradu? wave.rozhlas.cz. 2019. [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné na: <https://wave.rozhlas.cz/vyroba-cementu-nici-klima-ale-beton-i-tak-zaplavuje-svet-dokazeme-najit-7787976>.
- Spravodajstvo, Európsky parlament: Emisie CO₂ z automobilov: fakty a čísla (infografika). europarl.europa.eu. 2019. [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné na: <https://www.europarl.europa.eu/news/sk/headlines/society/20190313STO31218/emisie-co2-z-automobilov-fakty-a-cisla-infografika>.
- TA3, TASR: Koľko odpadu vyprodukuje jeden Slováč? Zverejnili novú analýzu. ta3.com. 2019. [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné na: <https://www.ta3.com/clanok/1164427/kolko-odpadu-vyprodukuje-jeden-slovak-zverejnili-novu-analyzu.html>.

ODPAD

Odpad je bežnou súčasťou nášho života. Či už si kúpime rôzne produkty zabalené v taškách, vrecúškach či škatuliach, alebo ideme na festival, kde nám nápoj načapujú do plastového pohára, jedlo naložia na jednorazový plastový tanier a pridajú k nemu plastový príbor. Odpad vzniká takmer zo všetkého, čo používame. Je ním ohryzok z jablka, ktorý sa zakrátko rozloží v prírode, sprané tričko, ktoré sa už nedá nosiť, mobil, ktorého oprava by stála priveľa.

Odpadový priemysel produkuje 3 % celkových emisií skleníkových plynov v Európskej únii. V roku 2018 vytvoril každý človek žijúci na Slovensku v priemere 427 kg odpadu, čo je presne o 100 kg viac ako pred desiatimi rokmi. Zmesový (komunálny) odpad sa buď spáli, alebo končí na skládkach. Ak sa odpad dostane do spaľovni, sme z neho schopní vytvoriť energiu a teplo. Pri spaľovaní však dochádza k uvoľňovaniu jedovatých látok. Zároveň prichádzame o cenné suroviny, ktoré sme mohli zrecyklovať. Napríklad ak spálime papier, musíme kvôli výrobe nového vyťať ďalšie stromy, čím opäť zvyšujeme emisie. Treba mať na pamäti, že všetko, čo sa stane odpadom, bolo najprv surovinou.

Ak sa odpad dostane na skládku, pri rozpade sa uvoľňujú do vzduchu a pôdy nebezpečné látky a metán, ktorý planétu otepľuje až 25-krát rýchlejšie ako oxid uhličitý. Navyše, vietor roznáša odpad uložený na skládkach do voľnej prírody, kde si ho zvieratá mýlia s potravou a zbytočne zomierajú. Dôsledkami trpia aj ekosystémy v oceánoch, ktoré majú prirodzenú schopnosť pohlcovať oxid uhličitý, a tým ochladzovať planétu. Veľká tichomorská odpadková škrvna, teda súostrovie plávajúcich odpadkov, je dokonca 32-krát väčšia ako Slovensko.

Zdroje:

- TA3, TASR: Koľko odpadu vyprodukuje jeden Slovak? Zverejnili novú analýzu. ta3.com. 2019. [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné na: <https://www.ta3.com/clanok/1164427/koľko-odpadu-vyprodukuje-jeden-slovak-zverejnili-novu-analyzu.html>.
- LEBRETON, L. a kol. autorov: Evidence that the Great Pacific Garbage Patch is Rapidly Accumulating Plastic. nature.com. 2018. [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné na: <https://www.nature.com/articles/s41598-018-22939-w>.
- 52 climate actions: Refuse, reduce, reuse, repair & recycle. 52climateactions.com. (nedatované). [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné na: <https://www.52climateactions.com/refuse-reduce-reuse-repair-recycle/full>.

VÝROBA ENERGIE A SPAĽOVANIE FOSÍLYCH PALÍV

Výroba energie je jedným zo základných pilierov moderného života. Elektrinou nabíjame mobil, v noci nám poskytuje svetlo a v zime spaľujeme fosílnu palivú, aby väčšina obyvateľstva Slovenska mala doma teplo. Míňame jej toľko, koľko potrebujeme?

Fosílna palivá, ako je ropa, zemný plyn a uhlie, vznikli pred miliónmi rokov rozkladom prehistorických rastlín a zvierat, napríklad dinosaurov. Predstavujú neobnoviteľný zdroj energie. To znamená, že ich môžeme použiť iba raz, nové sa musia vyťažiť. Výroba energie z fosílnych palív zapríčiňuje najväčší podiel emisií vypúšťaných do atmosféry na Slovensku aj vo svete. V Európskej únii predstavuje viac ako polovicu celkových emisií skleníkových plynov. Pri spaľovaní fosílnych palív dochádza k produkcii aj ďalších toxických látok (napr. ortuti a iných ťažkých kovov), ktoré ovplyvňujú kvalitu vody, vzduchu a pôdy a majú negatívny vplyv na naše zdravie. Okrem toho ich ťažba priamo ohrozuje životy robotníkov a robotníčok (napr. výbuch v Handlovej zabil dvadsať ľudí, zavalenie šachty v Novákoch neprežili štyria baníci).

Pri riešení tohto problému majú veľký potenciál obnoviteľné zdroje energie – tie, ktoré sa dajú využiť opakovane a ich zásoba je v podstate neobmedzená. Je to najmä energia zo slnka (solárna), vodná, veterná, geotermálna energia a energia vyrobená spaľovaním rastlín (biomasy). Výroba energie z obnoviteľných zdrojov produkuje omnoho menšie množstvo emisií skleníkových plynov, má menší dopad na životné prostredie, naše zdravie i peňaženky.

Nevýhodou je, že takéto technológie vyrábajú elektrinu len vtedy, keď svieti slnko alebo fúka vietor. Nespotrebovanú energiu je preto nutné niekde uskladniť a pokryť výpadok v čase nepriaznivých podmienok výrobou z iných zdrojov. Za alternatívne riešenie k obnoviteľným zdrojom možno považovať jadrovú energiu, ktorá je však v prípade havárie veľmi nebezpečná (spomeňme napr. nehody v Černobyle, vo Fukušime, v Jaslovských Bohuniciach). Navyše, ľudstvo ešte nenašlo spôsob, ako likvidovať rádioaktívny odpad, ktorý sa rozkladá desiatky tisíc rokov.

Zdroje:

- Deník.cz: Dvacet mrtvých. Před deseti lety zasáhlo Slovensko nejtragičtější důlní neštěstí. denik.cz. 2019. [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné na: <https://www.denik.cz/ze-sveta/dvacet-mrtvych-pred-deseti-lety-zasahlo-slovensko-nejtragictejsi-dulni-nestesti-20190809.html>.
- Pravda: V bani našli ďalšie časti tela obete nešťastia. pravda.sk. 2006. [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné na: <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/152350-v-bani-nasli-dalsie-casti-tela-obete-nestastia/>.

PRIEMYSEL A VÝROBA TOVARU

Rôzne druhy priemyslu zaistujú výrobu vecí, ktoré používame každý deň. Produkujú materiál, z ktorého sú postavené naše domy, zabezpečujú konštrukciu áut a autobusov, ktorými sa prepravujeme, aj výrobu oblečenia, ktoré nosíme. Čo nespotrebujeme na Slovensku, vyvezieme do zahraničia, odkiaľ nám zase predajú produkty vyrobené u nich. Potrebujeme všetko, čo vlastníme?

Priemysel a výroba tovaru produkujú až 8 % celkových emisií skleníkových plynov v Európskej únii. Nakoľko je ten-ktorý priemysel znečisťujúci, závisí najmä od toho, akou energiou je poháňaný. Ak továreň využíva obnoviteľné zdroje energie, má určite nižšiu uhlíkovú stopu, než keď je poháňaná elektrinou z uhlia.

Jedným z najväčších znečisťovateľov z hľadiska zmeny klímy je výroba cementu. Ten sa používa ako súčasť betónu pri stavbe väčšiny budov, ciest a mostov. Vyrába sa v obrovských peciach, vykurovaných spaľovaním uhlia alebo odpadu. Celosvetová výroba cementu vypustí viac emisií, ako celá India dohromady.

Významným znečisťovateľom je tiež textilný priemysel. Výroba bavlneného oblečenia si vyžaduje veľké množstvo vody a chemikálií. Na jednej strane teda spotrebúva pitnú vodu potrebnú pre miestne komunity, na strane druhej vypúšťa do prírody toxické látky. Naopak, na výrobu polyesteru netreba také množstvo vody, ale jeho globálna produkcia vyprodukuje toľko emisií ako celé Nemecko. Navyše väčšinu oblečenia nosíme krátko, priemerne si každý kúsok oblečieme len sedemkrát, kým ho vyhodíme.

K problému prispieva aj dizajn a kvalita výrobkov. Niektoré firmy vyrábajú svoje produkty takým spôsobom, aby dlho nevydržali. Vzniká tak obrovské množstvo napríklad elektronického odpadu, z ktorého sa recykluje len malá časť. Väčšina surovín potrebných na výrobu nových produktov sa preto musí vyťažiť znovu, čím vznikajú ďalšie emisi

Zdroje:

- Radio Wave: Výroba cementu ničí klíma, ale beton i tak zaplavuje svet. Dokážeme nájsť ekologickú náhradu? wave.rozhlas.cz. 2019. [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné na: <https://wave.rozhlas.cz/vyroba-cementu-nici-klima-ale-beton-i-tak-zaplavuje-svet-dokazeme-najit-7787976>.
- DREW, D., YEHOUNME, G.: The Apparel Industry's Environmental Impact in 6 Graphics. wri.org. 2017. [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné na: <https://www.wri.org/blog/2017/07/apparel-industrys-environmental-impact-6-graphics>.
- Daily mail reporter: Women ditch clothes they've worn just seven times: Items being left on the shelf because buyer feels they've put on weight or they've bought them on a whim. dailymail.co.uk. 2015. [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné na: <https://www.dailymail.co.uk/femail/article-3117645/Women-ditch-clothes-ve-worn-just-seven-times-items-left-shelf-buyer-feels-ve-weight-ve-bought-whim.html>.

POĽNOHOSPODÁRSTVO A LESY

Poľnohospodárstvo spôsobuje do veľkej miery zmenu klímy, zároveň je však jej najväčšou obeťou. Dôsledkom klimatickej zmeny je menej zrážok a vyššie teploty, čo spôsobuje dlhšie obdobia sucha. Tie vedú k nižšej úrode, vyšším cenám potravín a z toho vyplývajúcej väčšej chudobe. Zjeme všetko, čo si kúpime?

Poľnohospodárstvo a lesné hospodárstvo produkujú až desatinu celkovej produkcie emisií skleníkových plynov v Európskej únii. Veľkým problémom je priemyselné poľnohospodárstvo zamerané na dosiahnutie čo najväčších výnosov. Využíva množstvo chemikálií a hnojív na veľkých poliach bez takzvaných remíz – ostrovčekov stromov a kríkov, ktoré zadržiavajú vodu. To vedie k strate biologickej rozmanitosti, znehodnoteniu pôdy a kontaminácií podzemných aj povrchových vôd hnojivami a chemikáliami. Pôda tak stráca schopnosť zachytávať oxid uhličitý. Navyše až jedna tretina potravín vyprodukovaných v Európskej únii sa vyhodí.

Veľkým producentom emisií skleníkových plynov sú hospodárske zvieratá, na ktorých chov je potrebné veľké množstvo pôdy a vody (najmä na produkciu krmiva, napr. sóje). Navyše, pri trávení uvoľňujú veľké množstvá metánu, ktorý ohrieva atmosféru 25-krát viac ako oxid uhličitý. K zmene klímy prispieva aj preprava výrobkov na dlhé vzdialenosti. Opakom priemyselného hospodárenia je ekologické poľnohospodárstvo, ktorého produkty sú však pre veľkú časť populácie prídrahé.

Lesy sú pľúcami planéty. Zachytávajú veľké množstvo oxidu uhličitého, čím spomaľujú klimatickú zmenu. Ich schopnosť plniť túto funkciu znižujú suchá, ktorými trpia najmä stromy s plytkými koreňmi, ako sú smrek. Pretože si nedokážu vytiahnuť vodu hlboko z pôdy, sú oslabené a ľahšie podľahnú škodcom (napr. lykožrútom). Hlavným dôvodom úbytku lesa je ťažba dreva a odlesňovanie za účelom rozšírenia poľnohospodárskej pôdy. Aj napriek novej výsadbe sme na Slovensku v rokoch 2001 až 2014 prišli až o 700 kilometrov štvorcových lesa, čo viac ako plocha Vysokých a Nízkych Tatier dohromady.

Zdroje:

- KOREŇ, M.: Skúma plytvanie potravinami na Slovensku: Piatok v obchodoch vyzerá, akoby bol koniec sveta. euractiv.sk. 2018. [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné na: <https://euractiv.sk/section/ekonomika-a-euro/interview/skuma-plytvanie-potravinami-na-slovensku-piatok-v-obchodoch-vyzera-akoby-bol-koniec-sveta/>.
- KONÍK, J.: Slovensko z výšky pár kilometrov: Za 15 rokov zmizol les veľký ako celé Tatry. dennik.sk. 2017. [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné na: <https://dennik.sk/950298/slovensko-z-vysky-piatich-kilometrov-za-15-rokov-zmizol-les-velky-ako-cele-tatry-letecke-a-historicke-mapy-odomknute-dennik/>.
- DA SILVA, C. G., STEINER, A., SOLHEIM, E.: Forests: A natural solution to climate change, crucial for a sustainable future. unenvironment.org. 2018. [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné na: <https://www.unenvironment.org/news-and-stories/story/forests-natural-solution-climate-change-crucial-sustainable-future>.

DOPRAVA

Život bez cestovania si nevieme predstaviť. Prepravujeme sa každý deň, či už do školy, do práce, na nákup alebo za zábavou. Aké dopravné prostriedky používame? Závisí to najmä od toho, aké spôsoby dopravy sú dostupné, či sú pohodlné a aké sú drahé.

Doprava produkuje až štvrtinu celkovej produkcie emisií skleníkového plynu v Európskej únii. Lokalita, kde bývame, a spôsob, akým sa prepravujeme, vplýva aj na zmenu klímy. Čím sú naše obydľia bližšie k miestam, kde sa bežne pohybujeme, tým lepšie.

Medzi najväčších emitentov oxidu uhličitého patria osobné automobily, ktoré vypúšťajú až dve tretiny celkových emisií vytvorených v doprave. Pretože sa autom prepravuje priemerne len jedna či dve osoby naraz, zaberajú na cestách zbytočne veľký priestor. Tým upchávajú mestá, negatívne vplývajú na kvalitu vzduchu, pôdy aj vody. Navyše ohrozujú zvieratá. Niektoré miesta však nie sú dostupné hromadnou dopravou a v niektorých je auto jedinou možnosťou mobility. Riešením by mohol byť prechod z áut s motormi spaľujúcimi fosílnu palivú (benzín, diesel, LPG, CNG) na elektraautá. Ekologickejšie by však boli len v prípade, keby sa vyrábali v továrni poháňanej energiou z obnoviteľných zdrojov a na takúto elektrinu by aj jazdili.

Významnými znečisťovateľmi sú aj letecká a lodná doprava. Nákladné lode už teraz produkujú ročne viac emisií oxidu uhličitého ako celé Nemecko. Jednou z príčin je aj to, ako sú rôzne produkty vyrábané a montované, kým sa dostanú do našich rúk. Napríklad do smartfónov sa používa kobalt vyťažovaný v africkom Kongu, montujú sa v Číne a až potom sa dostanú do Európy. V rámci osobnej dopravy vypúšťajú lietadla v priemere najviac emisií na prepravovanú osobu. Keby sme však chceli mať lietadlá poháňané elektrinou z obnoviteľných zdrojov, potrebovali by sme také ťažké batérie, že by pravdepodobne nedokázali vzlietnuť.

Zdroje:

- Spravodajstvo, Európsky parlament: Emisie CO₂ z automobilov: fakty a čísla (infografika). europa.eu. 2019. [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné na: <https://www.europa.eu/news/sk/headlines/society/20190313STO31218/emisie-co2-z-automobilov-fakty-a-cisla-infografika>.
- KLEKNER, R., KAČER, J.: Autoprůmysl pod palbou: Emise u aut se musí snížit o 37 procent, cest k tomu je málo. zpravy.aktualne.cz. 2019. [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné na: <https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/evropsky-parlament/emise-co2-v-eu/r-8ab2f522513c11e-9ab10ac1f6b220ee8/v-sl:9a13cd8e2c4163ecae6de50dfd14dc10/>.
- Euro.cz: Lodní doprava produkuje víc emisí než Nemecko. Je čas jednat. euro.cz. 2018. [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné na: <https://www.euro.cz/byznys/lodni-doprava-produkuje-vic-emisi-nez-nemecko-je-cas-jednat-1402301>.

Príloha 2

Odpad

- Motivovať firmy, aby vyrábali veci bezobalovo (tzv. zero waste);
- znižovať množstvo odpadu ako takého;
- znižovať množstvo odpadu na skládkach;
- podporovať recykláciu;
- nevyhadzovať jedlo (ktoré na skládkach produkuje metán);
- zavádzať obaly, ktoré sú znovupoužiteľné (napr. zálohované fľaše);
- kompostovať, teda ukladať biologický odpad do kompostovísk, kde sa premení na hnojivo.

Výroba energie a spaľovanie fosilných palív

- Zavrieť uhoľné bane a transformovať uhoľné regióny;
- podporovať budovanie obnoviteľných zdrojov energie;
- vytvoriť program na zateplovanie energeticky neúsporných budov;
- motivovať bežných ľudí a firmy k výmene energeticky náročných spotrebičov za úsporné;
- znižovať spotrebu energie.

Priemysel a výroba tovaru

- Motivovať firmy, aby sa postarali o svoje produkty, keď doslúžia (predlžovať ich životnosť, zabezpečiť recykláciu);
- motivovať firmy, aby vyrábali tovar pomocou elektriny z obnoviteľných zdrojov;
- vyrábať a spotrebúvať veci lokálne (ušetrí to emisie z lodnej dopravy, ktorá sa využíva na prepravu tovaru po svete);
- motivovať firmy, aby dizajnovali svoje výrobky tak, aby sa dali ľahko opraviť (napr. vymeniť dosluhujúcu batériu v mobilnom telefóne);
- prehodnotiť súčasné masívne využívanie betónu (cementu) a nahradiť ho udržateľnejšími stavebnými materiálmi (napr. podporovať stavbu drevodomov);
- menej nakupovať;
- opravovať veci.

Poľnohospodárstvo a lesy

- Zaviesť a podporovať udržateľné spôsoby poľnohospodárstva;
- zachovať alebo vytvoriť remízy v poľnohospodárskej krajine (ostrovčeky stromov a kríkov, ktoré zadržujú vodu)
- znížiť plytvanie potravinami (napr. zaviesť povinnosť, aby reštaurácie a obchody venovali ľuďom v núdzi potraviny s blížiacim sa dátumom spotreby);
- znížiť konzumáciu mäsa a živočíšnych produktov napríklad zvýšením ich ceny, rozdiel v cene venovať napríklad na výsadbu stromov, ktoré odčerpávajú oxid uhličitý z atmosféry;
- nakupovať lokálne;
- obmedziť ťažbu dreva;
- chrániť a obnovovať lesy (najmä tie pôvodné a odolné pre danú lokalitu).

Doprava

- Zdražieť dopravu, ktorá spôsobuje veľké emisie (napr. leteckú, ktorá v súčasnosti nie je zdanená);
- vytvoriť potrebnú infraštruktúru, aby sa ľudia pohybovali nízkoemisnou (hromadnou) či bezemisnou dopravou (napr. cyklistika, chôdza, kolobežky);
- dizajnovať mestá tak, aby sa medzi jednotlivými časťami dalo bezpečne pohybovať pešo alebo na bicykli;
- podporovať iniciatívy zamerané na zdieľanie áut, bicyklov a pod.;
- obmedziť lietanie a nahradiť ho vlakovou dopravou;
- pokiaľ to je možné, voliť nízkoemisnú alebo bezemisnú dopravu;
- pokiaľ nie je možné prepraviť sa inak, naplánovať si cesty autom tak, aby sme zariadili čo najviac vecí;
- ponúkať a využívať spooling.

3

Aká práca, taká pláca

45 MINÚT

Nosné témy GV:

Rodová
rovnosť

Témou aktivity je platová nerovnosť na základe rodu. Zázitok s neférovým odmeňovaním získajú žiaci a žiačky v úvodnom kvíze, ktorého vyhodnotenie nie je pre všetkých spravodlivé. Toto zistenie je podnetom pre krátku diskusiu. Po rozdelení do dvojíc pracujú s tabuľkou o odmeňovaní mužov a žien v rôznych pracovných oblastiach. Na záver spoločne hľadajú riešenia, ako predísť platovej diskriminácii žien.

Odporúčané prepojenia s kurikulumom:

- **Etika práce, etika a ekonomika**
– pravidlá fair play v ekonomicko-právnych vzťahoch;
- **ekonomické hodnoty a etika**
– sociálna nerovnosť;
- **dobré vzťahy v rodine**
– rovnosť, rovnaká dôstojnosť mužov a žien;
- **zdroje etického poznania ľudstva** – aktuálne etické problémy v spoločnosti;
- **prierezová téma** – osobnostný a sociálny rozvoj.

Prínosy pre predmet etická výchova:

- Žiaci a žiačky diskutujú o aktuálnych etických problémoch v spoločnosti;
- diskutujú o pravidlách fair play v ekonomicko-právnych vzťahoch;
- vyhodnocujú na príkladoch zo života prejavy (ne)rovnosti žien a mužov (rovnaké práva, rovnosť šancí atď.);
- analyzujú a hodnotia prejavy a dôsledky sociálnej nerovnosti.

Prínosy pre globálne vzdelávanie:

- Žiaci a žiačky diskutujú o platovej diskriminácii;
- analyzujú príčiny a dôsledky nespravodlivého platového odmeňovania;
- diskutujú a formulujú názor na tému rodovej rovnosti.

Pomôcky:

papier a písacie potreby, kópie prílohy 1 (do každej dvojice)

15 – 20
minút

POSTUP

Evokácia

- 1 Oznámte žiakom a žiačkam, že v úvode hodiny si zahráte kvíz. Ich úlohou je získať čo najviac bodov za správne odpovede na tri otázky. Odpovede sú len áno a nie, zapisujú si ich na papier. Vyhodnotenie príde na záver.
- 2 Zdôraznite, že je dôležité nepodvádzať a hrať férovu. Prečítajte otázky a po každej z nich nechajte triede čas na zapísanie odpovede.

Kvízové otázky (správna odpoveď je vyznačená tučným písmom):

1. V ankete Najzamestnávateľ 2018 v kategórii Média zvíťazil Rozhlas a televízia Slovenska. **Áno**/nie.
2. Minimálna mesačná mzda pre rok 2020 je 580 € v hrubom. **Áno**/nie.
3. Základná sadzba dane z príjmov fyzickej osoby je 25 %. **Áno**/**nie**. (Je to 19 %).

Doplňujúca informácia:

Minimálna mzda pre rok 2020 predstavuje 580 €, oproti predošlému roku stúpala o 60 €. Uvedená čiastka je v hrubom. Nezahŕňa dane a odvody, ktoré z nej ešte treba zaplatiť. Po odpočítaní daní a odvodov je výška minimálnej čistej mzdy okolo 476,74 €. Výpočet čistej mzdy je len orientačný. To, koľko v čistom dostanete, závisí aj od počtu detí a taktiež od faktu, či máte nárok na uplatnenie nezdanieľnej časti základu dane.

- 3 Po poslednej otázke prezradte žiakom a žiačkam správne odpovede. Požiadať ich, aby vám postupne nadiktovali, na koľko otázok odpovedali správne.
- 4 Výsledný počet bodov, ktoré za kvíz získali, nájdete v nasledujúcej tabuľke. Zapišujú si ich, aby ste vedeli určiť, kto zvíťazil.
- 5 Nespravodlivé pravidlá, ktoré uplatníte pri hodnotení, kopírujú reálny rozdiel v odmeňovaní žien a mužov na Slovensku. Ten sa v súčasnosti pohybuje okolo 19 %. Body za správne odpovede pridelíte takýmto spôsobom:

Hodnotenie pre chlapcov		Hodnotenie pre dievčatá	
Počet správnych odpovedí	Výsledné bodové hodnotenie	Počet správnych odpovedí	Výsledné bodové hodnotenie
0	0	0	0
1	1,19	1	1
2	2,38	2	2
3	3,57	3	3

Metodický tip:

V prípade, že sa už počas diktovania bodov bude niekto pýtať alebo búriť pre nerovnaký počet bodov, skúste ho utíšiť argumentom, že v kvízoch sa bežne zohľadňujú aj iné kritériá, nielen správne odpovede. Požiadajte ho, nech vydrží, kým vyhlásite celkové výsledky.

- 6 Po udelení bodov požiadajte, aby sa postavili tí, ktorí dosiahli v kvíze **viac ako 3 body**. Ostatných vyzvite, aby spoločne zatlieskali víťazom.
- 7 Spýtajte sa žiakov a žiačok, či sa im tento kvíz páčil. Bolo vyhodnotenie spravodlivé? Prečo nie? Čo boli ďalšie kritériá, za ktoré dostávali body – okrem počtu správnych odpovedí?
- 8 Priznajte, že zámerom kvízu bolo vyskúšať si na vlastnej koži, ako funguje nespravodlivé ohodnocovanie žien na trhu práce.

20 minút

Uvedomenie

- 9 Urobte na tabuľu alebo flipchart tzv. T-graf, ktorý v dvoch stĺpcoch zobrazuje opačné názory, opozitá a podobne. Navrch napíšte: Ako poznáme, že je niečo spravodlivé/nespravodlivé.
- 10 Do grafu vpisujte nápady, ktoré žiaci a žiačky vymyslia.

Ako poznáme, že je niečo	
spravodlivé	nespravodlivé

- 11 Spýtajte sa, ako sa môže spravodlivosť a nespravodlivosť prejavovať v zamestnaní. Otvorte diskusiu prostredníctvom týchto otázok:
 - Počuli ste už o platovej nerovnosti medzi mužmi a ženami?
 - Čo to znamená? Je to spravodlivé? Prečo?
 - Aká veľká je táto nerovnosť? Čo ju spôsobuje?
 - Existuje aj na Slovensku? V ktorých odvetviach sa prejavuje najviac a v ktorých najmenej? Prečo?
- 12 Rozdeľte triedu do dvojíc a každej dajte tabuľku z prílohy 1.
- 13 Vysvetlite alebo zopakujte, čo znamená pojem mediánová hrubá mzda. Ide o tzv. strednú hodnotu všetkých miezd v porovnávanej vzorke, ktorá rozdeľuje príjmy zamestnancov na dve presne rovnaké polovice – na 50 % tých, ktorí zarábajú viac ako medián, a na 50 % tých, ktorí vidia na výplatnej páske menej (podľa Platysk).
- 14 Dajte dvojiciam čas, aby sa s tabuľkou oboznámili. Potom pokračujte otázkami:
 - V ktorých profesiách je mzda najvyššia a v ktorých najnižšia? Čo znamená, ak je pred číslom mínus? Čo vás na týchto číslach prevapilo?
 - Čo spôsobuje platovú nerovnosť medzi mužmi a ženami?
 - Je nerovnosť prirodzená? Je táto nerovnosť spoločenským problémom?
 - Ako ju môžeme znížiť?

Doplňujúca informácia:

Ak by žiakom a žiačkam robilo problém vymyslieť, ako znížiť platovú nerovnosť, môžete ich naviesť doplňujúcimi otázkami na niektoré z týchto riešení:

- Väčšia transparentnosť v organizácii – informácie o platoch zamestnancov a zamestnankýň;
- zvyšovanie povedomia o priemerných platoch na danej pozícii – rôzne informačné portály s priemerným platom na danej pozícii podľa kraja, rokov skúseností či dosiahnutého vzdelania;
- zverejňovanie nástupného/ponúkaného platu (od roku 2018 je to povinné); podpora celoživotného vzdelávania, dopĺňanie si vzdelania;
- tvorba a podpora pracovných odborov, kolektívnych zmlúv;
- stanovenie si plánu odmeňovania, resp. rastu platu, s nadriadenými a jeho pravidelné vyhodnocovanie.

- 15 Na záver zdôraznite, že rozdiely v oceňovaní práce sú prirodzené, ak majú zamestnanci a zamestnankyne rozličné vzdelanie, skúsenosti, zručnosti a podobne. Problematické je, ak sa udeľuje za rovnakú prácu odlišný plat. Základné práva a slobody sa zaručujú na území Slovenskej republiky všetkým bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické, či iné zmysľovanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie. Nikoho nemožno z týchto dôvodov poškodzovať, zvýhodňovať alebo znevýhodňovať.

10 – 15
minút

Reflexia

- 16 Otvorte diskusiu prostredníctvom nasledujúcich otázok. Vyberte si tie, ktoré sú pre vašu triedu najrelevantnejšie:
- Aké pocity máte po tejto aktivite? Čo vás prekvapilo? Čo nové ste si uvedomili?
 - Ako ste sa cítili, keď ste sa oboznámili s nerovnosťou vo vybraných profesiách?
 - Prečo je dôležité sa o tejto téme rozprávať?
 - Týka sa tento problém iba Slovenska? Aká je situácia v iných krajinách?
 - Stretávajú sa s nerovným zaobchádzaním na pracovisku len ženy? Alebo poznáte ďalšie skupiny obyvateľstva, ktorých sa to týka?
 - Čo znamená nerovnosť? Ako sa prejavuje? Ako sa môže prejavovať v iných oblastiach života? Aký má dopad na naše životy?
 - Na základe akých znakov môže byť niekto diskriminovaný?
 - Počuli ste už o pozitívnej diskriminácii? Viete uviesť príklad?
 - Stretávajú sa s nerovným zaobchádzaním aj vy? Doma alebo v škole?
 - Je v našich silách zmierniť nerovnosť v spoločnosti? Ako?

Skúsenosť s aktivitou:

„Žiaci prvého ročníka reagovali takmer okamžite pri udeľovaní bodov. Debata sa rýchlo rozprúdila. Bolo vidno, že im to nie je ľahostajné. Na druhej strane však nemali o tejto téme prehľad. Stretli sme sa aj s predsudkami, že ženy nie sú dostatočne schopné, nie tak ako muži, že môžu byť dobré vo varení, ale nie v tzv. mužskej práci.“

Učiteľka strednej odbornej školy v Bratislave

Zdroje:

- Malé rozdiely v odmeňovaní mužov a žien v slovenských kanceláriách, ale veľké rozdiely v odmeňovaní v oblasti predaja a obchodov. mojplat.sk. (nedatované). [cit. 8. 10. 2019]. Dostupné na: <https://mojplat.sk/platy-na-slovensku/rovnost-v-odmenovani-na-slovensku/male-rozdiely-v-odmenovani-muzov-a-zien-v-slovenskych-kancelariach-ale-velke-rozdiely-v-odmenovani-v-oblasti-predaja-a-obchodov>.
- EUROSTAT STATISTICS EXPLAINED: Gender pay gap statistics. ec.europa.eu. 2019. [cit. 8. 10. 2019]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Gender_pay_gap_statistics.
- Spoznali sme najatraktívnejších zamestnávateľov roka 2018. Ocenenia sa rozdávali v desiatich kategóriách. profesia.sk. (nedatované). [cit. 8. 10. 2019]. Dostupné na: <https://firma.profesia.sk/spoznali-sme-najatraktivnejcich-zamestnavatelov-roka-2018-ocenenia-sa-rozdavali-v-desiatich-kategoriach/>.
- ŠUTYOVÁ, Z.: Minimálna mzda v roku 2020 – tabuľka. podnikajte.sk. (nedatované). [cit. 8. 10. 2019]. Dostupné na: <https://www.podnikajte.sk/pracovne-pravo-bozp/minimalna-mzda-2020-tabulka>.
- Aký je rozdiel medzi priemerom a mediánom platu a prečo by ste ho mali poznať?. platy.sk. (nedatované). [cit. 8. 10. 2019]. Dostupné na: <https://www.platy.sk/analyzy/aky-je-rozdiel-medzi-priemerom-a-medianom-platu-a-preco-by-ste-ho-mali-poznat/50543>.

Príloha 1

Rozdiely v odmeňovaní mužov a žien pre veľké pracovné skupiny na Slovensku (upravené)

Pracovná náplň	Mediánová hrubá mzda (€/hod.)			Rozdiel v odmeňovaní
	Muži	Ženy	Celkovo	Rozdiel v %
Vývoj a analýza softvéru a aplikácií	8,6	6,9	7,8	19,1 %
Odborná práca v oblasti financií a matematiky	4,6	4,5	4,6	3,7 %
Zastupovanie a sprostredkovanie v oblasti obchodu	5,2	3,5	3,6	33,2 %
Administratívna práca na záznam číselných údajov	4,6	4,3	4,3	6,3 %
Odborná práca v spoločenských vedách a religionistike	3,6	4,3	4,2	-21,3 %
Administratívna práca v sklade a doprave	3,9	4	4	-4,7 %
Predaj v obchode	3,7	2,7	2,9	27,1 %
Riadiaca práca (manažment) administratívnych a podporných činností	8,4	6,6	6,9	20,7 %
Všeobecná administratívna práca	4,7	4,2	4,3	10,5 %

Zdroj:

- Malé rozdiely v odmeňovaní mužov a žien v slovenských kanceláriách, ale veľké rozdiely v odmeňovaní v oblasti predaja a obchodu. *mojplat.sk. (nedatované)*. [cit. 8. 10. 2019]. Dostupné na: <https://mojplat.sk/platy-na-slovensku/rovnost-v-odmenovani-na-slovensku/male-rozdiely-v-odmenovani-muzov-a-zien-v-slovenskych-kancelariach-ale-velke-rozdiely-v-odmenovani-v-oblasti-predaja-a-obchodu>

4

Pravidlá vojny

45 MINÚT

Nosné témy GV:

**Mier a konflikty,
inštitúcie**

Aktivita sa zameriava na etické hodnoty, ktoré sú chránené aj počas vojnových konfliktov. Na úvod si žiaci a žiačky vypočujú nahrávku vojnových zvukov, diskutujú o pravidlách vojny a ich význame. Problematiku im osvetlí krátke video o vzniku Medzinárodného hnutia Červeného kríža a Červeného polmesiaca a o zavádzaní Ženevských konvencií. Trieda sa rozdelí do menších skupín a identifikuje etické hodnoty chránené medzinárodným právom. Na záver ich žiaci a žiačky spoločne zhrnú a pomenujú, prečo sú dôležité medzinárodné dohody a inštitúcie, ako je Červený kríž.

Odporúčané prepojenia s kurikulumom:

- **Zdroje etického poznania ľudstva**
– mravné hodnoty, aktuálne etické problémy v spoločnosti;
- **život, telesné a duševné zdravie ako etická hodnota** – život a zdravie ako hodnota;
- **filozofické zovšeobecnenie dosiaľ osvojených etických zásad**
– hodnoty a mravné normy;
- **zdravý životný štýl** – zdravie ako hodnota;
- **prierezová téma** – osobnostný a sociálny rozvoj.

Prínosy pre predmet etická výchova:

- Žiaci a žiačky pomenujú mravné a etické hodnoty;
- diskutujú o aktuálnych etických problémoch v spoločnosti;
- posudzujú zdravie a život ako etické hodnoty;
- osvojujú si dôležité hodnoty a etické normy súvisiace so životom a zdravím.

Prínosy pre globálne vzdelávanie:

- Žiaci a žiačky vlastnými slovami opíšu vznik Medzinárodného hnutia Červeného kríža a Červeného polmesiaca;
- hodnotia ochranu zraniteľných skupín vo vojnách a konfliktoch;
- analyzujú pravidlá vojen a konfliktov;
- rozvíjajú si empatiu.

Pomôcky:

projektor, reproduktory, počítač s prístupom na internet (vopred si vyhľadajte video so zvukmi vojny a krátky animovaný film Príbeh jednej myšlienky), nastrihaná kópia prílohy 1 a prílohy 2, písacie potreby

POSTUP

5 minút

Evokácia

- 1 Nájďte na internete vhodnú ukážku vojnových zvukov (napríklad zadajte na YouTube heslá ako battlefield, war sounds a pod.). Nepremietajte video, prehrajte len zvuk, prostredníctvom ktorého uvediete žiakov a žiačky do témy. Vyzvite ich, aby uhádli, o čom bude nasledujúca hodina. Prezradte, že budete hovoriť o vojnových konfliktoch a ich pravidlách.
- 2 Položte otázku, či existujú vo vojne pravidlá. O odpovediach áno/nie nechajte triedu hlasovať.
- 3 Opýtajte sa, prečo by mali/nemali existovať pravidlá vojny? Nápady zapíšte na tabuľu.

30 minút

Uvedomenie

- 4 Oznámte, že si spoločne pozriete krátke video o vzniku Medzinárodného hnutia Červeného kríža a Červeného polmesiaca. Nájdete ho na Youtube kanáli Mládeže Slovenského Červeného kríža (Slovak Red Cross Youth) pod názvom Príbeh jednej myšlienky. Krátky animovaný film je v anglickom jazyku so slovenskými titulkami.
- 5 Film hovorí aj o Ženevských konvenciách, prostredníctvom ktorých sa zavádzali pravidlá vojnových konfliktov. Vyzvite žiakov a žiačky, aby si všimli, koho majú chrániť medzinárodné dohovory. Pustite video od začiatku a zastavte v čase 3:30.

Doplňujúca informácia:

Medzinárodné hnutie Červeného kríža a Červeného polmesiaca sa skladá z Medzinárodného výboru Červeného kríža, z Medzinárodnej federácie Červeného kríža a Červeného polmesiaca a z národných spoločností Červeného kríža a Červeného polmesiaca. V každej krajine môže fungovať len jedna národná spoločnosť. Národné spoločnosti môžu mať rôzne názvy. Tie obsahujú názov Červený kríž alebo Červený polmesiac, alebo kombináciu oboch názvov. Medzinárodné hnutie Červeného kríža a Červeného polmesiaca používa tri symboly: červený kríž, červený polmesiac a červený diamant (v platnosti od roku 2005). Všetky tri symboly majú rovnaký medzinárodný status a poskytujú rovnakú mieru ochrany medzinárodným humanitárnym právom. Národné spoločnosti vždy používajú len jeden symbol podľa ich preferencie. Symboly nie sú zobrazením náboženstva, ale symbolom ľudskosti.

Zdroj: Slovenský Červený kríž, Wikipedia, International Federation of Red Cross and Red Crescent Movement

- 6 Po zhliadnutí videa pokračujte krátkou diskusiou. Opýtajte sa:
 - Koho ochraňujú Ženevské konvencie?
 - Aké hodnoty chránia počas vojnových konfliktov?Hodnoty, ktoré trieda navrhne, zapíšte na tabuľu. Doplňte potrebné informácie o Medzinárodnom hnutí Červeného kríža a Červeného polmesiaca.
- 7 Rozdeľte triedu do piatich skupín. Každé skupine dajte dve kartičky s pravidlami vojny, ktoré ste nastroili z prílohy 1.
- 8 Vyzvite žiakov a žiačky, aby si ich prečítali a priradili k nim etické hodnoty, ktoré chránia zraniteľné skupiny počas vojnových konfliktov. Na splnenie úlohy im dajte 3 až 5 minút.

- 9 Ak by mali žiaci a žiačky problém formulovať etické hodnoty, rozdajte im kartičky s hodnotami, ktoré ste nastrihali z prílohy 2.
- 10 Následne každá skupina prečíta dve pravidlá vojny, s ktorými pracovala, a priradí k nim etické hodnoty, ktoré majú ochraňovať. Každú hodnotu zapíšte na tabuľu. Ak sa hodnoty opakujú, môžete k nim zakaždým pripísať čiarku, aby sa zdôraznila ich dôležitosť.

10 minút

Reflexia

- 11 Pokračujte diskusiou pomocou týchto otázok:
- Aká bola pre vás táto aktivita?
 - Ako ste sa cítili pri premýšľaní nad pravidlami vojnových konfliktov? Čo bolo náročné a čo vám pomáhalo hľadať odpovede? Bolo jednoduché pomenovať etické hodnoty?
 - Ktoré etické hodnoty považujete za najdôležitejšie? Prečo by mali byť chránené aj počas vojny?
 - V čom spočíva dôležitosť medzinárodných organizácií, ako je Červený kríž? Čo nové ste sa o nej dozvedeli?
 - Poznáte činnosť Slovenského Červeného kríža? Zapojili by ste sa do niektorej z jeho aktivít?
 - Čo nové ste si uvedomili na tejto hodine?

Metodický tip:

Aktivity Slovenského Červeného kríža (SČK):

- **Darcovstvo krvi** – napr. Študentská kvapka krvi, Valentínska kvapka krvi.
- **Kurzy** – prvej pomoci, opatrovateľstva, inštruktorstva prvej pomoci, vodnej záchrannej služby.
- **Osvetové aktivity a kampane** – Svetový deň boja proti AIDS, Svetový deň prvej pomoci, Svetový deň darcov krvi.
- **Dobrovoľníctvo** – v roku 2013 SČK evidoval 8 873 ľudí, ktorí sa dobrovoľnícky podieľali na aktivitách v oblasti prvej pomoci a darcovstva krvi, pri poskytovaní sociálnych služieb a humanitárnej pomoci.
- **Mládež SČK** – združuje deti a mládež v rámci hnutia Červeného kríža na Slovensku, zameriava sa na dobrovoľnícke aktivity venované zraniteľným skupinám detí a mladých ľudí.
- **Krízový manažment a humanitárna pomoc SČK** – rieši krízové situácie a pomáha obetiam nešťastia. Pripravuje materiálne zabezpečenie a postupy, najmä pre prípady ohrozenia verejného zdravia a poskytovania humanitárnej pomoci.
- **Pátracia služba SČK** – spolupracuje s pátracími službami jednotlivých národných spoločností Červeného kríža a Červeného polmesiaca a zároveň s rôznymi inštitúciami Slovenskej republiky. Od svojho vzniku v roku 1993 sa podieľala na pátraní po vyše 9 400 osobách a doručila viac ako 4 500 odkazov.

Zdroje:

- Slovenský Červený kríž: 10 faktov o pravidlách vojny. redcross.sk. (nedatované). [cit. 24. 4. 2020]. Dostupné na: http://www.redcross.sk/10_faktov_o_pravidlach_vojny.
- Mládež Slovenského Červeného kríža: Príbeh jednej myšlienky. youtube.com. 2015. [cit. 24. 4. 2020]. Dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=Rmkt9mDEshg>.
- AGAFONOVÁ, M: Etika. Technická Univerzita v Košiciach, Katedra spoločenských vied. 2006. [cit. 24. 4. 2020]. Dostupné na: http://web.tuke.sk/ksv/skripta_etika.pdf?fbclid=IwAR0ZJvuv_6zFaCyWwrVN2zfxfvHAL-T75EnlUuP9yPYkDGcfxVD7M1rQZJUmQ.
- Slovenský Červený kríž: Krízový manažment a humanitárna pomoc. redcross.sk. (nedatované). [cit. 24. 4. 2020]. Dostupné na: http://www.redcross.sk/krizovy_manazment_a_humanitarna_pomoc.
- Slovenský Červený kríž: Pátracia služba. redcross.sk. (nedatované). [cit. 24. 4. 2020]. Dostupné na: http://www.redcross.sk/patracia_sluzba.
- Slovenský Červený kríž: Dobrovoľníctvo. redcross.sk. (nedatované). [cit. 24. 4. 2020]. Dostupné na: <http://www.redcross.sk/dobrovolnictvo>.
- Slovenský Červený kríž: Červený kríž a červený polmesiac vo svete. redcross.sk. (nedatované). [cit. 24. 4. 2020]. Dostupné na: http://www.redcross.sk/cerveny_kriz_a_cerveny_polmesiac_vo_sвете.
- Wikipedia: International Red Cross and Red Crescent Movement. en.wikipedia.org. (nedatované). [cit. 24. 4. 2020]. Dostupné na: https://en.wikipedia.org/wiki/International_Red_Cross_and_Red_Crescent_Movement.
- International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies: The International Red Cross and Red Crescent Movement at a glance. 2007. [cit. 24. 4. 2020]. Dostupné na: https://www.ifrc.org/Global/Publications/general/at_a_glance-en.pdf.
- Slovenský Červený kríž: Výročná správa 2018. redcross.sk. (2019). [cit. 24. 4. 2020]. Dostupné na: <http://www.redcross.sk/content/images/upload/image-1562226012-5d1dad5ce4147.pdf>.

Príloha 1

Pravidlá vojny

(Text je upravený)

 Chránia tých, ktorí nebojujú, ako napríklad civilné obyvateľstvo, zdravotnícky a humanitárny personál.	Chránia tých, ktorí už nie sú schopní ďalej bojovať, ako je zranený vojenský personál alebo väzni a väzenkyne.
Zakazujú útočiť na civilné obyvateľstvo. Porušenie tohto pravidla je vojnovým zločinom.	Uznávajú právo civilného obyvateľstva na ochranu pred nebezpečenstvami vojny a na potrebnú pomoc. Musia sa prijať všetky možné opatrenia, aby neboli ohrození bežní ľudia ani ich domovy, ani zničené prostriedky na prežitie, ako sú zdroje vody, úroda, dobytok atď.
Stanovujú právo chorých a ranených na opateru – bez ohľadu na to, za ktorú stranu konfliktu bojujú.	Konkrétne zakazujú útoky na zdravotnícky personál, zdravotnícke vozidlá a nemocnice poskytujúce humanitárnu pomoc.
Zakazujú mučenie a ponižujúce zaobchádzanie s väzňami a väzenkyňami.	Určujú, že zajatcom a zajatkyniam musí byť poskytnuté jedlo a voda a umožnená komunikácia s ich blízkymi.
Obmedzujú zbrane a postupy, ktoré sa môžu používať počas vojny, aby sa čo najviac zamedzilo utrpeniu.	Výslovne zakazujú znásilnenie a iné formy sexuálneho násillia počas ozbrojeného konfliktu.

Príloha 2

Etické hodnoty

povinnosť, spravodlivosť, česť, dôstojnosť, zmysel života, humanizmus, čestnosť, rovnosť, tolerancia, úcta, šľachetnosť, obetavosť, súcit, hrdosť, úprimnosť, vernosť, dôvera, ohľaduplnosť, solidarita, zdvorilosť, pokora, pracovitosť, vzájomná pomoc, priateľstvo, pravdivosť, veľkorysosť, slušnosť, zodpovednosť, trpezlivosť, žičlivosť, svedomie, láska, zdravie

povinnosť, spravodlivosť, česť, dôstojnosť, zmysel života, humanizmus, čestnosť, rovnosť, tolerancia, úcta, šľachetnosť, obetavosť, súcit, hrdosť, úprimnosť, vernosť, dôvera, ohľaduplnosť, solidarita, zdvorilosť, pokora, pracovitosť, vzájomná pomoc, priateľstvo, pravdivosť, veľkorysosť, slušnosť, zodpovednosť, trpezlivosť, žičlivosť, svedomie, láskavosť, zdravie

povinnosť, spravodlivosť, česť, dôstojnosť, zmysel života, humanizmus, čestnosť, rovnosť, tolerancia, úcta, šľachetnosť, obetavosť, súcit, hrdosť, úprimnosť, vernosť, dôvera, ohľaduplnosť, solidarita, zdvorilosť, pokora, pracovitosť, vzájomná pomoc, priateľstvo, pravdivosť, veľkorysosť, slušnosť, zodpovednosť, trpezlivosť, žičlivosť, svedomie, láskavosť, zdravie

povinnosť, spravodlivosť, česť, dôstojnosť, zmysel života, humanizmus, čestnosť, rovnosť, tolerancia, úcta, šľachetnosť, obetavosť, súcit, hrdosť, úprimnosť, vernosť, dôvera, ohľaduplnosť, solidarita, zdvorilosť, pokora, pracovitosť, vzájomná pomoc, priateľstvo, pravdivosť, veľkorysosť, slušnosť, zodpovednosť, trpezlivosť, žičlivosť, svedomie, láskavosť, zdravie

povinnosť, spravodlivosť, česť, dôstojnosť, zmysel života, humanizmus, čestnosť, rovnosť, tolerancia, úcta, šľachetnosť, obetavosť, súcit, hrdosť, úprimnosť, vernosť, dôvera, ohľaduplnosť, solidarita, zdvorilosť, pokora, pracovitosť, vzájomná pomoc, priateľstvo, pravdivosť, veľkorysosť, slušnosť, zodpovednosť, trpezlivosť, žičlivosť, svedomie, láskavosť, zdravie

5

Kto zastaví biomasaker?

90 MINÚT

Nosné témy GV:

Politická moc,
demokracia
a ľudské práva

Aktivita sa venuje téme ochrany životného prostredia. Žiaci a žiačky simulujú hlasovanie v parlamente. Rozhodujú sa, či schvália dotácie na spaľovanie dreva. Ich úlohou je vytvoriť argumenty na základe postoja ich poslaneckého klubu. Spoločne diskutujú o rôznych spôsoboch podpory využívania takzvaných obnoviteľných zdrojov energie a uvažujú o tom, aký dopad majú legislatívne opatrenia na prostredie, v ktorom žijeme.

Odporúčané prepojenia s kurikulumom:

- **Etické aspekty ochrany prírody** – ľudská činnosť a životné prostredie;
- **zdroje etického poznania ľudstva** – aktuálne etické problémy v spoločnosti;
- **prehľbovanie komunikačných spôsobilostí** – dialóg, diskusia;
- **komunikácia** – komunikačné zručnosti;
- **prierezová téma** – environmentálna výchova.

Prínosy pre predmet etická výchova:

- Žiaci a žiačky zdôvodňujú osobnú zodpovednosť každého človeka za životné prostredie;
- diskutujú o aktuálnych etických problémoch vo vzťahu človeka k využívaniu lesov;
- vedú dialóg a diskutujú v skupinách;
- rozvíjajú si komunikačné zručnosti.

Prínosy pre globálne vzdelávanie:

- Žiaci a žiačky analyzujú demokratické nástroje vo vzťahu k ochrane životného prostredia;
- hodnotia objektivnosť a závažnosť informácií o stave životného prostredia a komunikujú o nich, obhajujú a zdôvodňujú svoje názory a stanoviská;
- rozumejú procesu schvaľovania zákona.

Pomôcky:

papier a písacie potreby, kópie príloh 1 (jedna do každej dvojice v opozícii), 2 (jedna do ochranárskej dvojice), 3 (jedna do každej dvojice v koalícii), 4 (jedna do každej dvojice nezaradených), príloha 5 (pre predsedu/predsedníčku parlamentu), obrázok štátneho znaku SR

10 minút

POSTUP

Evokácia

- 1 Nahlas prečítajte tento úryvok: „Európska únia sa od roku 2009 snaží v rámci stratégie trvalo udržateľného rozvoja znížiť produkciu skleníkových plynov tým, že presadzuje podporu výroby energií z tzv. obnoviteľných zdrojov. Záleží na členských štátoch, aké druhy obnoviteľných zdrojov energie si vyberú.“
- 2 Opýtajte sa žiakov a žiačok:
 - Aké obnoviteľné zdroje energie poznáte?
 - Ktoré sa podľa vás najviac využívajú na Slovensku?

Doplňujúca informácia:

Obnoviteľné zdroje energie sú také, ktorých energetický potenciál sa trvalo obnovuje prírodnými procesmi alebo činnosťou ľudí. Považujú sa za ne nasledovné: vodná energia, slnečná energia, veterná energia, geotermálna energia, energia vyrobená z biomasy, bioplyn, skládkový plyn, plyn z čističiek odpadových vôd, biometán. Využívanie biomasy ako tzv. obnoviteľného zdroja energie je však problematické (pozri infobox o biomase).

Zdroj: Slovenská agentúra životného prostredia

- 3 Po zodpovedaní otázok pokračujte v čítaní:

„K európskej stratégii na znížovanie emisií skleníkových plynov sa pridalo aj Slovensko a začalo výrazne podporovať výrobu energie z biomasy. Vtedajšia slovenská vláda presadzovala názor, že spaľovaním biomasy vznikne tzv. zelená energia, ktorá mala byť ekologickejšia ako energia vyrobená z fosílnych palív.

Najväčším zdrojom biomasy je drevo, napríklad lesné pozostatky, ako sú odumreté stromy, konáre a pne. Vyrába sa z nich najmä drevná štiepka, pelety a brikety.

Využívanie dreva ako obnoviteľného zdroja energie sa postupne dostalo do plánovacích dokumentov a štátnej legislatívy Slovenskej republiky. Jedným z opatrení, ktoré Slovensko zaviedlo, boli štedré štátne dotácie pre firmy vyrábajúce energiu z lesnej biomasy.

Väčšina environmentálnych organizácií na Slovensku schvaľuje využívanie energie z tzv. obnoviteľných zdrojov. Časom sa však niektoré z nich začali ozývať s námietkami. Ťažba v lesoch sa za posledné roky takmer zdvojnásobila. Lesoochranské zoskupenie VLK označilo súčasný stav pomenovaním BIOMASAKER.“
- 4 Po prečítaní celého textu sa opýtajte:
 - Čo je to biomasa? (Po niekoľkých odpovediach pojem objasnite.)
 - Už ste niekedy počuli slovo biomasaker? Ak áno, v akej súvislosti? Ak nie, čo vám evokuje?

Doplňujúca informácia:

Biomasa sa nazývajú biologicky rozložiteľné časti odpadu zo živočíšnej výroby (napr. hnoj), z poľnohospodárstva (napr. slama, olejnaté plodiny), drevospracujúceho priemyslu (napr. piliny, drevná štiepka) a komunálneho odpadu (napr. bio-odpad). Z biomasy sa vyrába teplo, elektrina a rôzne plynné a tekuté motorové palivá.

Napriek tomu, že obnova biomasy trvá stáročia, mylné sa považuje za obnoviteľný zdroj energie. Lesoochranárske združenie VLK upozorňuje, že ťažba dreva nenávratne poškodzuje lesy a krajinu. Platí to aj pre ťažbu mŕtveho (tlejúceho) dreva, na ktoré je viazaná až tretina živočíchov v lese. Vedecké štúdie dokazujú, že obnova zložitého lesného ekosystému trvá 1000 až 1600 rokov. Rovnako to platí pre spaľovanie slamy. Ak sa využívajú zvyšky rastlín na produkciu energie, chýbajú potom v pôde ako hnojivo. Aj keď minerály doplníme umelo, zem postupne stráca živiny a stáva sa neúrodnou.

Zdroj: Slovenská agentúra životného prostredia, Lesoochranárske zoskupenie VLK

65 minút

Uvedomenie

- 5 Požiadajte žiakov a žiačky, aby si predstavili, že sú na parlamentnej schôdzi. Ich úlohou je hlasovať o novele zákona, ktorá sa týka obmedzenia štátnych dotácií na spaľovanie dreva. Pripravila ju opozícia. Ide o veľmi dôležité hlasovanie, ostro sledované verejnosťou aj ochranárskymi organizáciami.
- 6 Vyberte jednu osobu, ktorá bude zastupovať médiá. Úlohou novinára alebo novinárky je pozorne sledovať diskusiu v parlamente a zapisovať stručné poznámky na tabuľu. Ostatné inštrukcie dostane vo forme pracovného listu.
- 7 Rozdeľte zostatok triedy do štyroch skupín. Môžu sa prihlásiť dobrovoľne, alebo vyberte vy. Prvú skupinu tvoria dve až tri osoby, ktoré predstavujú Lesoochranárske zoskupenie VLK. Zvyšok triedy rozdeľte na koalíciu, opozíciu a nezaradených. Môžete simulovať reálne hlasovanie zo 6. decembra 2018, ktorého sa zúčastnilo 135 zo 150 poslancov a poslankyň NRSR. Konkrétne hlasovalo 69 koalíčných, 52 opozičných a 14 nezaradených (koalícia 51 %, opozícia 39 % a nezaradení 10 %).
- 8 Vysvetlite, že každá skupina sa aktívne zapojí do schvaľovania novely zákona. Na svoje úlohy sa môžu pripraviť pomocou inštrukcií, ktoré im rozdáte. Podrobnosti o priebehu a trvaní parlamentnej schôdze im napíšete na tabuľu.
- 9 Rozdajte skupinám materiály z prílohy 1 až 4. Nájdú v nich inštrukcie a informácie, na základe ktorých si pripravujú argumenty na rokovanie parlamentu. Dajte im na to 30 minút.
- 10 Počas prípravy navštívte jednotlivé skupiny, aby ste sa uistili, že porozumeli inštrukciám. Zistite, koho si zvolila koalícia za predsedu či predsedníčku parlamentu. Pracovný list určený pre túto rolu nájdete v prílohe 5. Ak sa koalícia nevie dohodnúť, vyberte vy, aby nestrácala čas určený na prípravu.
- 11 Doplňte do inštrukcií pre jednotlivé skupiny, koľko času majú na prezentáciu svojich argumentov. Vypočítajte to tak, aby vám zostalo aspoň 15 minút na záverečnú reflexiu. Pripomente predsedníčke alebo predsedovi parlamentu, že má zvážiť, akým spôsobom bude parlament hlasovať. Môžete ho tiež navrhnúť vy, napríklad ak niekto hlasuje za schválenie novely, postaví sa, ak je proti, ostane sedieť, ak sa chce zdržať hlasovania, odstúpi od lavice.
- 12 Pripravte v triede rečnícky pult, odkiaľ sa zúčastneným budú prihovárať zástupcovia a zástupkyne jednotlivých skupín. Označte ho obrázkom slovenského štátneho znaku.
- 13 Po uplynutí času na prípravu požiadajte predsedu alebo predsedníčku parlamentu o otvorenie parlamentnej schôdze (podľa inštrukcií).

- 14 Po ukončení prezentácií pomôžte predsedovi alebo predsedníčke parlamentu zorganizovať hlasovanie o navrhovanej novele zákona. Zopakujte, čoho sa hlasovanie týka: poslanci a poslankyne hlasujú za alebo proti schváleniu navrhovanej novely zákona, ktorá obmedzuje štátne dotácie na spaľovanie dreva. Po novom by dotované firmy mohli spaľovať iba drevo pochádzajúce z energetických porastov pestovaných na tento účel, alebo z odpadu drevospracujúceho priemyslu. Tiež zdôraznite, aby skupiny hlasovali podľa toho, či patria do koalície alebo opozície. Nezariadení si môžu vybrať, čomu dajú svoj hlas, na základe argumentov oboch strán.
- 15 Na záver sa všetkým poďakujte za to, že sa zapojili do simulácie parlamentného rokovania. Vyzvite osobu zastupujúcu médiá, aby zhrnula, ako dopadlo hlasovanie v skutočnosti.

10 minút

Reflexia

- 16 Na záver spoločne diskutujte. Dbajte na to, aby mala každá skupina priestor vyjadriť sa. Použite nasledujúce otázky:
- Aká bola pre vás táto aktivita? Ako ste sa cítili vo svojej role? (Odpoveď môžu naznačiť aj neverbálne.)
 - Čo sa vám páčilo a čo nie? Ako ste sa cítili vo svojich úlohách?
 - Ovplyvnili vás argumenty, ktoré si mala pripraviť vaša skupina? Zaujali vás aj argumenty iných skupín? (Opýtajte sa aj novinára/novínárky.)
 - Aké záujmy sledovali jednotlivé skupiny? Prečo bol pre vás výsledok hlasovania dôležitý?
 - V skutočnosti trvalo viac ako päť rokov, kým sa táto novela dostala na prerokovanie do parlamentu. Prečo? Čo prispelo k jej schváleniu? (Tlak verejnosti v podobe petície, mediálny záujem, atď.)
 - Ako táto aktivita súvisela s témou udržateľného rozvoja, demokracie a politickej moci?
 - Aké dôsledky má nadmerný výrub stromov na naše životy? Čím môže každý z nás prispieť k zmene? Čo môžeme urobiť? Aký záväzok si dáme?

Doplňujúca informácia:

Ak žiakom a žiačkam nenapadne žiaden záväzok, ktorý by dokázali realizovať, môžete im navrhnúť, že spoločne podporíte niektoré ochrannárske združenie. Napríklad si môžete kúpiť strom v niektorej z rezervácií, ktoré spravuje Lesoochrannárske zoskupenie VLK. Ak vás a vašu triedu téma oslovila, pozrite si dokumentárny film *Biomasaker* režiséry Jany Bučka.

Zdroje:

- KUBISOVÁ, J.: Biomaker sa končí. Poslanci stopli dotácie do bioštiepky, aktualita.sk. 2018. [cit. 19. 6. 2020]. Dostupné na: <https://www.aktualita.sk/clanok/648218/biomaker-sa-konci-poslanci-stopli-dotacie-do-biostiepky/>.
- Lesoochrannárske zoskupenie VLK: Politicko-spoločenské prepojenia. biomassaker.wolf.sk. (nedatované). [cit. 30. 7. 2020]. Dostupné na: <https://biomaker.wolf.sk/politicko-spolocenske-prepojenia/>.
- Lesoochrannárske zoskupenie VLK: Analýza. biomassaker.wolf.sk. (nedatované). [cit. 30. 7. 2020]. Dostupné na: <https://biomaker.wolf.sk/analyza/>.
- Národná rada Slovenskej republiky: Národná rada Slovenskej republiky – hlasovanie poslancov. nrsk.sk. 2018. [cit. 19. 6. 2020]. Dostupné na: <https://www.nrsk.sk/web/Default.aspx?sid=schodze/hlasovanie/hlasklub&ID=41168>.
- Obnoviteľné zdroje energie: Energia z biomasy. oze.stuba.sk. (nedatované). [cit. 19. 6. 2020]. Dostupné na: <http://www.oze.stuba.sk/oze/energia-z-biomasy/>.
- Slovenská agentúra životného prostredia: Obnoviteľné zdroje energie. enviroportal.sk. (nedatované). [cit. 19. 6. 2020]. Dostupné na: <https://www.enviroportal.sk/obnovitelne-zdroje-energie>.

Pracovný list pre poslancov a poslankyne v opozícii

Vaša úloha:

- ① Po rokoch úsilia sa vám konečne podarilo predložiť v parlamente na prerokovanie novelu zákona, ktorá by obmedzila štátne dotácie na spaľovanie dreva. Na základe informácií v nasledujúcom texte si pripravte kľúčové argumenty, ktoré presvedčia ostatných, aby hlasovali ZA.
- ② Vyberte jednu osobu, ktorá bude prezentovať vaše argumenty na rokovaní.
- ③ Oslovte aj expertky a expertov z Lesoochranského zoskupenia VLK. Na spoločnú prezentáciu budete mať ____ minút (čas doplní učiteľ/ka.)

Fakty

K európskej stratégii na znižovanie produkcie skleníkových plynov sa pridalo aj Slovensko. V roku 2009 parlament schválil zákon o podpore obnoviteľných zdrojov energie. Jeho súčasťou je uprednostňovanie odberu energie zo zariadení na spracovanie drevnej biomasy. Zahŕňa tiež finančné dotácie pre firmy vyrábajúce drevnú štiepku, ktoré im pokrývajú všetky náklady na nákup lesnej biomasy. Niektoré zmluvy so štátom sú však podpísané až na 15 rokov.

Aby získali štedré štátne dotácie, mnoho drevospracujúcich firiem začalo vo veľkom vyrábať drevnú štiepku. A to aj z dreva, ktoré je vyššou kvalitou vhodné na výrobu niečoho iného. Navyše, zákon neberie do úvahy limity krajiny a neobmedzuje dotácie ani v prípade nadmerného ničenia lesov. Inými slovami, štát nezaujíma, koľko dreva je dostupného v krajine, koľko sa ho spaľuje na výrobu energie do domácností, ani aký to má dopad na životné prostredie. Sporný je tiež dopad dotácií na štátny rozpočet a rast spotrebiteľských cien elektrickej energie, pretože pokrývanie dotácií sa postupne premietlo do zvýšenia cien elektriny. Dá sa povedať, že si momentálne platíme nielen za drahšiu elektrinu, ale aj za ničenie našich lesov a krajiny.

Lesoochranské zoskupenie VLK vypracovalo v roku 2013 vlastnú analýzu, ktorej výsledky boli priam hrôzostrašné. Na jar 2014 spustilo kampaň BIOMASAKER, ktorej cieľom bolo zrušenie štátnych dotácií na všetko drevo spaľované v biomasových zariadeniach – okrem dreva pochádzajúceho z energetických porastov a z odpadu z drevospracujúceho priemyslu. Petíciu, ktorá bola súčasťou kampane, podpísalo približne 38-tisíc ľudí.

Ako opoziční poslanci a poslankyne preto predkladáte do parlamentu novelu zákona o podpore obnoviteľných zdrojov energie. Stojíte si za tým, že neúmerné prekračovanie kapacít našich lesov prináša so sebou celý rad problémov. Nielen ekologické, ako sú znižovanie ekologickej stability krajiny a biologickej diverzity či ničenie životného prostredia, ale aj ekonomické a národohospodárske.

Pomocné otázky:

- ⑦ Ktoré fakty sú najdôležitejšie a podporia váš zámer? Naformulujte aspoň tri argumenty, ktoré presvedčia nerozhodnutých poslancov a poslankyne, že váš návrh je opodstatnený.
- ⑦ Ako budete svoje argumenty prezentovať?
- ⑦ Ako využijete prítomnosť Lesoochranského zoskupenia VLK?

Pracovný list pre Lesoochranárske zoskupenie VLK

Vaša úloha:

- ① Vaše združenie vypracovalo rozsiahlu analýzu o tom, aké dopady majú štátne dotácie na stav krajiny a lesov. Presentujte výsledky analýzy. Uvedte to najpodstatnejšie a pokúste sa presvedčiť nerozhodnutých poslancov a poslankyne, aby hlasovali za predloženú novelu zákona, a tak pomohli zastaviť biomasaker.

Fakty

Výsledky analýzy, ktorú ste vypracovali v roku 2013 sú priam hrôzostrašné. Celkovo bola v roku 2013 spotreba dreva na energetické účely na úrovni 3,8 mil. ton, pričom veľké spaľovne spotrebovali 1,4 mil. ton. V skutočnosti je však na spaľovanie k dispozícii omnoho menej dreva. Ročne na výrobu energie chýbajú až dve tretiny vhodnej drevnej biomasy (t. j. energetické porasty a lesné pozostatky, ako sú odumreté stromy, konáre a pne) z jej reálnej spotreby. Chýbajúce drevo pochádza buď z nelegálnej ťažby, alebo sa spaľuje drevo vyššej kvality (ktorého je na spaľovanie škoda).

V súčasnosti dochádza na Slovensku pravdepodobne k najmasívnejším výrubom v histórii. Od roku 2000 u nás ubudlo až 760 km² lesných porastov (približne rozloha okresu Trnava), ako uvádza Global Forest Watch. Dôležitým výsledkom pokusu s energetickým vyžívaním drevnej biomasy na Slovensku je zistenie, že drevo nie je obnoviteľný zdroj energie. Les je zložitý ekosystém, tvorený množstvom navzájom prepojených organizmov, ktorý sa s takým drastickým narušením, ako je plošné odlesnenie, dokáže vyrovnať až po 1 500 rokoch. Táto jeho vlastnosť je v príkrom rozpore so záujmami a postupmi tzv. štiepkarského biznisu.

Hlad po drevnej štiepke, teda po štedrých štátnych dotáciách, spôsobil nevídaný záujem o ťažbu dreva. Ťažiť sa začalo aj na miestach, ktoré si doteraz nikto nevšimol, ako sú zarastajúce lúky, brehy potokov a riek, vetrolamy a aleje, a to všade na Slovensku. Ohrozené sú tak miesta, ktoré poskytujú bezpečné útočisko nielen pre vlky či medvede, ale aj pre rôznu drobnú zver či divoké včelstvá. Rúbať sa začalo aj v mestách, napríklad rôzne aleje a stromy, ktoré tridsať rokov nikomu neprekážali a zrazu nutne potrebujú „starostlivosť“.

Ako experti a expertky z Lesoochranárskeho zoskupenia VLK ste sa v rámci kampane Biomasaker začali bližšie zaoberať aj odhaľovaním zneužívania dotácií. Podali ste napríklad podnet na preverenie hospodárenia firmy Bioenergy Bardejov. Je to spaľovňa na výrobu elektrickej energie a generovanie tepla, ktorú v roku 2010 slávnostne otvoril súčasný minister životného prostredia. Ten sa pred nástupom do politiky živil ako obchodník s drevom. Úrady potvrdili vaše podozrenie, že firma spaľovala aj kvalitné drevo, aby získala štátne dotácie. Udelili jej za to vysoké pokuty. Ste však presvedčení, že podobných firiem je na Slovensku viac. Preto je načas novelizovať zákon o dotáciách tak, aby ho ziskuchtiví ľudia prestali zneužívať na drancovanie prírody.

Pomocné otázky:

- ② Ktoré fakty sú najdôležitejšie a podporia váš zámer? Naformulujte aspoň tri argumenty, ktoré presvedčia nerozhodnutých poslancov a poslankyne, že návrh opozície je opodstatnený.
- ③ Ako budete svoje argumenty prezentovať?

Pracovný list pre poslancov a poslankyne v koalícii

Vaša úloha:

- ① Zvoľte si spomedzi seba predsedu alebo predsedníčku parlamentu. Pri moderovaní parlamentnej schôdze sa bude riadiť inštrukciami, ktoré mu dá učiteľ/ka.
- ② Pripravte si krátku prezentáciu na úvod zasadania o tom, prečo treba zákon ponechať v súčasnom znení. To je podľa vás postačujúce aj vzhľadom na dobrú prax a medzinárodné záväzky Slovenska. Maximálny čas na prezentovanie vám určí predseda parlamentu.

Fakty

K európskej stratégii na znižovanie produkcie skleníkových plynov sa pridalo aj Slovensko. V roku 2009 parlament schválil zákon o podpore obnoviteľných zdrojov energie. Jeho súčasťou je uprednostňovanie odberu energie zo zariadení na spracovanie drevnej biomasy. Zahŕňa tiež finančné dotácie pre firmy vyrábajúce drevnú štiepku, ktoré im pokrývajú všetky náklady na nákup lesnej biomasy. Niektoré zmluvy so štátom sú podpísované až na 15 rokov.

Väčšina environmentálnych organizácií súhlasí s využívaním tzv. zelenej energie. Niektorým ochranárskym združeniam sa však zdajú štátne dotácie príliš štedré. Dokonca sa k vám dostalo, že pátrajú po prepojeniach členov vlády na drevospracujúci priemysel. Váš kolega, súčasný minister životného prostredia, sa pred nástupom do politiky živil ako obchodník s drevom. V roku 2010 sa v pozícii štátneho úradníka ministerstva hospodárstva zúčastnil na otvorení spaľovne Bioenergy Bardejov, ktorá vyrába elektrickú energiu a teplo. Táto firma dostáva každoročne od štátu dotáciu na spaľovanie dreva vo výške približne 10 mil. eur.

Ako poslanci a poslankyne koalície považujete celú kampaň s názvom Biomaker za nafúknutú bublinu. Dôrazne popierate všetky podozrenia o tom, že sa vláda zúčastňuje tzv. štiepkarskeho biznisu. Už niekoľko rokov sa úspešne bránite útokom environmentálnych organizácií a zatiaľ sa vám vždy podarilo ponechať zákon v pôvodnej podobe. Petíciu proti biomasakru však podpísalo 38-tisíc ľudí, a preto cítite veľký tlak verejnosti na to, aby parlament novelu aspoň prerokoval. Rozhodne však budete hlasovať PROTI.

Pomocné otázky:

- ① Na čo sa sústredíte vo svojej prezentácii? Aké argumenty použijete? Čo chcete svojím prejavom dosiahnuť?
- ② Aké otázky sa môžete spýtať v rámci diskusie? Čím oslabíte argumenty opozície, ktorá predkladá novelu zákona? Čím zneistíte expertky a expertov z Lesoochranárskeho zoskupenia VLK?

Pracovný list pre nezaradených poslancov a poslankyne

Vaša úloha:

- ① Zodpovedne sa pripravte na hlasovanie ZA alebo PROTI navrhovanej novele zákona o obmedzení štátnych dotácií na spaľovanie dreva. Po novom by malo pochádzať len z energetických porastov a z odpadu drevospracujúceho priemyslu.
- ② Po prezentáciách koalície a opozície otvorí predseda alebo predsedníčka parlamentu diskusiu, ktorá potrvá ____ minút (čas doplní učiteľ/ka). Bude to priestor najmä pre vás, aby ste si ujasnili svoj postoj. Každý hlas môže rozhodnúť! Opýtajte sa jednotlivých strán na všetko, čo vás zaujíma.

Fakty

K európskej stratégii na znižovanie produkcie skleníkových plynov sa pridalo aj Slovensko. V roku 2009 parlament schválil zákon o podpore obnoviteľných zdrojov energie. Jeho súčasťou je uprednostňovanie odberu energie zo zariadení na spracovanie drevnej biomasy. Zahŕňa tiež finančné dotácie pre firmy vyrábajúce drevnú štiepku, ktoré im pokrývajú všetky náklady na nákup lesnej biomasy. Niektoré zmluvy so štátom sú podpísované až na 15 rokov.

Väčšina environmentálnych organizácií s využívaním tzv. zelenej energie súhlasí. Niektorým ochranárskym združeniam sa však zdajú štátne dotácie príliš štedré. Dokonca sa k vám dostalo, že pátrajú po prepojeniach členov vlády na drevospracujúci priemysel.

Venuje sa tomu najmä Lesoochranárske zoskupenie VLK, ktoré stojí za kampaňou s názvom Biomaker. Jej cieľom je zrušenie štátnych dotácií na všetko drevo spaľované v biomasových zariadeniach, okrem dreva pochádzajúceho z energetických porastov a z odpadu z drevospracujúceho priemyslu. Vďaka petícii, ktorú podpísalo približne 38-tisíc ľudí, navrhujú teraz vaši kolegovia a kolegyně z opozície novelu zákona.

Pomocné otázky:

- ② Aké informácie vám pomôžu rozhodnúť sa, čomu dáte svoj hlas? Čo by ste si potrebovali ujasniť? Koho sa na to opýtate?
- ② Spíšte si všetky otázky, ktoré vám napadnú. Zoradte ich podľa priority, aby ste dostali odpovede aspoň na tie najdôležitejšie. Čas na diskusiu je totiž obmedzený.

Pracovný list pre predsedu alebo predsedníčku parlamentu

Tvoja úloha:

Privítaj poslankyne a poslancov na zasadnutí parlamentu. Oboznám ich s pravidlami a štruktúrou rokovania. Následne moderuj diskusiu a pred hlasovaním ju uzatvor.

Návrh priebehu rokovania:

- ① **Otvor parlamentnú schôdzu.** Privítaj poslancov a poslankyne, predstav tému dnešného zasadnutia.
- ② **Oznám, aké sú pravidlá schôdze.** Upresni, koľko času majú jednotlivé skupiny na svoju prezentáciu. Požiadať ich, aby komunikovali slušne a efektívne, teda bez zbytočných konfliktov a v rámci stanoveného času.
Pomocná otázka: Aké pravidlá by mali poslanci a poslankyne dodržiavať, aby diskusia prebehla bez problémov?
- ③ **Prezentácie** (čas trvania doplní učiteľ/ka):
 - Vyzvi poslancov a poslankyne koalície, aby uviedli tému a stručne opísali, aký je súčasný zákon o štátnych dotáciách. Upozorni ich, aby dodržali stanovený čas, teda ____ minút.
 - Vyzvi poslancov a poslankyne opozície, aby prezentovali návrh novely zákona. Majú na to ____ minút. Potom ich požiadať o uvoľnenie priestoru za rečníckym pultom.
 - Pozvi poslancov a poslankyne, aby sa zapojili do diskusie doplňujúcimi otázkami. Adresovať ich môžu koalícii a opozícii, ale aj Lesoochranskému zoskupeniu VLK. Majú na to ____ minút.
- ④ **Hlasovanie.** Vyzvi poslancov a poslankyne, aby hlasovali za alebo proti schváleniu navrhovanej novely zákona, ktorá by obmedzila štátne dotácie na spaľovanie dreva z iných ako z energetických porastov a z odpadu drevospracujúceho priemyslu.
Pomocná otázka: Akým spôsobom budú hlasovať za a akým proti? Ako dajú najavo, že sa zdržali hlasovania?
- ⑤ **Spočítaj hlasy.** Požiadať osobu, ktorá zastupuje médiá, aby ich zapísala na tabuľu.
- ⑥ **Záver.** Na to, aby bola novela zákona schválená, musí za ňu hlasovať nadpolovičná väčšina poslancov a poslankyň. Oznám výsledok hlasovania a poďakuj sa všetkým prítomným, že sa ho zúčastnili.

Pracovný list pre novinára alebo novinárku

Tvoja úloha:

Sleduj priebeh rokovania a na tabuľu stručne zapisuj, čo sa deje. Zaznamenaj najdôležitejšie argumenty jednotlivých strán. Po hlasovaní zhrň výsledky a porovnaj ich s reálnym hlasovaním parlamentu v roku 2018.

Ako zaznamenať priebeh rokovania:

- ① Kým sa budú poslanci a poslankyne pripravovať, napíš na tabuľu jednotlivé body programu. Dohodni sa na nich s predsedom alebo predsedníčkou parlamentu. Postupne k nim dopíš časy. Napríklad:

- ⌚ _____ : otvorenie zasadnutia.
- ⌚ _____ : úvodná reč – koalícia.
- ⌚ _____ : návrh novely zákona – opozícia.
- ⌚ _____ : diskusia – dodatočné otázky.
- ⌚ _____ : hlasovanie.
- ⌚ _____ : spočítanie hlasov a uzavretie hlasovania.

- ② Počas jednotlivých prejavov si rob stručné poznámky. Čie argumenty boli najpresvedčivejšie? Skončilo hlasovanie v súlade s твоjím názorom?

- ③ Predstav ostatným výsledky reálneho hlasovania Národnej rady Slovenskej republiky a vysvetli im, aký dopad malo schválenie novely zákona v skutočnosti. Využi poznámky uvedené nižšie. Svoje zistenia prezentuj vlastnými slovami, alebo napíš krátky článok, ktorý potom prečítaš.

- *Hlasovania v NRSR sa 6. decembra 2018 zúčastnilo 135 zo 150 poslancov a poslankyň (69 z koalície, 52 z opozície a 14 nezaradených).*
- *1 poslanec sa hlasovania nezúčastnil, 69 ľudí hlasovalo za schválenie novely, 8 proti, 57 sa zdržalo hlasovania a 1 poslanec nehlasoval.*
- *Nadpolovičná väčšina poslancov a poslankyň novelu schválila.*
- *Po podpise prezidenta Andrej Kisku novela vstúpila do platnosti dňa 1. januára 2019.*
- *Boj o slovenskú prírodu pokračuje, veľa firiem sa naučilo, ako obchádzať aj prísnejšie pravidlá.*

6

O etických značkách

45 MINÚT

Nosné témy GV:

**Udržateľný
rozvoj, spotreba
a výroba**

Aktivita sa zameriava na tému zodpovedného spotrebiteľského správania. Žiaci a žiačky hovoria o tom, čo je zodpovedná spotreba, ako vplýva na životné prostredie a na životy ľudí v rôznych častiach sveta. Vo dvojiciach skúmajú označenia bežných výrobkov a uvažujú nad tým, koho rôzne certifikácie chránia a čo podporujú. Na záver spoločne diskutujú o tom, ako vyzerá zodpovedné spotrebiteľské správanie v každodennom živote a či môžu prispieť k pozitívnym zmenám aj oni.

Odporúčané prepojenia s kurikulumom:

- **Etické aspekty ochrany prírody**
– ľudská činnosť a životné prostredie, zodpovednosť za prírodu;
- **život, telesné a duševné zdravie ako etická hodnota**
– etika a ekológia;
- **etika práce, etika a ekonomika**
– etické aspekty hodnoty prírody, fair trade;
- **prierezová téma** – environmentálna výchova.

Prínosy pre predmet etická výchova:

- Žiaci a žiačky rozlišujú medzi etickým a neetickým konaním človeka vo vzťahu k prírode;
- analyzujú a zdôvodňujú osobnú zodpovednosť každého človeka za životné prostredie;
- rozoznávajú prepojenie medzi ľudskou činnosťou a životným prostredím;
- dokážu kriticky analyzovať rozdiely medzi environmentálnymi hodnotami a ekonomickými hodnotami.

Prínosy pre globálne vzdelávanie:

- Žiaci a žiačky rozoznávajú ekologické dopady každodennej spotreby rôznych produktov;
- pomenujú a analyzujú ekonomické a sociálne aspekty výroby a spotreby rôznorodých produktov a služieb na globálnej úrovni;
- hodnotia svoje spotrebiteľské správanie vo vzťahu k udržateľnému rozvoju.

Pomôcky:

kópie prílohy 1 (jedna do každej dvojice), písacie potreby, farebné samolepiace bločky (post-ity), prípadne obaly konkrétnych produktov s logami fair trade, bio atď.

POSTUP

Evokácia

10 minút

- 1 Napište na tabuľu pojem zodpovedná spotreba. Rozdajte žiakom a žiačkam samolepiace bločky, ktoré neskôr nalepia na tabuľu.
- 2 Požiadajte ich, aby na bločky napísali, čo je podľa nich zodpovedná spotreba.
- 3 Vyzvite ich, aby po jednom nalepili svoje nápady na tabuľu a krátko ich vysvetlili. Odpovede zatriedajte do tematických skupín podľa toho, či sa vzťahujú k životnému prostrediu, k ochrane ľudských práv alebo zvierat a pod. Keď sa všetci vystriedajú, stručne zhrňte, na čo všetko vplýva naša spotreba.
- 4 Pokračujte otázkami:
 - Prečo hovoríme o zodpovednej spotrebe?
 - Ako rozoznáme, ktoré produkty a služby sú etickejšie či ekologickejšie?
 - Ako spotrebitelia a spotrebiteľky máme istú zodpovednosť. Voči komu alebo čomu?

25 minút

Uvedomenie

- 5 Rozdelte triedu do dvojíc a rozdajte im pracovné listy (príloha 1). Nájdú v nich symboly rôznych typov certifikácií, ktoré označujú, akým spôsobom bol produkt vypestovaný alebo vyrobený, alebo ako funguje.
- 6 Vyzvite dvojice, aby si pozreli jednotlivé logá a popremýšľali, či už ich niekde videli a čo označujú. Najskôr nech doplnia informácie k tým logám, ktoré poznajú. Ak niektoré nepoznajú, povzbudte ich, aby sa pokúsili uhádnuť, čo znamenajú. Na prácu vo dvojiciach vyčleňte 5 až 10 minút.
- 7 Najskôr si spoločne prejdite certifikácie, ktoré žiaci a žiačky poznali. Vyzvite niektoré dvojice, aby sa podelili s ostatnými o svoje odpovede.
- 8 Potom prejdite na označenia, ktoré trieda nepoznala. Nechajte žiakov a žiačky hádať a napokon im prezradte správne odpovede (príloha 2). Spoločne doplňte, pri akých produktoch sa certifikácia používa a na čo slúži.
- 9 Požiadajte žiakov a žiačky, aby na základe získaných informácií doplnili do svojich pracovných listov definíciu, čo znamená zodpovedná spotreba. .

Metodický tip:

Namiesto pracovného listu z prílohy 1 môžete použiť obaly z konkrétnych produktov, ktoré si vopred pripravíte. Taktiež môžete požiadať žiakov a žiačky, aby na hodinu priniesli obaly so symbolmi týkajúcimi sa zodpovednej spotreby. Spoločne môžete diskutovať o tom, podľa čoho ich vybrali.

10 minút

Reflexia

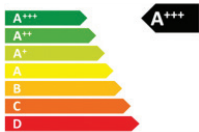
10 Pokračujte záverečnou diskusiou. Použite nasledujúce otázky:

- Páčila sa vám táto aktivita? Čo bolo pre vás ľahké? A naopak, čo bolo náročné?
- Ktoré logá ste poznali? Ktoré ste si predtým nevšimli?
- Zaujíma vás pôvod produktov, ktoré kupujete? Prečo?
- Prečo vznikli iniciatívy na podporu zodpovednej spotreby? Na čo slúžia symboly na rôznych produktoch?
- Aký dopad má naša spotreba na vyčerpatelnosť prírodných zdrojov?
- Prečo je dôležité poznať proces výroby a dopady produktu na životy ľudí a na ekosystémy?
- Ako by ste vysvetlili pojem zodpovedná spotreba? (Zdôraznite, že najzodpovednejšia spotreba je žiadna spotreba, teda nekupovať si veci a služby, ktoré nepotrebujeme.)
- Ako sa môžeme stať zodpovednými spotrebiteľmi a spotrebiteľkami?

Zdroje:

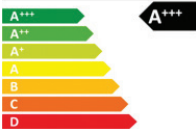
- Envipak: Čo je zelený bod. envipak.sk. (nedatované). [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné na: <https://envipak.sk/o-spolocnosti/zeleny-bod>.
- European Commission: The organic logo. ec.europa.eu. (nedatované). [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné na: <https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/farming/organic-farming/organics-glance/organic-logo>.
- Fairtrade International: How fairtrade works? fairtrade.net. (nedatované). [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné na: <https://www.fairtrade.net/about/how-fairtrade-works>.
- FSC Česká republika: Co je to FSC certifikace? czechfsc.cz. (nedatované). [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné na: <http://www.czechfsc.cz/fsc-certifikace/co-je-to-fsc-certifikace--/>.
- HUDEC, A.: Ako zistíš, či je tvoje oblečenie kvalitné a či jeho výroba neničí životné prostredie? noizz.aktuality.sk. 2019. [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné na: <https://noizz.aktuality.sk/fashion/ako-zistit-kvalitu-obleceni/5mkwbqg>.
- Let's be green, s. r. o.: Certifikáty. letsbegreen.sk. (nedatované). [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné na: <https://www.letsbegreen.sk/certifikaty?page=1>.
- Maros: Nové energetické štítky idú s dobou. setri.sk. 2014. [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné na: <https://www.setri.sk/nove-energeticke-stitky-idu-s-dobou/>.
- Rainforest alliance: What does rainforest alliance certified mean? rainforest-alliance.org. 2020. [cit. 5. 7. 2020]. Dostupné na: <https://www.rainforest-alliance.org/faqs/what-does-rainforest-alliance-certified-mean>.
- Soft cotton: Soft Cotton výrobky majú certifikát OEKO-TEX Standard 100. softcotton.sk. (nedatované). [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné na: <https://www.softcotton.sk/s/logo-3>.
- TROJAK, B.: Vánoční průvodce férovými nákupy. aa.ecn.cz. 2015. [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné na: https://aa.ecn.cz/img_upload/b397cb5367c764a2f19867d8032c9d0c/pruvodce_ferovy-mi_nakupy_03_web.pdf.
- UTZ: Products. utz.org. (nedatované). [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné na: <https://utz.org/what-we-offer/certification/products-we-certify/>.
- ZAJAC, L., a kol.: Čo skutočne (s)potrebujeme?. globalnevdzdelavanie.sk. 2016. [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné na: <https://globalnevdzdelavanie.sk/co-skutocne-spotrebujeme/>.
- MACLEOD, M.: What does cruelty-free actually mean? getthegloss.com. 2020. [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné na: <https://www.getthegloss.com/article/what-does-cruelty-free-actually-mean>.

Zodpovedná spotreba je _____

Certifikácia	Čo označuje?	Na akých produktoch sa používa?	Koho chráni? Čo podporuje?
			
			
			
			
			
			
			
			
			

Príloha 2

Správne odpovede (pedagogická pomôcka)

Certifikácia	Čo označuje?	Na akých produktoch sa používa?	Koho chráni? Čo podporuje?
	Energetický štítok obsahuje informácie o spotrebe elektrickej energie daného spotrebiča, o jeho energetickej triede a o mnohých ďalších parametroch.	Napr. na chladničkách, práčkach, kombinovaných spotrebičoch, svetelných zdrojoch a pod.	Chráni životné prostredie.
	Ochranná známka Zelený bod znamená, že obal výrobku je recyklovateľný, resp. odpad je možné opätovne použiť, recyklovať alebo upraviť tak, aby vznikli znovu-použiteľné materiály alebo energia.	Napr. na obaloch na nápoje a jedlá.	Chráni životné prostredie.
	Produkty a ich jednotlivé zložky neboli testované na zvieratách v procese ich výroby ani uvedenia na trh.	Napr. na kozmetických produktoch.	Chráni zvieratá.
	Svetovo uznávaný certifikát potvrdzuje, že svetlý tovar bol vyrobený iba zo zdravotne nezávadných materiálov.	Napr. na spodnej bielizni, oblečení pre deti a pod.	Chráni životné prostredie, ľudí, ktorí produkty vyrábajú, aj tých, ktorí ich používajú.
	Táto značka podporuje zásady spravodlivého obchodu, čiže spravodlivú výkupnú cenu pre lokálnych výrobcov či pestovateľov prvotných produktov.	Napr. na káve, čokoláde, čaji, bavlnených výrobkoch.	Podporuje lokálnych výrobcov a pestovateľov, chráni ich ľudské práva a primerané životné podmienky.
	Značka označuje poľnohospodárske a drevárske produkty, ktoré boli vyrobené s ohľadom na zachovanie dažďových pralesov.	Napr. na čaji, káve, čokoláde, banánoch.	Chráni životné prostredie. Garantuje minimálnu mzdu a vhodné pracovné podmienky napr. ľuďom pracujúcim na plantážach.
	Oficiálne logo Európskej únie, ktoré označuje potraviny vyprodukované v biokvalite (bez chemických hnojív a postrekov, bez genetických modifikácií). Používa sa od roku 2010.	Napr. na ovocí, zelenine, mäse, rybách, mliečnych produktoch, cereáliách.	Chráni životné prostredie, hospodárske zvieratá (chované vo voľnom, kŕmené ekologickým krmivom), zdravie spotrebiteľov.
	UTZ je globálny program, ktorý podporuje udržateľnú produkciu kávy, kakaa a čaju.		Chráni ľudské práva pôdohospodárov, garantuje im adekvátne pracovné podmienky a životnú úroveň.
	Certifikácia FSC je dôveryhodný systém lesnej certifikácie (proces kontroly lesa, či je obhospodarovaný v súlade so štandardom FSC) a certifikácie spracovateľského reťazca (záruka toho, že výrobok pochádza zo šetrne obhospodarováných lesov).	Napr. na papieri, knihách, hračkách, nábytku, oknách, schodoch, budovách.	Chráni životné prostredie.

7

Načo nám je les

45 MINÚT

Nosné témy GV:

Prírodné zdroje
a biodiverzita

Aktivita sa zameriava na spôsob, akým žiaci a žiačky vnímajú vplyv ľudskej činnosti na prírodné zdroje, konkrétne les. Na úvod spoločne diskutujú o jeho hodnote, porovnávajú materiálny a nemateriálny prínos lesa. Následne pracujú v skupinách s fotografiami, ktoré zobrazujú dôsledky rôznych zásahov do lesných biotopov. Pomocou metódy štruktúrovaných otázok tvoria príbehy. Počas záverečnej reflexie uvažujú o tom, či sú zásahy človeka opodstatnené a akým spôsobom môže pristupovať k prírodným zdrojom zodpovedne a udržateľne.

Odporúčané prepojenia s kurikulumom:

- **Etické aspekty ochrany prírody** – vnímanie prírody, ľudská činnosť a životné prostredie;
- **ekonomické hodnoty a etika** – materiálne a nemateriálne hodnoty;
- **etika práce, etika a ekonomika** – globálne problémy;
- **prierezová téma** – environmentálna výchova.

Prínosy pre predmet etická výchova:

- Žiaci a žiačky rozpoznávajú prepojenie medzi ľudskou činnosťou a životným prostredím;
- analyzujú a zdôvodňujú osobnú zodpovednosť každého človeka za životné prostredie;
- dokážu kriticky analyzovať rozdiely medzi materiálnymi a nemateriálnymi hodnotami;
- vnímajú sa ako súčasť prírody.

Prínosy pre globálne vzdelávanie:

- Žiaci a žiačky vlastnými slovami vysvetľujú dôležitosť ochrany lesa a iných prírodných zdrojov;
- analyzujú lokálne a globálne problémy spojené s využívaním prírodných zdrojov;
- hodnotia spôsob, akým ľudstvo využíva prírodné zdroje, a rozumejú dôsledkom;
- formulujú vlastné názory na ochranu prírodných zdrojov.

Pomôcky:

papier a písacie potreby, šesť fotografií na tému miznutia lesov: 2 ks dôsledky prírodnej katastrofy (napr. veterná kalamita vo Vysokých Tatrách), 2 ks dôsledky ľudskej činnosti na Slovensku (napr. holoruby v Nízkych Tatrách) a 2 ks dôsledky ľudskej činnosti v zahraničí (napr. výrub dažďových pralesov v Brazílii)

POSTUP

15 minút

Evokácia

- 1 Začnite spoločnú diskusiu otázkou, ktorú napíšete na tabuľu: „Načo nám je les?“
- 2 Pokračujte nasledujúcimi otázkami. Odpovede zapisujte na tabuľu do dvoch stĺpcov podľa toho, či ide o materiálny, alebo nemateriálny prínos.
 - *Prečo je les pre nás dôležitý?*
 - *Ako sa k nemu my ľudia správame?*
 - *Aká je úloha lesa v rámci životného prostredia?*
 - *Čo všetko nám les poskytuje?*
- 3 Požiadajte žiakov a žiačky, aby obodovali jednotlivé hodnoty na škále od 1 do 5, pričom 1 bod znamená najmenej dôležitá/nepodstatná a 5 bodov veľmi dôležitá/nevyhnutná.
- 4 Spoločne zhodnoťte, či je pre človeka dôležitejší materiálny, alebo nemateriálny prínos lesa.

20 minút

Uvedomenie

- 5 Rozdeľte triedu na šesť skupín a každej dajte jednu fotografiu.
- 6 Vysvetlite, že úlohou každej skupiny je vytvoriť príbehy k jednotlivým fotografiám podľa nasledujúcich otázok. Majú na to 10 minút. Na tabuľu napíšte otázky:
 - **Kto** vstupuje do lesov? (Např. ochrannárske organizácie, drevorubači, finanční developeri a pod.)
 - **Čo** sa stalo? Následky čoho vidíte?
 - **Kde** sa to stalo? (Např. Slovensko, Južná Amerika atď.)
 - **Kedy** sa to stalo?
 - **Prečo** sa to stalo? Aké to má dôsledky?

Doplňujúca informácia:

Otázky sme vytvorili na základe metódy 5W, ktorá sa používa najmä v žurnalistike. Názov je odvodený z anglických opytovacích zámen: *Who? What? Where? When? Why?*

- 7 Po približne 10 minútach vyzvite skupiny, aby si zvolili hovorca alebo hovorkyňu na krátku prezentáciu príbehov. Po každom príbehu prezradte, akú udalosť fotografia zachytáva.

10 minút

Reflexia

- 8 Na záver upriamte pozornosť triedy na negatívne dôsledky toho, ak sa človek pri využívaní lesa zameriava len na materiálne hodnoty. Spoločne diskutujte pomocou otázok:
 - *Ako ste vnímali túto aktivitu? Čo sa vám na nej páčilo? Čo nie?*
 - *Ako sa vám darilo pri tvorbe príbehov? Čo ste považovali za náročné? A naopak, čo vám išlo ľahko?*

- Čo bolo zámerom, hlavnou myšlienkou tejto aktivity?
- Do akej miery je akceptovateľné využívanie lesa na dosiahnutie zisku?
- Aké ďalšie prírodné zdroje poznáte? Ako vnímate ich hodnotu?
- Ako vníma hodnotu prírodných zdrojov spoločnosť? Venuje im dostatočnú pozornosť?
- Aké sú dôsledky nadmerného využívania prírodných zdrojov na náš každodenný život?
- Uvedomili ste si niečo nové?
- Čo môže zmeniť každý z nás? Ako sa môžeme stať zodpovednejšími?

Doplňujúca informácia:

Vynikajúcim úvodom do environmentálnej problematiky týkajúcej sa nadmernej ťažby dreva je aj dokumentárny film *Biomasker* (RTVS, 2018), ktorý nakrútila slovenská režisérka Jana Bučka. Celý film trvá 30 minút, môžete však pustiť len jeho prvú časť po minútáž 5:50. Rovnako odporúčame aktivitu s názvom *Kto zastaví biomasker?*, ktorú nájdete v tejto metodickej príručke.

Skúsenosť s aktivitou:

„Terciáni a terciánky sa pohrúžili do analýzy stavu našich lesov, zisťovali si informácie o kalamite v Tatrách, pátrali po príčinách. Pokým vytvorili príbehy a odprezentovali ich, nezostal nám už čas na reflexiu. Aby z nich nevyrchali dojmy, dostali záverečné otázky ako domácu úlohu. Vrátili sme sa k nim na nasledujúcej hodine.“

Učiteľka gymnázia v Prešove

8

Kto šil moje šaty?

45 MINÚT

Nosné témy GV:

Globalizácia
a medzinárodný
obchod

Aktivita sa zameriava na tému etických hodnôt v textilnom priemysle. Na úvod hovoria žiaci a žiačky o svojich nákupných zvykoch. V skupinách potom analyzujú, ako sú ekonomické a etické princípy prepojené, a navrhujú, akým spôsobom môžu byť v rovnováhe. Na záver spoločne diskutujú o svojich postojoch a o dôsledkoch konzumného správania.

Odporúčané prepojenia s kurikulumom:

- **Etika práce, etika a ekonomika**
– ekonomické cnosti a hodnoty, globálne problémy;
- **ekonomické hodnoty a etika**
– ekonomické cnosti, konzumná spoločnosť;
- **prierezová téma** – osobnostný a sociálny rozvoj.

Prínosy pre predmet etická výchova:

- Žiaci a žiačky diskutujú o ekonomických cnostiach a hodnotách;
- analyzujú vybrané globálne problémy;
- pomenúvajú a analyzujú prejavy konzumizmu;
- rozvíjajú si morálny úsudok a zmysel pre zodpovednosť.

Prínosy pre globálne vzdelávanie:

- Žiaci a žiačky vedia definovať a vysvetliť pojmy ako zodpovedné spotrebiteľské správanie, konzumné správanie, pomalá a rýchla móda;
- analyzujú, ako vplýva konzumné správanie na stav životného prostredia a na životy ľudí pracujúcich v textilnom priemysle;
- uvedomujú si a vedia identifikovať vlastné postoje k danej problematike.

Pomôcky:

kópie prílohy 1 (jedna do každej skupiny), písacie potreby, papier alebo zošit

10 minút

POSTUP

Evokácia

- 1 Oznámte žiakom a žiačkam, že im prečítate niekoľko výrokov. Ak vetu považujú za pravdivú, postavia sa.
- 2 Postupne prečítajte nasledujúce výroky (môžete ich nahradiť aj vlastnými, ale mali by sa týkať nakupovania):
 - *Baví ma nakupovať.*
 - *Nakupujem v kamenných predajniach aj v e-shopoch.*
 - *Niekedy nakupujem „z druhej ruky“.*
 - *Na nákupy využívam aj virtuálne trhoviská, ako sú AliExpress, eBay alebo Amazon.*
 - *Považujem za dôležité vedieť, kde a ako bol tovar vyrobený.*
 - *V mojej skrini nepribudlo za posledný mesiac žiadne nové oblečenie.*
- 3 Opýtajte sa žiakov a žiačok, či vedia, o čom bude nasledujúca hodina. Vysvetlite im, že budete hovoriť o nakupovaní a problematike textilného priemyslu z hľadiska etiky a ekonomiky. Opýtajte sa, či poznajú príklady, keď nie sú etické a ekonomické princípy v rovnováhe. Ich tipy môžete zaznamenať na tabuľu.

25 minút

Uvedomenie

- 4 Rozdeľte triedu do piatich skupín, ideálne do štvoríc. Dajte každej skupine iný pracovný list (nájdete ich v prílohe). Ak ste vytvorili viac ako päť skupín, niektoré môžu mať rovnaký text.
- 5 Požiadajte žiakov a žiačky, aby si prečítali článok a popremýšľali nad otázkami, ktoré sú pod ním. O odpovede sa neskôr podelia s ostatnými. Na skupinovú prácu im dajte 10 až 15 minút.
- 6 Spoločne diskutujte o otázkach z pracovných listov:
 - Aké prepojenia etiky a ekonomiky ste si v článku všimli? Ktoré z nich sú pozitívne a ktoré negatívne? Prečo? Ktoré prevažujú?
 - Sú podľa vás podobné situácie v textilnom priemysle bežné? Prečo?
 - Aké systémové riešenia by ste navrhli?
 - Aké prejavy konzumizmu, resp. konzumnej spoločnosti sa v článku spomínajú?

Doplňujúca informácia:

Skupiny majú vypracovať zhodné otázky. Vyzývajte ich k odpovediam tak, aby sa striedali a mali rovnaký priestor. Ušetríte čas a vyhnete sa opakovaniu informácií.

15 minút

Reflexia

- 7 Plynule prejdite k záverečnej diskusii. Môžete ju moderovať týmito otázkami:
 - *Ako na vás zapôsobili články, ktoré ste si prečítali? Čo nové ste sa dozvedeli?*
 - *Premýšľali ste predtým o pôvode svojho oblečenia? Čo nové ste si uvedomili o svojich návykoch?*

- Ako súvisia princípy medzinárodného obchodu s etickými hodnotami?
- Počuli ste predtým o pomalej móde? Aké sú hlavné etické hodnoty tohto prístupu? V čom sa líši od rýchlej módy?
- Ako môžeme ovplyvniť vzťah etiky a ekonomiky vo svojom každodennom živote?
- Čo môžeme zmeniť, aby boli etické a ekonomické princípy v rovnováhe? Ako môžeme chrániť životné prostredie alebo podporovať ľudí, ktorí pre nás vyrábajú oblečenie, potraviny, elektroniku?
- Aký záväzok by sme si mohli dať?

Zdroje:

- LEŽOVIČOVÁ, L.: Udržateľná móda na Slovensku: Zabojujte proti detskej práci a otrokárstvu. style.hnonline.sk. 2017. [cit. 11. 5. 2020]. Dostupné na: <https://style.hnonline.sk/byvanie/947370-udrzatelna-moda-na-slovensku-zabojujte-proti-detskej-praci-a-otrokarstvu>.
- ČTK: Odevy z oblečok a plášte z dáždnikov. V Hongkongu sa púšťajú do trvalo udržateľnej módy. Strategie.hnonline.sk. 2018. [cit. 11. 5. 2020]. Dostupné na: <https://strategie.hnonline.sk/marketing/1820953-odevy-z-oblecok-a-plaste-z-dazdnikov-v-hongkongu-sa-pustaju-do-trvalo-udrzatelnej-mody>.
- LUPTÁKOVÁ, K.: Módny reťazec Forever 21 zatvorí stovky predajní, bratislavskej by sa to nemalo dotknúť. finweb.hnonline.sk. 2019. [cit. 11. 5. 2020]. Dostupné na: <https://finweb.hnonline.sk/zahranic-na-ekonomika/2015274-modny-retazec-forever-21-zatvori-stovky-predajni-bratislavskej-by-sa-to-ne-malo-dotknut>.
- FOLENTOVÁ, V.: Čo so starým oblečením, ktoré nik nechce a už sa nedá nosiť? V Holandsku už vedia. e.dennikn.sk. 2017. [cit. 11. 5. 2020]. Dostupné na: https://e.dennikn.sk/759845/co-so-starym-oblecenim-ktore-nik-nechce-a-uz-sa-neda-nosit-v-holandsku-uz-vedia/?fbclid=IwAR0RS03QeFLG2eUnD8y-PUidT78Hc4uMauhuf9S8_LVizMTQLeVqo0rzceRE.
- MAJEROVÁ, S.: Vyhadzujeme tony oblečenia. Prečo potrebujeme revolúciu v móde? aktuality.sk. 2017. [cit. 11. 5. 2020]. Dostupné na: <https://www.aktuality.sk/clanok/466161/vyhadzujeme-tony-oblecenia-preco-potrebujeme-revoluciu-v-mode/>.
- BRHLOVÁ, M.: Aký dopad má móda na naše životy? A ako to ovplyvniť, kým nie je neskoro? diva.aktuality.sk. 2019. [cit. 11. 5. 2020]. Dostupné na: <https://diva.aktuality.sk/clanok/58430/aky-dopad-ma-moda-na-nase-zivoty-a-ako-to-ovplyvnit-kym-nie-je-neskoro/>.
- Nota Bene: Pomaly. Bratislava: OZ Proti prúdu. notabene.sk. roč. 18, č. 7. 2019. [cit. 11. 5. 2020]. Dostupné na: https://www.notabene.sk/swift_data/source/casopisy/archiv/2019/NtBn_217_201907.pdf.

Rýchly módný biznis ničí ľudí a drancuje prírodu

Módný priemysel je gigantické odvetvie, v ktorom sa ročne otočia dva až tri bilióny dolárov. Každú sekundu skončí na skládke alebo sa spáli textil v objeme jedného kamióna. Odhaduje sa, že vo svetovej ekonomike „zmizne“ 500 miliárd dolárov na nákup zbytočného oblečenia, ktoré spotrebiteľ sotva nosí a zároveň sa zriedka zrecykluje. Na Slovensku predstavuje textil zhruba štyri percentá všetkých vyprodukovaných odpadov. V priemere ide o 4 až 12,6 kg textílií na osobu ročne. Toto číslo sa každý rok zvyšuje.

Z globálneho hľadiska sa menej ako jedno percento materiálu použitého na výrobu odevov recykluje do nového oblečenia. Cyklus jeho životnosti sa pritom dramaticky skraca: priemerný počet nosení je o 36 % nižší než pred 15 rokmi.

Móda má veľký – negatívny – vplyv na životné prostredie. Ročne sa do morí a oceánov uvoľní pol milióna ton mikrovláskien z oblečenia, čo zodpovedá viac ako 50 miliónom plastových fliaš. Módna „brandža“ produkuje viac emisií oxidu uhličitého než medzinárodné lety a lodná doprava dokopy.

Hnacím motorom súčasného módného biznisu je zvyšujúci sa konzum vyvolaný cenovou dostupnosťou, ale zároveň aj nižšou kvalitou. Cieľom biznisu je vyvolať u spotrebiteľa pocit, že oblečenie už vyšlo z módy, a preto si potrebuje rýchlo nakúpiť nové. Tento model je životaschopný vďaka odsúvaniu výroby do rozvojových krajín. Továrne v Pakistane či Bangladéši medzi sebou súperia, aby prežili. Z konkurencie ťažia veľké módné značky, ktoré dajú zákazku najlacnejšej fabrike.

Nie je to ekonomicky iracionálne, ale v zásade je reťazcom absolútne jedno, v akých podmienkach sa ich produkty vyrábajú. V médiách sa oháňajú štandardmi a auditmi fabrik, no tie často fungujú len naoko. „Keď k nám príde obchodník vyjednávať, hovorí: ‚Toto tričko sa predáva za päť dolárov. Potrebujeme ho od vás kúpiť za štyri doláre. Takže znížte cenu.‘ My teda znížime cenu. Potom však príde iný obchodník, ktorý povie: ‚Vaša konkurencia predáva za štyri doláre. Pokiaľ to urobíte za tri doláre, potrasíme si rukou, inak zákazku nedostanete,‘“ vysvetľuje v dokumente The True Cost Arif Jehtik, ktorý je majiteľom takejto továrne v Bangladéši.

Zdroj:

- Trend: Rýchly módný biznis ničí ľudí a drancuje prírodu. trend.sk. 2018. [cit. 11. 5. 2020]. Dostupné na: <https://www.etrend.sk/trend-archiv/rok-2018/cislo-45/rychly-modny-biznis-nici-ludi-a-drancuje-prirodu.html>.

Otázky do diskusie:

- Aké prepojenia etiky a ekonomiky ste si v článku všimli? Ktoré z nich sú pozitívne a ktoré negatívne? Prečo? Ktoré prevažujú?
- Sú podľa vás podobné situácie v textilnom priemysle bežné? Prečo?
- Aké systémové riešenia by ste navrhli?
- Aké prejavy konzumizmu, resp. konzumnej spoločnosti sa v článku spomínajú?

Veľké obchodné reťazce Zara a H&M majú problém. Ľudia stále viac nakupujú použité oblečenie

Secondhandy už dávno nepatria na okraj trhu s oblečením. Situácia v textilnom priemysle sa pomaly zamotáva. Ľudia čoraz častejšie nakupujú v predajniach s oblečením „z druhej ruky“. Reťazce ako švédske H&M či španielska Zara preto vykazujú čoraz menší zisk. Informuje o tom americká televízia CNBC.

Počet ľudí, ktorí nakupujú nové kúsky do svojho šatníka v obchodoch s oblečením „z druhej ruky“, narastá. Tento trh na území Spojených štátov amerických dosiahol v roku 2018 hodnotu 24 miliárd dolárov, pričom trh s rýchlou módou 35 miliárd dolárov. Tá druhá je síce vyššia, no v nasledujúcich rokoch sa to pravdepodobne zmení. Vlastník značky ZARA, spoločnosť Inditex, predpovedá, že v roku 2028 sa hodnota trhu s používaným oblečením vyšplhá až na úroveň 64 miliárd dolárov, zatiaľ čo trh s rýchlou módou iba na 44 miliardy dolárov.

V súčasnosti tvorí oblečenie z druhej ruky asi 6 % dámskych šatníkov, v roku 2028 by sa toto číslo malo pohybovať okolo 13 %. „V porovnaní s bežným predajom oblečenia zisk secondhandov neustále stúpa. Dá sa povedať, že sa z nich stáva fenomén,“ hovorí Neil Saunders, riaditeľ analytickej firmy GlobalData. „Keďže tento trh sa snaží uspokojiť dopyt zákazníkov po rôznorodosti, cenovej dostupnosti a udržateľnosti, očakávame, že bude naďalej rásť,“ dodáva.

Ľudia však v secondhandoch nenakupujú iba oblečenie. Vďaka start-upu The RealReal si kupujú aj nosené šperky či luxusné módné značky. Zakladateľka spoločnosti Julia Wainwrightová uviedla, že na financovanie svojej spoločnosti získala 288 miliónov dolárov. Okrem online portálu prevádzkuje aj dve kamenné predajne a 9 odborných miest v rôznych mestách USA.

Zdroje:

- HANDLEY, L.: Fast-fashion retailers like Zara and H&M have a new threat: the \$24 billion used clothes market. cnbc.com. 2019. [cit. 11. 5. 2020]. Dostupné na: <https://www.cnbc.com/2019/03/19/fashion-retailers-under-threat-from-24-billion-second-hand-market.html>.
- PLAŠTIK, K.: Veľké obchodné reťazce Zara a H&M majú problém. Ľudia stále viac nakupujú použité oblečenie. dobrenoviny.sk. 2019. [cit. 11. 5. 2020]. Dostupné na: https://www.dobrenoviny.sk/c/158588/retazce-s-oblecenim-su-v-ohrozeni-zara-a-h-m-vykazuju-mensi-zisk-kvoli-second-handom?fbclid=IwAR31SPA4B_72_K7XMLgN-U7OZN-DvRP-s8p-kwcXjcg3cXPXZkqY_RMvAKY.

Otázky do diskusie:

- Aké prepojenia etiky a ekonomiky ste si v článku všimli? Ktoré z nich sú pozitívne a ktoré negatívne? Prečo? Ktoré prevažujú?
- Sú podľa vás podobné situácie v textilnom priemysle bežné? Prečo?
- Aké systémové riešenia by ste navrhli?
- Aké prejavy konzumizmu, resp. konzumnej spoločnosti sa v článku spomínajú?

Plat sto eur, spánok päť hodín, materská štyri mesiace. Robotníčky v Bangladéši šijú aj pre Slovákov

Keď kúpite pod stromček blízko nejaké oblečenie, je veľká šanca, že bude pochádzať z Bangladéša. Krajina sa stala po oveľa ľudnatejšej Číne druhým najväčším vývozcom odevov do sveta. Až 60 % výrobkov z Bangladéša končí v európskych obchodoch, šijú tu spoločnosti ako H&M, Gap či Zara. Tieto firmy tu nemajú vlastné fabriky, ale miestnych dodávateľov. No rifle, ktoré si kúpite za 60 eur, predá továreň v Bangladéši reťazcu za 5 eur. Sumu, ktorú si samotní zamestnanci zarobia za deň.

Kutubuddin Ahmed je šéf miestnych odborov a v sektore sa pohybuje vyše 40 rokov. Hovorí, že podmienky pre robotníkov boli kedysi horšie. V mnohom sa zlepšili. Hlavný súčasný problém robotníkov, ktorí pre Európanov šijú šaty, vidí v platoch. Minimálna mzda v sektore je v prepočte 57 eur mesačne. V roku 2013 to pritom bolo len 30 eur. „Zamestnanci robia osem hodín denne, no ak má firma zákazky, často pracujú nadčasy, ktoré im zaplatia. Spoločnosti tlačia na zamestnancov, aby v práci zostali aj do polnoci, keď majú zákazku. Robí sa šesť dní v týždni, okrem piatku, no niekedy aj v tento deň,“ hovorí pre Denník N muž, ktorý prišiel na Slovensko na pozvanie Slovenského centra pre komunikáciu a rozvoj.

V 160-miliónovej krajine pracujú v textilnom priemysle vyše štyri milióny ľudí, a to vo viac ako 5-tisíc továrňach. V priemere zarábajú zamestnanci aj s nadčasmi podľa Ahmeda 100 až 120 eur na mesiac. S touto mzdou sa však v Dháke, hlavnom meste Bangladéša, kde sa koncentruje textilný priemysel, dá len sotva vyžiť. Jedna pracovníčka v dokumente pre Daily Star povedala, že po odrátaní nájmu jej zostane na jedlo, oblečenie a život 12 dolárov. Aj z toho niekedy dokáže ušetriť 6 dolárov, ktoré posielala na vidiek dcére, ktorá žije so starými rodičmi.

O postavení robotníkov v bangladéšskych textilkách sa začalo vo veľkom hovoriť v roku 2013. Vtedy prišlo v Dháke ku katastrofe, keď v zrútenom centre na Rana Plaza zahynulo 1138 ľudí. Budova bola v zlom stave, nachádzali sa tam mnohé textilky. Tento incident sa považuje za najhorší v dejinách textilného priemyslu na svete.

Veľkým problémom zostáva aj detská práca. Podľa prieskumu z roku 2016 pracuje v hlavnom meste Dháka 15 percent detí od šesť do 14 rokov. Dve tretiny pracujúcich dievčat v tomto veku robia práve v textilnom priemysle, u chlapcov je to druhé najčastejšie pracovisko (13 percent).

Zdroj:

- VASILKO, T.: Plat sto eur, spánok päť hodín, materská štyri mesiace. Robotníčky v Bangladéši šijú aj pre Slovákov. dennikn.sk. 2017. [cit. 11. 5. 2020]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/952589/zarabaju-sto-eur-matersku-maju-styri-mesiace-spia-pat-hodin-robotnicky-v-bangladesi-siju-aj-pre-slovakov/?ref=in>.

Otázky do diskusie:

- Aké prepojenia etiky a ekonomiky ste si v článku všimli? Ktoré z nich sú pozitívne a ktoré negatívne? Prečo? Ktoré prevažujú?
- Sú podľa vás podobné situácie v textilnom priemysle bežné? Prečo?
- Aké systémové riešenia by ste navrhli?
- Aké prejavy konzumizmu, resp. konzumnej spoločnosti sa v článku spomínajú?

Jedlo a život majú byť pomalé, hlása hnutie, ktoré je už aj na Slovensku

Rýchle občerstvenie, nezdravé potraviny, čoraz viac nových kúskov menej kvalitného oblečenia. Na protest proti rýchlemu spôsobu života vzniklo „slow movement“, pomalé hnutie.

„Pre mňa je pomalá móda otázkou svedomia, empatie. Každý kus odevu potrebuje svoj čas, aby vznikol, otestoval sa a má mať svoj príbeh. Toto všetko sa vytráca v procese výroby rýchlej módy,“ vraví Alena Krivá, ktorá stojí za značkou pomalej módy CILA.

Krivá považuje pomalú módu za jednu z možností, ako bojkotovať neudržateľný módnym priemysel. Ďalšími sú secondhandy, lokálne značky či vymieňanie si oblečenia s inými ľuďmi. „Výhodou slow fashion kúskov je ich vyššia kvalita a vypracovanie, ale hlavne vedomie toho, že ste kúpou tejto veci podporili konkrétneho dizajnéra,“ vysvetľuje Krivá. Za nevýhodu môžu zákazníci považovať ich vyššiu cenu a o niečo menšiu rozmanitosť.

Pôvodné dve módné sezóny ročne sa zmenili na päťdesiat sezón. Reťazce sú tak zásobované každý týždeň novými kúskami, ktorých kvalita sa znižuje. Značka CILA z myšlienok pomalej módy vznikla. Všetky odevy sa vyrábajú v ich domácej dielni. Zvláštnu pozornosť venujú príprave a testovaniu strihu a tiež výberu materiálov. Tie sú ekologické a väčšina z nich je vyrobená na Slovensku. Značka tiež odkupuje zostatkový odpadový materiál z textilných tovární a vytvárajú z neho kolekciu. Snažia sa tak využiť všetok materiál a neprodukovať žiadny nový odpad.

„Záleží nám na životnom prostredí aj na spoločnosti, preto sa snažíme k svojmu okoliu pristupovať zodpovedne. Vnímame nastavenie módného priemyslu ako mašinériu, ktorá úplne zbytočne ničí životy aj našu planétu,“ hovorí Lucia Jarošová, ktorá spolu s Tamarou Tóthovou Markovičovou tvorí oblečenie pod značkou We are not sisters.

Minimalistické kúsky z ich tvorby zohľadňujú environmentálne, sociálne aj etické aspekty a spadajú tak do kategórie pomalej módy. Ľudia často nevedia, koľko práce sa skrýva za výrobou každého kusa oblečenia. „To, že v niektorých reťazcoch stoja rifle 15 eur, je naozaj smutné. Znamená to, že niekde v procese výroby sa muselo podvádzať. Ak za oblečenie, materiál alebo prácu nemusí zaplatiť plnú sumu zákazník, väčšinou to neznamena, že je lacné. Znamená to, že ten rozdiel doplatí niekto iný, ľudia či príroda,“ vraví Jarošová.

Zdroj:

- ADAMKOVÁ, B.: Jedlo a život majú byť pomalé, hlása hnutie, ktoré je už aj na Slovensku. dennikn.sk. 2017. [cit. 11. 5. 2020]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/885450/jedlo-a-zivot-maju-byt-pomale-hlasa-hnutie-ktore-je-uz-aj-na-slovensku/>.

Otázky do diskusie:

- Aké prepojenia etiky a ekonomiky ste si v článku všimli? Ktoré z nich sú pozitívne a ktoré negatívne? Prečo? Ktoré prevažujú?
- Sú podľa vás podobné situácie v textilnom priemysle bežné? Prečo?
- Aké systémové riešenia by ste navrhli?
- Aké prejavy konzumizmu, resp. konzumnej spoločnosti sa v článku spomínajú?

Iniciatíva pre etickú módu

Ethical Fashion Initiative (EFI) spája remeselnícke komunity v nedostupných, vzdialených lokalitách s globálnymi livestylovými značkami. Toto prepojenie umožňuje miestnym komunitám prístup na medzinárodný trh a znamená pre ne možnosť zlepšiť svoj život vlastnou prácou.

Organizácia EFI zapája remeselníkov a remeselníčky z Burkiny Faso, Haiti, Mali, Afganistanu a ďalších krajín z celého sveta. Ponúka zmysluplnú prácu so spravodlivými a dôstojnými pracovnými podmienkami. Využívajú pritom tradičné zručnosti tej-ktorej komunity, vďaka ktorým vznikajú masajské korálky či ručne tkaný surový afganský hodváb.

EFI okrem toho podporuje rozvoj talentov afrických dizajnérov. Môžu sa napríklad zapojiť do mentorského programu a rozvíjať svoje umenie tak, aby ho dokázali ponúkať na medzinárodnom trhu.

Čo hovoria remeselníčky o spolupráci s EFI?

„Vďaka ponúknutej práci môžem finančne podporovať rodinu – platiť školné svojim deťom, uhradiť výdavky na lekárov, kúpiť si oblečenie. Keď idem do práce, som šťastná. Každá zákazka je novou výzvou, vďaka ktorej sa učím nové zručnosti.“

Christiane Zoungrana, 45 rokov

„Mám dve deti. Pri práci na zákazke som sa naučila používať veľké tkacie stroje, čo prispelo k môjmu profesionálnemu rozvoju. Baví ma chodiť do práce. Cítim sa tu rešpektovaná a svoje kolegyně považujem za matky a sestry.“

Sarata Zangré, 20 rokov

„Nemám žiadne deti, ale starám sa o svojho brata. Peniaze, ktoré som zarobila, mi umožnili zaplatiť mu školné a kúpiť lieky. Na mojej práci sa mi najviac páči, že sme jeden tím.“

Zalissa Sawadogo, 20 rokov

Zdroj:

- Ethical Fashion Initiative: About. ethicalfashioninitiative.org. (nedatované). [cit. 11. 5. 2020]. Dostupné na: <https://ethicalfashioninitiative.org/about>.
- Ethical Fashion Initiative: United Arrows TEGE Odette and Odile Shoes 2016. ethicalfashioninitiative.org. (nedatované). [cit. 11. 5. 2020]. Dostupné na: <https://ethicalfashioninitiative.org/unitedarrows/tege-odette-and-odile-shoes-2016>.
- Ethical Fashion Initiative: Impact Assessment Report, United Arrows – 2018 Collections. ethicalfashioninitiative.org. (nedatované). [cit. 11. 5. 2020]. Dostupné na: <https://ethicalfashioninitiative.org/wp-content/uploads/2018/12/United-Arrows-IA-SS-and-AW-2018.pdf>.
- Groupement d'Intérêt Economique dénommé – Commerce et Artisanat pour le Bien-Être Social: Qui sommes-nous? handwoventextile.com. (nedatované). [cit. 11. 5. 2020]. Dostupné na: <https://handwoventextile.com/qui-sommes-nous/>.

Otázky do diskusie:

- Aké prepojenia etiky a ekonomiky ste si v článku všimli? Ktoré z nich sú pozitívne a ktoré negatívne? Prečo? Ktoré prevažujú?
- Sú podľa vás podobné situácie v textilnom priemysle bežné? Prečo?
- Aké systémové riešenia by ste navrhli?
- Aké prejavy konzumizmu, resp. konzumnej spoločnosti sa v článku spomínajú?

9

Rodinné záležitosti

45 MINÚT

Nosné témy GV:

Rozmanitosť
a interkultúrne
vzťahy

Aktivita sa zameriava na fungovanie rodín v rôznych krajinách sveta. Na úvod žiaci a žiačky uvažujú o tom, aké funkcie má rodina a ktoré z nich pomáhajú zabezpečiť. V skupinách sa zoznámia s príbehom slovenskej alebo zahraničnej rodiny a analyzujú, akí ďalší aktéri sa podieľajú na napĺňaní jej funkcie. Na záver spoločne diskutujú o tom, čo rodiny potrebujú k spokojnému a dôstojnému životu.

Odporúčané prepojenia s kurikulumom:

- **Etické aspekty vzťahu vo vlastnej rodine** – rodina, v ktorej žijem;
- **dobré vzťahy v rodine** – rodina, rodinné pravidlá, tradície a zvyky, fungujúca rodina, vzťahy v rodine;
- **prierezová téma** – osobnostný a sociálny rozvoj.

Prínosy pre predmet etická výchova:

- Žiaci a žiačky vymedzia vlastné práva a povinnosti v rodine;
- chápu hodnotu priateľstva, lásky a rodiny;
- osvoja si dôležité hodnoty a etické normy súvisiace so životom a zdravím, rodinným životom, rodičovstvom, ekonomickým životom a prácou v povolani;
- zdôvodňujú význam rodinných vzťahov pre človeka.

Prínosy pre globálne vzdelávanie:

- Žiaci a žiačky analyzujú príklady rodinného života v rôznych kultúrnych a socioekonomických prostrediach;
- kategorizujú spôsoby, akými spoločenské inštitúcie a iní aktéri vstupujú do súkromného, rodinného života;
- porovnávajú spôsoby života na Slovensku a vo svete;
- formulujú vlastné názory a diskutujú v skupine.

Pomôcky:

papier a písacie potreby, kópie príbehov z prílohy 1 (podľa počtu ľudí v skupine), kópie príloh 2 a 3 (jedna do skupiny)

5 minút

POSTUP

Evokácia

- 1 Povedzte žiakom a žiačkam, že budete hovoriť o rodine a funkciách, ktoré plní pre svojich členov. Spýtajte sa, aké sú úlohy rodiny. Odpovede zapisujte na tabuľu.
- 2 Odpovede kategorizujte podľa jednotlivých funkcií rodiny.

Doplňujúca informácia:

Odborná literatúra pomenúva rôzne funkcie rodiny. V rámci aktivity môžete pracovať s týmito: ekonomická, emocionálna, socializačná, vzdelávacia, spoločenská, ochranná a reprodukčná.

Zdroj: Centrum pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie Prešov

- 3 Vyzvite žiakov a žiačky, aby zhodnotili, ktoré funkcie rodiny pomáhajú naplňať.

25 minút

Uvedomenie

- 4 Rozdeľte triedu do šiestich skupín. Každé skupine dajte jeden zo šiestich príbehov, ktoré nájdete v prílohe 1 (počet kópií zvážte podľa počtu ľudí v skupine) a jednu kópiu prílohy 2.
- 5 Požiadajte skupiny, aby si prečítali príbeh. Nech popremýšľajú, ktoré funkcie plní uvedená rodina a ktoré jej pomáha naplniť niekto iný. Odpovede doplnia do tabuľky. Majú na to 5 až 10 minút.
- 6 Po niekoľkých minútach dajte každej skupine kópiu prílohy 3. Ak nepoznajú odpovede na všetky otázky, posluži im ako pomôcka.
- 7 Keď uplynie časový limit, vyzvite skupiny, aby si zvolili svojho zástupcu alebo zástupkyňu. Vybraná osoba stručne predstaví rodinu, ktorej príbeh si prečítala. Vzápätí pomenuje jednu funkciu, ktorú plní uvedená rodina, a jednu, ktorú jej pomáha naplňať niekto iný. Postupne sa vystriedajú všetky skupiny.
- 8 Zdôraznite, že rodiny môžu mať rôzne formy. Funkcie, ktoré plnia pre svojich členov, sú však v podstate rovnaké. Pomáhajú im naplňať potreby, aby mohli žiť spokojný a dôstojný život.
- 9 Pripomeňte, že do rodinného života zvyčajne vstupujú ďalšie inštitúcie alebo jednotlivci, ktorí pomáhajú naplňať funkcie rodiny. Spýtajte sa žiakov a žiačok, či vedia, o koho ide. Keďže otvárate citlivú tému, nenúťte ich odpovedať. Môžete ich však nasmerovať všeobecnými otázkami:
 - Na Slovensku je povinná desaťročná školská dochádzka. Myslíte si, že má zmysel?
 - Ľudia pracujúci na Slovensku odvádzajú časť svojich príjmov do zdravotného systému. Na čo slúži? Aké má výhody a nevýhody?
 - Ako trávite voľný čas? Zapájate sa vy alebo vaša rodina do aktivít, ktoré organizuje niekto iný? (Napríklad mesto, škola, dobrovoľnícke združenie, centrum voľného času, cirkev a pod.)

10 minút

Reflexia

- 10 Na záver spoločne diskutujte pomocou nasledujúcich otázok:

- Ako ste sa cítili počas tejto aktivity? Vedeli ste si predstaviť rodinu z vášho príbehu?
- Bolo pre vás náročné pomenovať funkcie, ktoré plnila? Stačili vám informácie uvedené v texte? Aké ďalšie by ste potrebovali?
- Ktoré funkcie rodina z vášho príbehu nenapĺňala? Prečo? Čo jej bránilo?
- Prečo niektoré rodiny napĺňajú väčšinu funkcií samy a iné nie?
- Čo mali tieto rodiny spoločné? Ktoré inštitúcie boli súčasťou života každej z nich? Prečo?
- Ktoré inštitúcie sú súčasťou rodinného života na Slovensku? Čo si o tom myslíte?
- Čo majú rodiny na celom svete spoločné? Ktorá z funkcií rodiny je najdôležitejšia? Prečo?
- Čo nové ste si uvedomili?

Zdroje:

- Centrum pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie Prešov, MRÁZOVÁ, A.: Rodina, jej funkcie a význam pre zdravý vývin osobnosti dieťaťa. cpppap-presov.webnode.sk. (nedatované). [cit. 20. 7. 2020]. Dostupné na: https://cpppap-presov.webnode.sk/_files/200000098-89dfd89dff/Rodina,%20Adhd,%20%C5%A0ikana.pdf.
- KOVÁČIKOVÁ, D.: Rodina ako socializačný činiteľ. pdf.umb.sk. (nedatované). [cit. 20. 7. 2020]. Dostupné na: <https://www.pdf.umb.sk/dkovacikova/oznamy-pre-studentov/studijny-text-rodina-ako-socializacny-cinitel.html>.
- MENDELOVÁ, E.: Súčasná postmoderná rodina a vnútorodinná deľba práce. in Sociálna pedagogika, roč. 2, č. 1. 2014. [cit. 20. 7. 2020]. Dostupné na: https://soced.cz/wp-content/uploads/2014/05/STUDIE_Súčasná-postmoderná-rodina-a-vnútorodinná-delba-práce.pdf.

Príloha 1

Príbeh č. 1: Liuovci, Čína

Rodina Liu žije v meste Chengdu v čínskej provincii S'-čchuan. Zeyong (53) je priemyselný investor, jeho manželka Xiaoqin (50) pracuje v poisťovacej spoločnosti ako manažérka. Dcéra Junran (24) študuje inžinierstvo na jednej z amerických univerzít. Žijú spoločne s rodičmi Xiaoqin, ktorí kedysi pracovali ako farmári, no už sú na dôchodku. Starý otec sa volá Hong Cheng (77) a stará matka Shixiang (75).

Zeyong a jeho manželka pracujú 70 hodín týždenne. Rodina žije v trojizbovom dome, ktorý kúpili pred 14 rokmi. Majú nepretržitý

prístup k elektrine aj tečúcej vode. Súčasťou domu je strešná záhrada, ktorá sa páči najmä starším. Prekáža im však hlučná premávka v okolí. Voľný čas trávia najradšej v neďalekom parku, kde sa stretávajú obyvatelia z celého susedstva. Večer spoločne tancujú a hrajú mahjong.

Junranini rodičia dúfajú, že sa čoskoro vráti domov a nájde si byt v ich blízkosti. Kontakt cez WeChat im nestačí, cítia sa osamelí. Xiaoqin má navyše zdravotné problémy, pretože v detstve žila v blízkosti chemickej továrne. Tá zamorila pôdu na poliach, kde jej rodičia farmárčili. Obaja ochoreli na rakovinu a potrebujú intenzívnu zdravotnú starostlivosť. Do nemocnice ich treba odviesť niekoľkokrát týždenne.

Zeyong a Xiaoqin dúfajú, že dcérin návrat by ich situáciu uľahčil. Majú dostatok finančných prostriedkov, vďaka čomu si mohli dovoliť zaplatiť jej zahraničné štúdium. Sami však nemôžu opustiť mesto, pretože sa by sa nemal kto postarať o starých rodičov.

Príbeh č. 2: Khanovci, Pakistan

Rodina žije v Karachi v Pakistane. Manžel Amir (33) je rešpektovaný predavač kobercov na prastarom Veľkom bazári, ktorý funguje od čias hodvábnnej cesty. Manželka Almira (29) pracuje ako učiteľka anglického jazyka v prestížnej jazykovej škole. Väčšinu života prežila v Londýne, kde získala vzdelanie a naučila sa jazyk. Almirin otec pracuje pre vládu, a tak jej dokázal zabezpečiť vzdelanie v zahraničí.

Keď sa po rokoch vrátila, rodičia jej dohodli svadbu s Amirom. Považovali ho za výbornú partiu, pretože je z váženej rodiny, ktorá má financie a vplyv. Našťastie, padli si do oka. Sú spolu spokojní, hoci zatiaľ nemajú deti. Príbuzní na nich tlačia, že by si mali založiť rodinu. No, nedarí sa im. Almíra po deťoch túži, obáva sa však, že by potom nemohla učiť v jazykovej škole a musela by ostať doma s deťmi. Pomáhala by jej rodinná pestúnka, nie je však zvykom, aby sa žena po pôrode vrátila do práce.

Hoci sa im darí, manželka Khanovci majú strach o svoju bezpečnosť, pretože v oblasti narastá počet bombových útokov. Almirini rodičia im najali ochranku, no i tak môžu prísť kedykoľvek o život.

Príbeh č. 3: **Novákovci, Česká republika**

Novákovci žijú v Prahe. Matka Eliška (45) pracuje ako učiteľka na gymnáziu, zatiaľ čo otec Honza (42) riadi nadnárodnú spoločnosť. Dcéra Klárka (12) študuje na osemročnom gymnáziu a syn Adam (10) chodí do základnej školy v blízkosti ich bydliska. Manželia sa rozviedli pred tromi rokmi, odvtedy deti trávajú väčšinu času s mamou.

Otec však finančne prispieva na chod rodiny a občas ich berie na dovolenku so svojou druhou manželkou Jarkou. Naposledy boli na Kanárskych ostrovoch, ale vylihovanie na pláži deti nebavilo. Najviac sa im páčilo, keď ich otec vzal na safari do Kene. Adam najradšej hrá počítačové hry. Minulý rok sa prihlásil do robotického krúžku a dnes už vymýšľa jednoduché kódy. Sníva o tom, že raz bude pracovať v NASA. Klárka miluje kone, jedného má dokonca ustajneného na farme na okraji Prahy. Túži sa stať veterinárkou.

Aj keď učiteľský plat nie je vysoký, mame sa každý rok podarí nasporiť na lyžovačku v Alpách. Keď boli deti mladšie, trávili prázdniny hlavne na chate na Šumave. Chodia tam už málokedy, pretože mama nemá veľa voľného času popri práci a starostlivosti o dve deti. Otec sa venuje najmä novej rodine a tiež práci, ktorá je časovo náročná.

Príbeh č. 4: **Kováčovci, Slovensko**

Natália (23) je slobodná matka. Otehotnela počas štúdia na bratislavskej vysokej škole, s otcom malého Kamila (1) chodila už od strednej. Keď zistili, že čakajú dieťa, Miloš (23) ju opustil a našiel si inú. Po chlapcovom narodení sa Natália rozhodla, že preruší štúdium, aby nemusela platiť zdravotné poistenie. Hrozilo tiež, že bude musieť platiť školné za nadštandardnú dĺžku štúdia. Univerzita jej ho však odpustila. Keď Kamil vyrastie, chcela by sa vrátiť a školu dokončiť.

Momentálne žije na rodnom Liptove, kde jej rodičia prisľúbili pomoc. Je im vďačná za podporu, ale chýba jej vlastný priestor, na ktorý si v Bratislave zvykla. Rada by sa osamostatnila a našla si podnájom. Nemôže si ho však dovoliť, rodičovský príspevok vo výške 270 € naň nestačí. Ďalším problémom sú predsudky, pretože nikto nechce prenajať byt slobodnej matke. Bývalý partner Miloš nejavi o syna záujem, ani neplatí výživné. Natália dúfa, že mu to súd nariadi a čaká na rozhodnutie úradov. Nateraz jej pomáhajú rodičia, bez ktorých by situáciu nezvládla. Obáva sa, že bez pomoci by skončila v azylovom dome ako mnohé iné ženy v podobnej situácii.

Aby sa rozptýlila, začala spolu s kamarátkami organizovať voľnočasové aktivity. Vyrábajú bižutériu, pečú kváskový chlieb a šijú znovupoužiteľné vrecká na potraviny. Do kurzov, ktoré spustili pred niekoľkými mesiacmi, sa zapája čoraz viac miestnych. Preto si ženy na čele Natáliou založili občianske združenie a chcú si podať žiadosť o grant na rozvoj svojej činnosti.

Príbeh č. 5: Jonesovci, Spojené štáty americké

Jonesovci bývajú na predmestí Chicaga. Zatiaľ sú traja: otec Jerry (40), mama Kate (40) a syn Mike (15). Ďalšie dieťa je na ceste, narodí sa už o dva mesiace. Všetci sa naň veľmi tešia.

Obávajú sa však, či sa pôrod neskomplikuje, pretože nemajú zdravotné poistenie. Tiež si robia starosti, ako dlho bude môcť Kate ostať doma s bábätkom. Ak Jerryho plat kuchára nepostačí, Kate sa bude musieť po pár týždňoch vrátiť do práce v supermarkete. Obaja dúfajú, že im pomôžu starí rodičia, no tí žijú stovky kilometrov ďaleko.

Mike je kapitán basketbalového mužstva a darí sa mu aj v škole. Chcel by študovať medicínu. Basketbal hráva aj preto, aby získal štipendium. Štúdium na univerzite je drahé a jeho rodičia si nemôžu dovoliť ďalšiu pôžičku. Ešte nesplatili ani hypotéku za dom. Neostáva iné než veriť, že Mike zvládne sezónu bez zranení (tú minulú si zlomil členok) a Kate porodí bez komplikácií. Ďalšie nemocničné účty by ich zruinovali.

Príbeh č. 6: Solijalovci, Malawi

Rodina Solijala žije v Lalangwi, hlavnom meste afrického Malawi. Chapasuka (56) je úspešným obchodníkom, jeho manželka Fenite (55) pracuje pre OSN. Dcéra Funny (34) je právnička, starší syn Joseph (30) pracuje v štátnej nemocnici a najmladší Nelson (20) študuje na prestížnej univerzite v zahraničí. Keďže Joseph ostáva často na nočnej, u rodičov býva aj jeho manželka Dorothy (30) a tri deti vo veku od 2 do 8 rokov. Všetky navštevujú súkromné vzdelávacie inštitúcie. Súčasťou rodiny je aj Maria, pomocníčka v domácnosti, osobný šofér a ochrankár Fahid a pestúnka Joyce. Tá vychovala všetky deti v rodine, vrátane dvoch vlastných, za ktorými chodila domov na predmestie.

Solijalovci sú spokojní so svojím životom. Majú veľký dom s obrovskou záhradou a často sa navštevujú s príbuznými. Nadšenému prijatiu sa teší najmä strýko Bakili, ktorý pracuje pre vládu a deťom vždy prinesie kopu darčiekov. Raz ročne vyrazí celá rodina na dovolenku do Austrálie. Užívajú si ju najmä deti, pretože doma sa nesmú hrať na ulici ani ísť do kina. Nieкто by ich mohol uniesť. Zabavia sa aspoň pozeraním zahraničných televízií a hraním online hier.

Chapasuka a Fenite sa tešia na dôchodok, ktorý si užijú aj vďaka úsporám a zisku z predaja akcií. Majú šťastie, pretože mnohí ľudia v ich krajine musia pracovať až do smrti. Vláda Malawi totiž zaviedla dôchodkový systém len nedávno.

Príloha 2

Zakrúžkuj, či uvedenú funkciu napĺňa rodina, alebo niekto iný. Potom doplň, kto a akým spôsobom to robí.

Typ funkcie	Funkciu napĺňa rodina	Kto? Ako?	Funkciu napĺňa niekto iný	Kto? Ako?
Ekonomická	áno/nie		áno/nie	
Emocionálna	áno/nie		áno/nie	
Socializačná	áno/nie		áno/nie	
Vzdelávacia	áno/nie		áno/nie	
Spoločenská	áno/nie		áno/nie	
Ochranná	áno/nie		áno/nie	
Reprodukčná	áno/nie		áno/nie	

Príloha 3

Ďalšie subjekty, ktoré sa podieľajú na zabezpečovaní rodinných funkcií

• Školstvo	• Príbuzní	• Média
• Zdravotníctvo	• Občianska spoločnosť	• Kultúrne inštitúcie
• Polícia a armáda	• Cirkev	• Firmy
• Dôchodkový systém	• Spoločenstvo (komunita, susedia, priatelia)	• Športové kluby
• Ochrana detí (sociálna kuratela)	• Medzinárodné inštitúcie	• Humanitárne organizácie
• Občianske združenia a nadácie	• Obce a vyššie územné celky	

Ďalšie subjekty, ktoré sa podieľajú na zabezpečovaní rodinných funkcií

• Školstvo	• Príbuzní	• Média
• Zdravotníctvo	• Občianska spoločnosť	• Kultúrne inštitúcie
• Polícia a armáda	• Cirkev	• Firmy
• Dôchodkový systém	• Spoločenstvo (komunita, susedia, priatelia)	• Športové kluby
• Ochrana detí (sociálna kuratela)	• Medzinárodné inštitúcie	• Humanitárne organizácie
• Občianske združenia a nadácie	• Obce a vyššie územné celky	

Ďalšie subjekty, ktoré sa podieľajú na zabezpečovaní rodinných funkcií

• Školstvo	• Príbuzní	• Média
• Zdravotníctvo	• Občianska spoločnosť	• Kultúrne inštitúcie
• Polícia a armáda	• Cirkev	• Firmy
• Dôchodkový systém	• Spoločenstvo (komunita, susedia, priatelia)	• Športové kluby
• Ochrana detí (sociálna kuratela)	• Medzinárodné inštitúcie	• Humanitárne organizácie
• Občianske združenia a nadácie	• Obce a vyššie územné celky	

10

Rodinné monopoly

45 MINÚT
možno predĺžiť
na 90 minút

Nosné témy GV:

Chudoba

Aktivita sa začína spoločným brainstormingom. Žiaci a žiačky hovoria o tom, čo je chudoba, ktoré rodiny sú ňou najviac ohrozené a čo ju spôsobuje. Potom sa rozdelia do skupín a zahrajú si hru o rodinách v rôznych životných situáciách. Je na náhode, teda na hode kockou, ako sa im bude dariť. Úlohou každej skupiny je predstaviť si život imaginárnej rodiny a popremýšľať, ako vplývajú rôzne životné okolnosti na jej každodennú realitu a hodnoty. Počas záverečnej reflexie sa podelia o svoje zážitky a diskutujú o príčinách generačnej a situačnej chudoby. Spoločne hľadajú riešenia, ako by mal ľuďom v núdzi pomáhať štát, ako im môže pomôcť spoločnosť a ako by mohli zmeniť svoju situáciu sami.

Odporúčané prepojenia s kurikulumom:

- **Ekonomické hodnoty a etika** – peniaze ako cieľ alebo prostriedok, sociálna nerovnosť;
- **tvorivosť v medziľudských vzťahoch** – tvorivosť v medziľudských vzťahoch;
- **prehľbovanie komunikačných spôsobilostí** – diskusia, riešenie konfliktov;
- **etika práce, etika a ekonomika** – ekonomické cnosti;
- **prierezová téma** – osobnostný a sociálny rozvoj.

Prínosy pre predmet etická výchova:

- Žiaci a žiačky diskutujú o vzťahu k peniazom;
- vymýšľajú spôsoby, ako môžu riešiť problémové situácie v triede;
- diskutujú a hľadajú kompromis pri riešení problémov;
- analyzujú a hodnotia prejavy a dôsledky sociálnej nerovnosti so zreteľom na chudobu;
- rozvíjajú si ekonomické cnosti, napríklad sporivosť, podnikavosť, umenie hospodáriť.

Prínosy pre globálne vzdelávanie:

- Žiaci a žiačky identifikujú príčiny chudoby a príklady sociálneho vylúčenia a nerovnosti;
- rozlišujú medzi generačnou a situačnou chudobou;
- zostavia plán mesačných výdavkov a hospodárenia v rodine;
- vyjadrujú vlastný názor na problematiku chudoby na Slovensku a vo svete.

Pomôcky:

hracie kocky (jedna do skupiny), kópie príloh 1A a 1B (po jednej do skupiny), kópie prílohy 2 (dva až tri kusy do skupiny), písacie potreby, kalkulačky; pre 90-minútovú verziu aj kópie prílohy 3 (jedna do skupiny).

10 minút

Evokácia

- 1 Začnite spoločným brainstormingom. Použite nasledujúce otázky, odpovede zapíšte na tabuľu bez ďalších pripomienok alebo selekcie.
 - Čo najviac vplýva na to, či je rodina alebo domácnosť ohrozená chudobou? (Např. zamestnanosť, počet detí, sociálna politika štátu, kultúra, vzdelanie, infraštruktúra, ekonomické záujmy, príslušnosť k marginalizovanej skupine a pod.)
 - Ako sa chudoba odzrkadľuje na živote rodiny?
 - Aká je situácia na Slovensku? Považujete ho za chudobnú krajinu?
- 2 Požiadajte žiakov a žiačky, aby na základe zozbieraných názorov sformulovali, aké sú príčiny chudoby. Na tabuľu dopíšte fakty, ktoré nájdete v časti Dopĺňujúca informácia.

Dopĺňujúca informácia:

Každý šiesty človek na Slovensku je ohrozený chudobou alebo sociálnym vylúčením, uvádzajú to dáta z roku 2018. Niektoré skupiny obyvateľstva sú však výrazne ohrozenejšie. Ide najmä o deti zo sociálne znevýhodneného prostredia a o ľudí z marginalizovaných rómskych komunít. Riziku chudoby čelia aj osamelí rodičia s deťmi, rodiny s vyšším počtom detí a osoby so zdravotným znevýhodnením. Štatistiky pre ľudí bez domova neexistujú, nepochybne však patria k najohrozenejším skupinám.

Zdroj: Ministerstvo financií SR, Ministerstvo sociálnych vecí a rodiny SR

25 minút

Uvedomenie

- 3 Rozdeľte triedu do štvor až päťčlenných skupín. Každá z nich bude predstavovať jednu rodinu.
- 4 Každé skupine dajte jednu hraciu kocku, jednu kópiu prílohu 1A, jednu kópiu pracovného listu z prílohy 1B a písacie potreby.
- 5 Vysvetlite triede princíp hry: Každá skupina tvorí rodinu, o ktorej osude rozhodnú štyri hody kockou. Po každom hode sa dozvedia viac o svojom rodinnom sociálno-ekonomickom zázemí (príloha 1A). Informáciu zapíšu do pracovného listu (príloha 1B).
- 6 Dajte skupinám priestor, aby si predstavili svoju imaginárnu rodinu – ako sa volajú, kde bývajú, koľko majú detí atď.
- 7 Do skupín rozdajte prílohu 2. Obsahuje informácie o priemerných výdavkoch na životné potreby rodín v jednotlivých krajoch Slovenska. Úlohou jednotlivých rodín je zaplatiť zo svojich príjmov všetko potrebné, prípadne si určiť priority. Skupinám dajte čas na diskusiu a tvorbu rodinného rozpočtu. Zapíšu si ho do pracovného listu.

Metodický tip:

Podľa potreby skupinám navrhnite, aby sa pri rozhodovaní o výdavkoch svojej imaginárnej rodiny (práca s prílohou 2) dohodli na hierarchii potrieb. Aké dôležité sú strava, vzdelanie, oblečenie, nájom a podobne?

- 8 Vyzvite ich, aby sa každá rodina v krátkosti predstavila a porozprávala, ako sa vyrovnáva s bežnými životnými nákladmi. Každá skupina vysvetlí svoje priority a povie, či sa musela niečoho vzdať. Prezentácie jednotlivých skupín môžete obmedziť časovým limitom.
- 9 Vráťte sa k úvodnému brainstormingu. Spýtajte sa skupiny s najväčším počtom detí alebo s jedným rodičom, či sa cítili ohrozené chudobou.
- 10 Vysvetlite, aký je rozdiel medzi generačnou a situačnou chudobou. Spýtajte sa, či čelila niektorá z imaginárnych rodín generačnej chudobe.

Doplňujúca informácia:

Generačná chudoba sa líši od **situačnej chudoby**, v ktorej sa môže ocitnúť každý, a to následkom straty zamestnania, rozvodu alebo smrti blízkeho. Do generačnej chudoby sa človek rodí a prakticky nemá nádej, že sa jeho situácia môže zmeniť. Ľudia žijúci v situačnej chudobe ju však majú.

Generačná chudoba je špecifická tým, že znemožňuje plánovanie dlhodobých cieľov, akými sú získanie vzdelania alebo práce. Človek sa musí sústrediť na prežitie a na každodenné problémy. Snaží sa napríklad zabezpečiť jedlo, ubytovanie či zdravotnú starostlivosť pre seba a svoju rodinu. Ľudia žijúci v generačnej chudobe sa riadia pravidlami spodnej triedy.

Naopak, ľudia žijúci v situačnej chudobe si uchovávajú hodnoty strednej triedy. Vedia, že môžu svoju situáciu prekonať, ak si naplánujú dlhodobé ciele a dosiahnu ich.

Zdroj: Človek v ohrození

10 minút

Reflexia

- 11 Spoločne diskutujte pomocou týchto otázok:
 - Aké pocity vo vás vyvolala táto aktivita?
 - Aké náročné bolo naplánovať si mesačné výdavky? Dokázala vaša rodina šetriť?
 - Cítili ste sa ohrození chudobou?
 - Dostali ste sa do situácie, keď ste sa museli niečoho vzdať? Čoho?
 - Viete si predstaviť, že by ste sa danej veci museli vzdať dlhodobo? Aké by to malo následky?
 - Mali ste možnosť odložiť si úspory? Bola by vaša rodina schopná čeliť nečakaným výdavkom, napríklad kúpiť novú práčku, zaplatiť svadbu či pohreb?
 - Ktoré rodiny sú najviac ohrozené chudobou?
 - Aký je rozdiel medzi generačnou a situačnou chudobou?
 - Čo robí štát preto, aby pomohol rodinám, ktoré sú ohrozené chudobou? Čo pre ne robí spoločnosť?
 - Ako by sa dalo pomôcť rodinám, aby sa vymanili z chudoby? Aké politiky a opatrenia by bolo treba zaviesť?

Metodický tip:

Ak ste si vybrali 90-minútovú verziu alebo vám ešte ostal čas na hodine, môžete pokračovať v hádzaní kockou. V prílohe 3 nájdete nečakané udalosti, ktoré prinesie život jednotlivým rodinám. Skupiny hádžu tri a viackrát. Následne im dajte priestor, aby sa s týmito situáciami vysporiadali. Prílohu 3 si môžete upraviť podľa skúseností z vášho regiónu alebo na základe zloženia triedy. Dbajte na to, akým spôsobom otvoríte citlivé témy.

Skúsenosť s aktivitou:

„Pre siedmakov a siedmačky bolo ťažké dohodnúť sa na vytvorení rodinného rozpočtu. Prakticky v každej skupine vznikali veľké názorové rozdiely a musela som zasiahnuť, aby sa zmierili a našli kompromis. Hovorili sme aj o hrubej a čistej mzde. Boli zmätení a pýtali sa, prečo je medzi nimi taký výrazný rozdiel.“

Učiteľka základnej školy v Bratislave

Zdroje:

- Cost of Living in Slovakia. numbeo.com. (nedatované). [cit. 3. 4. 2020]. Dostupné na: https://www.numbeo.com/cost-of-living/country_result.jsp?country=Slovakia.
- Človek v ohrození: Domáci zápas. globalnevezdelavanie.sk. 2019. [cit. 3. 4. 2020]. Dostupné na: <https://globalnevezdelavanie.sk/wp-content/uploads/2020/03/Metodick%C3%A9-materi%C3%A1ly-%C4%8CvO-2019-Dom%C3%A1ci-z%C3%A1pas.pdf>.
- Ministerstvo financií SR: Revízia výdavkov na skupiny ohrozené chudobou alebo sociálnym vylúčením. mfsr.sk. 2017. [cit. 3. 4. 2020]. Dostupné na: <https://www.mfsr.sk/sk/financie/hodnota-za-peniaz/revizia-vydavkov/ohrozene-skupiny/>.
- Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR: Aktualizácia národnej rámcovej stratégie podpory sociálneho začlenenia a boja proti chudobe. employment.gov.sk. 2017. [cit. 3. 4. 2020]. Dostupné na: <https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/rodina-socialna-pomoc/aktualizcia-nrs.pdf>.
- Platy v roku 2017 rástli v každom regióne o viac ako 5 percent. Štvrtina Slovákov však zarábala menej ako 7 stoviek. platy.sk. 2018. [cit. 3. 4. 2020]. Dostupné na: www.platy.sk.
- Priemerná výška hypotéky sa zvýšila o 15 %, najviac v Bratislavskom a Košickom kraji. touchit.sk. 2017. [cit. 3. 4. 2020]. Dostupné na: <https://touchit.sk/priemerna-vyska-hypoteky-sa-zvysila-o-15-najviac-v-bratislavskom-a-kosickom-kraji/135129>.
- Priemerná výška vyplácaných dôchodkov (v mesiacoch). socpoist.sk. (nedatované). [cit. 3. 4. 2020]. Dostupné na: <https://www.socpoist.sk/priemerna-vyska-vyplacanych-dochodkov--v-mesiacoch-/1600s>.
- Sociálna poisťovňa: Priemerné výšky dôchodkových dávok pre potreby valorizácie (k 30.6.). socpoist.sk. (nedatované). [cit. 3. 4. 2020]. Dostupné na: <https://www.socpoist.sk/priemerne-vysky-dochodkovych-davok-pre-potreby-valorizacie---k-306-/56026s>.
- Štatistický úrad SR: Príjmy, výdavky súkromných domácností SR za rok 2017 (simulované údaje). slovak.statistics.sk. 2018. [cit. 3. 4. 2020]. Dostupné na: <https://slovak.statistics.sk/wps/portal/74a5b12b-a972-4be4-84ab-2c0f60da3102!/ut/p/z1/rVTbsppAEPwaH2FnI3ve8IYoXhYELZcUcFCJAH7k6PHvxp-NxSSCVrJUJQvT3TMwvYN8NEd-FhySVVameRZs2fPCI79SxVSbTawDKFIbZL7bpoajYRABze4B6sjugD-nVJ4bdFxlAQ>.
- Štatistický úrad SR: Štruktúra miezd v SR 2018. slovak.statistics.sk. 2019. [cit. 3. 4. 2020]. Dostupné na: https://slovak.statistics.sk/wps/portal/736033bd-34c6-49e9-b304-d93df9556dbf!/ut/p/z1/rVVbc6lWFP4tfegj5kDC7RFRgOpZuVbzsgOKIbWgrayu_36jY3dWrcHObphhAvm-k5zvXIIYGin-WpdvIaZLVZW-8u8J0777et9ot2ULQFc70B_EHZ-GpgwE0PMRAdeGBYid8dsu5vxh6DI2TyGx-cuL_ARiQDtD3whggCSGk8jn_YnnYwl-AiPiRDZd86sQGB7SBUtOVyUA98hN3dFrWI5kvwcOJ4WPD-DfAgTk3_ieWD_AJ34vHCmWSajdCb71oB_ZihG6mgJU-6L-lxvlovNrCm7i4_v4AsB5_Lygy92zRjQY-EJ5_6IX8rwB3xd-mlkN0F8BwqOp9y4kD08cYLHyffrf0P-knCI9Yv7CxfhLEEJtW9bpeoMkq26QLabOU1j-zR-Cv12KZTov8EbabvF7u_6jYw0wzmYSJlNNlmZuShkGls1MPJubqqrNsvNB9npazNDkLrS4Fm0Qas-Glem5qNkzcasRacrFYUy9jR4goG5rOwJqcZMKORpsAAGLAseWdAz7paRcWhrbNAWRUURMPj-7pXFj7pCk15LbYQfnhh-b4fukkCNFG4BSxT8GLuSaA3ACINec6qzFG4WalJD7x-M7KHW2Jb5DsU-V6v3kl9q4Rfz2gE0QKzlytZuWragJSuGrhFFJoapYD4_3JLFj7c3ZvFSXfV1_qtG4_9ei3wt5f3JfnrhZ0_rhVRU8xUa30Vdl_HZKA28LwppGXSPj7N76mLCsv3OenJ4Dd_fP0Q!/dz/d5/L2dBISevZ0FBIS9nQSEh/.

Príloha 1A

1. hod kockou: Koľko má členov?

- ① Päť členov (2 dospelí – pracujúci, 3 školopovinné deti).
- ② Dvaja členovia (2 dospelí – pracujúci, bezdetní).
- ③ Osem členov (4 dospelí – 1 pracujúci, 1 nezamestnaný, 2 dôchodcovia, 4 deti).
- ④ Traja členovia (1 dospelý – pracujúci, 2 školopovinné deti).
- ⑤ Štyria členovia (2 dospelí – pracujúci, 1 školopovinné dieťa, 1 invalidný dôchodca).
- ⑥ Šesť členov (1 dospelý – pracujúci, 5 školopovinných detí).

2. hod kockou: Kde žijeme?

- ① V Bratislavskom kraji.
- ② V Žilinskom kraji.
- ③ V Trenčianskom kraji.
- ④ V Prešovskom kraji.
- ⑤ V Košickom kraji.
- ⑥ V Banskobystrickom kraji.

3. hod kockou: Aké najvyššie vzdelanie dosiahol dospelý člen rodiny?

- ① Vysokoškolské II. stupňa (Ing./Mgr.).
- ② Stredné odborné bez maturity.
- ③ Vysokoškolské I. stupňa (Bc.).
- ④ Základné.
- ⑤ Vysokoškolské III. stupňa (PhD.).
- ⑥ Stredné s maturitou.

4. hod kockou: Aké vzdelanie dosiahol druhý dospelý člen rodiny? (len pre rodiny s viacerými dospelými členmi)

- ① Základné.
- ② Stredné odborné bez maturity.
- ③ Stredné s maturitou.
- ④ Vysokoškolské I. stupňa (Bc.).
- ⑤ Vysokoškolské II. stupňa (Ing./Mgr.).
- ⑥ Vysokoškolské III. stupňa (PhD.).

Aký je priemerný plat jednotlivých zárobkovo činných členov rodiny?

	Základné	Stredné odborné bez maturity	Stredné s maturitou	Vysokoškolské I. stupňa	Vysokoškolské II. stupňa	Vysokoškolské III. stupňa
Bratislavský kraj	904	1133	1334	1464	1971	1630
Žilinský kraj	778	925	984	1057	1400	1648
Trenčiansky kraj	820	955	1027	1109	1439	1721
Prešovský kraj	615	760	862	958	1224	1409
Košický kraj	681	894	998	1048	1431	1706
Banskobystrický kraj	719	838	928	1028	1335	1343
Starobný dôchodok	432,76					
Invalidný dôchodok	366,67					

Meno rodiny:		
Počet členov rodiny:		
Členovia rodiny:		
Región:		
	Dosiahnuté vzdelanie dospelých:	Príjem/dôchodok:
Dospelý 1:		
Dospelý 2:		
Dospelý 3:		
Dospelý 4:		
Dospelý 5:		
Dospelý 6:		

Rodinný rozpočet

Názov výdavku:	Hodnota výdavku za mesiac (v €):
Bývanie (vyberte nájomné ALEBO súkromné bývanie)	
Energie (povinné k obom typom bývania)	
Úspory:	
SPOLU:	

Príloha 2

Prehľad výdavkov súkromných domácností podľa krajov

	Bratislavský	Žilinský	Trenčiansky	Prešovský	Košický	Bansko-bystrický
Nájomné za bývanie	156 € os./mes.	49 € os./mes.	31 € os./mes.	31 € os./mes.	43 € os./mes.	56 € os./mes.
Súkromné bývanie (splátka hypotéky)	403 € mes.	263 € mes.	290 € mes.	249 € mes.	289 € mes.	243 € mes.
Energie a iné (elektrina, voda, odpad)	61,4 € os./mes.	51 € os./mes.	56,2 € os./mes.	45,7 € os./mes.	56,7 € os./mes.	57,7 € os./mes.
Potraviny	74 € os./mes.	75 € os./mes.	80 € os./mes.	60,2 € os./mes.	70,7 € os./mes.	69,3 € os./mes.
Alkohol a tabak	11,8 € os./mes.	9,5 € os./mes.	11,8 € os./mes.	8,1 € os./mes.	9,6 € os./mes.	8,8 € os./mes.
Oblečenie a obuv	22,6 € os./mes.	20,5 € os./mes.	25,5 € os./mes.	18,6 € os./mes.	18,6 € os./mes.	15,3 € os./mes.
Údržba domácnosti (napr. opravy)	21 € os./mes.	16,5 € os./mes.	23,5 € os./mes.	14,1 € os./mes.	13,9 € os./mes.	17,3 € os./mes.
Zdravie	12,6 € os./mes.	11,6 € os./mes.	12,6 € os./mes.	11,2 € os./mes.	8,7 € os./mes.	9,2 € os./mes.
Doprava	45 € os./mes.	46,5 € os./mes.	48,3 € os./mes.	40,1 € os./mes.	32,9 € os./mes.	43 € os./mes.
Telekomunikácie	23 € os./mes.	16,5 € os./mes.	18,5 € os./mes.	15,4 € os./mes.	16,25 € os./mes.	16,9 € os./mes.
Rekreácia, kultúra	31 € os./mes.	22,5 € os./mes.	27,5 € os./mes.	14,7 € os./mes.	17,7 € os./mes.	22,4 € os./mes.
Reštaurácie a hotely	24 € os./mes.	21,5 € os./mes.	23 € os./mes.	17,1 € os./mes.	14,3 € os./mes.	15,5 € os./mes.
Iné tovary a služby	29 € os./mes.	24,5 € os./mes.	28,4 € os./mes.	20,2 € os./mes.	22,2 € os./mes.	23,6 € os./mes.

Prehľad výdavkov súkromných domácností v roku 2018 v členení podľa krajov (spracované podľa údajov Štatistického úradu SR).

Neočakávané výdavky po troch rokoch:

- ① Strata zamestnania jedného z dospelých na šesť mesiacov.
- ② Jedno z detí začína študovať na vysokej škole, náklady na internát, cestovné, stravu a učebnice – 350 €/mesiac.
- ③ Pohreb člena rodiny + všetky poplatky s tým spojené – 4 000 €.
- ④ Pokazené spotrebiče (práčka, sušička, TV) – 1 000 €.
- ⑤ Veľká rodinná dovolenka – 600 € na každého člena rodiny.
- ⑥ Narodenie ďalšieho dieťaťa – navýšenie nákladov na domácnosť o 150 €/mesiac.

Nepredvídané výdavky po siedmich rokoch:

- ① Svadba potomka a náklady spojené so svadbou – 4 000 €.
- ② Povýšenie a zvýšenie platu jedného z členov rodiny o 15 %.
- ③ Umiestnenie rodinného príslušníka do sociálneho zariadenia + zaplatenie poplatkov, liekov, hygienických potrieb a stravy – 600 €/mesiac (z toho časť hradená zo starobného dôchodku).
- ④ Polročná práceneschopnosť jedného z dospelých a následný invalidný dôchodok.
- ⑤ Zapísanie jedného z detí na súkromnú strednú školu – 250 €/mesiac.
- ⑥ Nové auto – 8 000 €.

Nepredvídané výdavky po pätnástich rokoch:

- ① Dovolenka pre manželov – 750 €/osoba.
- ② Rodinná oslava, jubileum – 2500 €.
- ③ Nečakané dedičstvo nehnuteľnosti s hodnotou 55 000 € (po odpočítaní všetkých výdavkov s tým spojených).
- ④ Sťahovanie do menšieho bytu potom, čo všetky deti vyrástli a odsťahovali sa – ušetrené celkové náklady na bývanie 200 €/mesiac.
- ⑤ Pohreb člena rodiny + všetky poplatky s tým spojené – 4 000 €.
- ⑥ Svadba potomka a náklady spojené so svadbou – 4 000 €.

11

Nobelovka

45 MINÚT
možno predĺžiť
na 90 minút

Nosné témy GV:

Vzdelanie

Aktivita sa zameriava na tému vzdelania, ktoré je jedným zo základných ľudských práv. Na úvod sa žiaci a žiačky rozdelia do skupín a postupne spoznávajú príbehy svetoznámych osobností ocenených Nobelovou cenou za mier. Je medzi nimi aj mladá Afganka Malala, bojujúca za právo na vzdelanie. Malalin príbeh je podnetom na diskusiu o kritériách udeľovania prestížneho ocenenia a o prekážkach v prístupe k vzdelaniu v rôznych krajinách. Metodika 90-minútovej verzie ponúka aj príbehy ďalších inšpiratívnych ľudí. Každá skupina si prečíta jeden a tvorí argumenty, prečo je dôležité mať právo na vzdelanie. Na záver spoločne diskutujú o dôsledkoch nerovnakého prístupu k vzdelaniu na Slovensku aj vo svete.

Odporúčané prepojenia s kurikulumom:

- **Pozitívne vzory správania v histórii a v literatúre** – vzor, ideál, vzory správania v histórii;
- **pozitívne vzory správania v každodennom živote** – reálne vzory správania, verejné vzory správania;
- **filozofické zovšeobecnenie dosiaľ osvojených etických zásad** – prosociálne vzory, potreba celoživotného vzdelávania;
- **prierezová téma** – osobnostný a sociálny rozvoj.

Prínosy pre predmet etická výchova:

- Žiaci a žiačky uvádzajú príklady pozitívnych vzorov v súčasnom živote;
- analyzujú vlastnosti zobrazených historických a súčasných postáv;
- hodnotia dôležitosť prítomnosti vzorov vo svojom živote;
- diskutujú o potrebe vzdelania a vzdelávania v živote človeka.

Prínosy pre globálne vzdelávanie:

- Žiaci a žiačky diskutujú o hodnotách, ktoré reprezentujú laureáti a laureátky Nobelovej ceny za mier;
- analyzujú príčiny a dôsledky nerovnakého prístupu k vzdelaniu na Slovensku a vo svete;
- diskutujú a formulujú názory na tému vzdelania ako ľudského práva.

Pomôcky:

písacie potreby, poznámkový blok, samolepiace papieriky, fotografie ocenených Nobelovou cenou za mier (napr. Barack H. Obama, Nelson Mandela, XIV. Dalajláma, Matka Tereza, Martin Luther King Jr., Tawakkul Karmánová, Lekári bez hraníc), nastrihané kartičky z prílohy 1, pre 90-minútovú verziu aj kópie článkov z prílohy 3 (jeden pre každú skupinu, môžu sa opakovať).

20 minút

POSTUP

Evokácia

- 1 Nastrihajte kartičky z prílohy 1. Nájdete v nej stručné profily šiestich osobností a jednej organizácie, ocenených Nobelovou cenou za mier. Každý z profilov obsahuje päť zaujímavostí. Podľa počtu žiakov a žiačok si vypočítajte, koľko ich potrebujete na rozdelenie triedy do skupín po štyroch až piatich. Každý by mal dostať jednu kartičku s jednou zaujímavosťou.
- 2 Ku každej osobnosti si pripravte aj jej fotografiu. V prípade organizácie môžete použiť fotografiu vystihujúcu jej činnosť. Fotografie sú dostupné na internete.
- 3 Na úvod hodiny oznámte, že budete hovoriť o Nobelovej cene za mier. Ako prvé sa zoznámte s príbehmi tých, ktorí túto cenu dostali.
- 4 Po triede rozložte fotografie ocenených. Rozdajte kartičky so zaujímavosťami, každému jednu.
- 5 Vysvetlite, že na fotografiách sú svetoznáme osobnosti alebo organizácie, ocenené Nobelovou cenou za mier. Žiaci a žiačky poskladajú ich profily na základe zaujímavostí, napísaných na kartičkách. Aby sa im podarilo vytvoriť kompletný profil laureáta alebo laureátky, musia nájsť zvyšných členov svojej skupiny, ktorí k fotografii doplnia informácie zo svojich kartičiek. Majú na to tri minúty.
- 6 Pri každej fotografii by sa mala zísť skupina štyroch až piatich. Následne si spoločne prejdite správne odpovede a zostavte profily ocenených.

10 alebo
55 minút

Uvedomenie

- 7 Spýtajte sa žiakov a žiačok, aké sú podľa nich kritériá na udelenie Nobelovej ceny za mier. Kto a za čo ju môže dostať? Tipy zapisujte na tabuľu alebo flipchart.
- 8 Spoločne si prečítajte príbeh Malaly Júsafzajovej z prílohy 2, ktorá získala Nobelovu cenu za mier v roku 2014.
- 9 Krátko diskutujte:
 - Prekvapili vás v Malalinom prípade kritériá, na základe ktorých získala Nobelovu cenu za mier?
 - Mohli by ste ju teoreticky dostať aj vy? Prečo áno/nie

Metodický tip:

V prípade, že ste sa rozhodli pre 45-minútovú verziu aktivity, prejdite na reflexiu. Ak máte k dispozícii dve vyučovacie hodiny, pokračujte v postupe.

- 10 Každé skupine náhodne pridajte jeden z článkov z prílohy 3. Ak ste vytvorili viac skupín, než je článkov, môžu sa texty v triede opakovať. Na prečítanie im dajte 10 minút.
- 11 Požiadajte jednotlivé skupiny, aby spoločne sformulovali dva až tri kľúčové argumenty, prečo patrí právo na vzdelanie medzi dôležité ľudské práva a prečo môže byť boj za prístup k vzdelaniu dôvodom na udelenie Nobelovej ceny za mier. Každý argument napíšu zvlášť na lepiaci papierik. Na prácu im dajte 10 minút.
- 12 Po uplynutí časového limitu vyzvite skupiny, aby stručne zhrnuli, o čom bol ich článok a aké argumenty si pripravili. Papieriky, na ktorých sú uvedené, postupne nalepujte na tabuľu alebo flipchart, prípadne ich priebežne zoskupujte do súvisiacich skupín, resp. do vetiev myšlienkového mapy.

- 13 Na záver požiadajte žiakov a žiačky, aby na základe zozbieraných argumentov vyjadrili, či pokladajú boj za právo detí na vzdelanie za súčasť boja za svetový mier. Svoj názor môžu vyjadriť slovné alebo hlasovaním.

15 minút

Reflexia

- 14 Plynule prejdite do diskusie, ktorú môžete moderovať nasledujúcimi otázkami:
- Ako na vás zapôsobili príbehy ľudí, o ktorých sme dnes hovorili? Čo vás najviac prekvapilo?
 - Máme aj na Slovensku problém s uplatňovaním práva na vzdelanie? Kde a prečo?
 - Uvedomujete si svoje právo na prístup k vzdelaniu? Považujete ho za samozrejmosť? Prečo? Pri akých príležitostiach si ho ceníte najviac?
 - Ako na vás zapôsobil Malalin príbeh? Považujete ju za inšpiratívnu? Prečo?
 - Považujete Malalu za morálny vzor? Prečo áno/nie? Koho môžeme označiť ako morálny vzor?
 - Poznáte jednotlivcov alebo organizácie, ktoré u nás alebo vo svete bojujú za právo na vzdelanie? Sú pre vás vzorom?
 - Akej téme by ste sa venovali, ak by ste chceli získať Nobelovu cenu za mier? Na aké lokálne a globálne problémy by ste zamerali?
 - Ako prispievate k ich riešeniu? Čo vás motivuje, aby ste sa na ňom podieľali? Čo vám v tom bráni?

Metodický tip:

Podľa časových možností môžete zaradiť ako záverečnú aktivitu alebo ako domácu úlohu písanie nominácie na Nobelovu cenu za mier. Žiaci a žiačky môžu nominovať samých seba alebo osobu, ktorú považujú za morálny vzor. Mali by však zdôvodniť, akým spôsobom prispieva k svetovému mieru. Túto úlohu môžete ďalej rozvíjať v tematickom celku Hodnotenie seba a druhých.

Skúsenosť s aktivitou:

„Šiestaci a šiestачky sa o túto tému naozaj zaujímali, príbeh Malaly ich zaujal. Počas reflexie zazneli aj veľmi pekné slová, napríklad: „Treba sa vzdelávať. Čím viac ľudí sa vzdeláva, tým je svet lepší,“ alebo: „My na Slovensku sa máme dobre, lebo môžeme chodiť do školy, a to nám pomôže mať lepšiu budúcnosť.“

Učiteľka základnej školy v Bratislave

Zdroje:

- Rada mládeže Slovenska: Deň s Malalou Yousafzai. Mladez.sk. 2013. [cit. 8. 10. 2019]. Dostupné na: <https://mladez.sk/2013/07/11/den-s-malalou-yousafzai/>.
- TASR: Laureátka Nobelovej ceny za mier Malála Júsafzajová sa vrátila do Pakistanu. spravypavda.sk. 2018. [cit. 8. 10. 2019]. Dostupné na: <https://spravypavda.sk/svet/clanok/464105-laureatka-nobelovej-ceny-za-mier-malala-jusafzajova-sa-vratila-do-pakistanu/>.
- TASR: Malála bola v škole, keď jej povedali, že získala Nobelovu cenu. teraz.sk. 2016. [cit. 8. 10. 2019]. Dostupné na: <http://www9.teraz.sk/zahranicie/nobelova-cena-mier-satyarthi-jusafzaj/101415-clanok.html>.
- Lékaři bez hranic: Kdo jsme. lekari-bez-hranic.cz. (nedatované). [cit. 8. 10. 2019]. Dostupné na: <https://www.lekari-bez-hranic.cz/kdo-j sme>.
- Citáty slávnych: Citáty Nelson Mandela. citaty-slavnych.sk. (nedatované). [cit. 8. 10. 2019]. Dostupné na: <https://citaty-slavnych.sk/autori/nelson-mandela/>.
- Citáty slávnych: Citáty Dalajláma. citaty-slavnych.sk. (nedatované). [cit. 8. 10. 2019]. Dostupné na: <https://citaty-slavnych.sk/autori/dalajlama/>.
- Citáty slávnych: Citáty Matka Tereza. citaty-slavnych.sk. (nedatované). [cit. 8. 10. 2019]. Dostupné na: <https://citaty-slavnych.sk/autori/matka-tereza/>.
- Citáty slávnych: Citáty Martin Luther King. citaty-slavnych.sk. (nedatované). [cit. 8. 10. 2019]. Dostupné na: <https://citaty-slavnych.sk/autori/martin-luther-king/>.
- Wikipédia: Zoznam nositeľov Nobelovej ceny za mier. sk.wikipedia.org. (nedatované). [cit. 8. 10. 2019]. Dostupné na: https://sk.wikipedia.org/wiki/Zoznam_nositelov_Nobelovej_ceny_za_mier.
- Wikipédia: Martin Luther King, Jr.. sk.wikipedia.org. (nedatované). [cit. 8. 10. 2019]. Dostupné na: https://sk.wikipedia.org/wiki/Martin_Luther_King_Jr..
- Wikipédia: Matka Tereza. sk.wikipedia.org. (nedatované). [cit. 8. 10. 2019]. Dostupné na: https://sk.wikipedia.org/wiki/Matka_Tereza.
- Wikipédia: Dalajláma XIV.. sk.wikipedia.org. (nedatované). [cit. 8. 10. 2019]. Dostupné na: https://sk.wikipedia.org/wiki/Dalajlama_XIV..
- Wikipédia: Barack Obama. sk.wikipedia.org. (nedatované). [cit. 8. 10. 2019]. Dostupné na: https://sk.wikipedia.org/wiki/Barack_Obama.
- Wikipédia: Nelson Mandela. sk.wikipedia.org. (nedatované). [cit. 8. 10. 2019]. Dostupné na: https://sk.wikipedia.org/wiki/Nelson_Mandela.
- Wikipédia: Malála Júsafzajová. sk.wikipedia.org. (nedatované). [cit. 8. 10. 2019]. Dostupné na: https://sk.wikipedia.org/wiki/Malála_Júsafzajová.
- SAV: Tawakkul Karmanová, Encyclopaedia Beliana. beliana.sav.sk. (nedatované). [cit. 8. 10. 2019]. Dostupné na: <https://beliana.sav.sk/heslo/karmanova-tawakkul>.
- LABAŠOVÁ, Z.: Jediným liekom na zlo je vzdelávanie, hovorí bývalý detský vojak, ktorého zachránila škola. ciernalabut.sk. 2018. [cit. 8. 10. 2019]. Dostupné na: <https://ciernalabut.sk/5627/jediny-m-liekom-na-zlo-je-vzdelavanie-hovori-byvaly-detsky-vojak-ktoreho-zachranila-skola/>.
- LABAŠOVÁ, Z.: Do školy chodil bosý, no stal sa jedným z top 10 učiteľov sveta. Jesus Insilada z Filipín učí chudobné deti s prvkami ich tradičnej kultúry, aby posilnil ich sebavedomie. ciernalabut.sk. 2018. [cit. 8. 10. 2019]. Dostupné na: <https://ciernalabut.sk/5511/do-skoly-chodil-bosy-no-stal-sa-jednym-z-top-10-ucitelov-sveta-jesus-insilada-z-filipin-uci-chudobne-deti-s-prvkami-ich-tradicnej-kultury-aby-posilnil-ich-sebavedomie/>.
- NEUPAUER, M.: Myšlienka akejkoľvek mixicity je krásna, ale čo ak nie je s kým sa mixovať? Pýta sa učiteľka z čisto rómskej školy. ciernalabut.sk. 2018. [cit. 8. 10. 2019]. Dostupné na: <https://ciernalabut.sk/5429/myslienka-akejkolvek-mixicity-je-krasna-ale-co-ak-nie-je-s-kym-sa-mixovat-pyta-sa-ucitelka-z-cisto-romskej-skoly/>.
- KRČMÁRIK, M.: Výnimočná Malala umlčala aj amerického humoristu. svet.sme.sk. 2013. [cit. 8. 10. 2019]. Dostupné na: <https://svet.sme.sk/c/6966039/vynimocna-malala-umlcala-aj-americkeho-humoristu.html>.
- Človek v ohrození: Vzdelanie môže dievčatám a ženám zabezpečiť lepšiu budúcnosť. clovekvohrozeni.sk. 2019. [cit. 8. 10. 2019]. Dostupné na: <https://clovekvohrozeni.sk/vzdelanie-moze-dievcatam-a-zenam-zabezpecit-lepsiu-buducnost/>.

Príloha 1

Barack H. Obama

XIV. Dalajláma

Najznámejším heslom jeho prezidentskej kampane bolo: „Yes, we can!“	Citát, ktorý ho vystihuje: „Šťastie nie je niečo hotové, vychádza z tvojich vlastných skutkov.“
V roku 2009 získal vo veku 48 rokov Nobelovu cenu za mier za zásluhy v oblasti medzinárodnej spolupráce.	V roku 1989 získal vo veku 54 rokov Nobelovu cenu za boj za mier a slobodu.
Ako prvý Afroameričan sa stal prezidentom USA.	Vlastným menom sa volá Tenzin Gyatso.
Ako prezident USA pôsobil dve volebné obdobia, v rokoch 2009 až 2017.	V roku 1959 musel ujsť z Tibetu do exilu do Indie. Odvtedy cestuje po svete, niekoľkokrát navštívil aj Slovensko.
Za zásluhy v ochrane životného prostredia po ňom pomenovali novoobjavený druh ryby.	Usiluje sa o zachovanie tibetskej kultúry a angažuje sa za práva tibetského národa.

Nelson Mandela

Martin Luther King Jr.

V roku 1993 získal vo veku 75 rokov Nobelovu cenu za mier za boj za porozumenie a ukončenie rasizmu v Juhoafrickej republike.	Citát, ktorý ho vystihuje: „Mám sen, že jedného dňa budú synovia bývalých otrokov a synovia bývalých majiteľov otrokov schopní spoločne zasadiť za stôl bratstva. A že moje štyri malé deti budú raz žiť v národe, ktorý ich nebude posudzovať podľa farby pokožky, ale podľa charakteru.“
Citát, ktorý ho vystihuje: „Nikto sa nerodí s nenávisťou k ľuďom inej farby pleti či iného vierovyznania. Ľudia sa nenávidieť učia, a keď sa dokážu naučiť nenávidieť, dokážeme ich naučiť aj milovať. Láska je ľudskému srdcu prirodzenejšia.“	V roku 1964 získal vo veku 35 rokov Nobelovu cenu za nenásilný boj proti rasizmu v USA.
V roku 1952 si otvoril prvú černošskú advokátsku kanceláriu v Juhoafrickej republike a viedol kampaň občianskej neposlušnosti proti režimu apartheidu.	Organizoval a viedol nenásilné protestné pochody za ukončenie rasovej segregácie, za právo voliť pre všetkých obyvateľov USA a za ďalšie základné občianske práva.
Za vlastizradu bol odsúdený na doživotie. Prepustili ho po 27 rokoch.	Za organizáciu nenásilných pochodov ho zatkli viac ako dvadsaťkrát.
Bol prvým černošským prezidentom Juhoafrickej republiky.	Zavraždili ho vo veku nedožitých 40 rokov. Američania si ho každý rok pripomínajú národným sviatkom, v tretí januárový pondelok.

Organizácia, ktorá poskytuje zdravotnícku pomoc ľuďom v ohrození a počas humanitárnych kríz.	Citát, ktorý ju vystihuje: „Mier neznamená iba ukončiť vojny, ale aj útlak a bezprávie.“
Založila ju v roku 1971 skupina francúzskych lekárov a novinárov, ktorí mali priamu skúsenosť s hladomormom v nigérijskej provincii Biafra.	Založila medzinárodnú organizáciu Novinárky bez reťazí (angl. Women Journalists Without Chains), ktorá háji ľudské práva žien a presadzuje slobodu prejavu.
Má desiatky tisíc spolupracovníkov a spolupracovníčok vo viac ako 70 krajinách sveta.	Je to jemenská novinárka, politička a aktivistka za ľudské práva.
V roku 1999 dostala Nobelovu cenu za mier ako ocenenie priekopníckej humanitárnej práce na niekoľkých kontinentoch.	Prezývajú ju „Železná žena“ alebo „Matka revolúcie“, za svoje politické aktivity bola viackrát väznená.
Citát, ktorý ju vystihuje: „Nevieme naisto, či slová dokážu zakaždým zachrániť život. Je ale nad slnko jasné, že mlčanie zabíja.“	V roku 2011 získala Nobelovu cenu za mier (spolu s prvou libérijskou prezidentkou Ellen Johnsonovou-Sirleafovou a libérijskou aktivistkou Leymah Gboweovou) za nenásilný boj za bezpečnosť žien.

Matka Tereza

Citát, ktorý ju vystihuje: „Hlad na svete nie je preto, že nedokážeme nasýtiť chudobných, ale preto, že nedokážeme nasýtiť bohatých.“
V roku 1979 získala vo veku 69 rokov Nobelovu cenu za mier za záslužnú charitatívnu a rehoľnú činnosť.
Narodila sa v Macedónsku, no väčšinu života prežila v Kalkate v Indii.
Ako rehoľníčka pôsobila najprv ako učiteľka. Neskôr sa rozhodla pomáhať tým najchudobnejším a založila pre nich niekoľko domovov v indickej Kalkate.
Pápež František ju vyhlásil za svätú.

Kto je Malala?

(Text je krátený a upravený)

Malala žila v Pakistane pod nadvládou Talibanu a od roku 2009 prinášala reportáže o bežnom živote miestnych pre britskú verejnoprávnu stanicu BBC. Zároveň otvorene kritizovala Taliban a hovorila o potrebe vzdelávať dievčatá, ktoré trpeli pod jeho militantným režimom. Mladé dievča sa tak stalo hlasom detí, ktorým bolo znemožnené sa učiť.

Známou a uznávanou sa vo svete stala ako pätnásťročná, keď ju v roku 2012 postrelil ozbrojenec z militantného hnutia Taliban za to, že presadzovala právo dievčat navštevovať školu. S vážnymi zraneniami ju liečili v nemocnici v anglickom Birminghame, kde po svojom uzdravení pokračovala v ďalšom štúdiu. Neskôr začala študovať na prestížnej Oxfordskej univerzite v Anglicku.

Malála Júsafzajová, narodená 12. júla 1997 v Mingore na severe Pakistanu, sa v roku 2014 stala doposiaľ najmladšou laureátkou Nobelovej ceny za mier. V súčasnosti spravuje nadáciu Malala Fund, ktorá podporuje edukačné aktivity v moslimskom svete a v Afrike.

Zdroje:

- Rada mládeže Slovenska: Deň s Malalou Yousafzai. Mladez.sk. 2013. [cit. 8. 10. 2019]. Dostupné na: <https://mladez.sk/2013/07/11/den-s-malalou-yousafzai/>.
- Wikipédia: Malála Júsafzajová. sk.wikipedia.org. (nedatované). [cit. 8. 10. 2019]. Dostupné na: https://sk.wikipedia.org/wiki/Malála_Júsafzajová.

Článok 1

Jediným liekom na zlo je vzdelávanie, hovorí bývalý detský vojak Mohamed Sidibay, ktorého zachránila škola

(Text je krátený)

Ako ste sa dostali do priamych bojov v Sierra Leone?

Občianska vojna sa v Sierra Leone začala, keď som bol veľmi malý. Vtedy prišli rebeli do našej dediny a pred očami mi zastrelili rodičov a dvoch starších súrodencov. Potom ma nasilu odvliekli a prinútili pridať sa k nim, rovnako ako mnoho iných detí. Naraz som namiesto hračiek dostal do ruky AK-47 a podstúpil vojenský výcvik. Zabíjal som iných ešte skôr, ako som si dokázal zaviazať šnúrky na topánkach. Po štyroch rokoch sa mi podarilo utiecť do hlavného mesta Freetown.

Ako sa vyvíjal váš život ďalej?

Nemal som nič. Bol som bez domova, bez rodičov a bez vzdelania. Ujal sa ma jeden taliansky misionár, ktorý ma skontaktoval s neziskovou organizáciou venujúcou sa vzdelávaniu. Vo veku desiatich rokov som začínal od nuly, nevedel som čítať ani písať. Bol som nahnevaný na svet, ktorý mi ukradol detstvo, zničil krajinu a zabránil chodiť do školy. Moja širšia rodina ma zavrhla.

Čo vám pomohlo odraziť sa od dna a začať si budovať nový život?

Veľmi mi pomohla Sally – moja prvá učiteľka čítania a písania. Bolo to dievča v mojom veku a keby nebolo jej, určite by som frustrovaný vypadol zo školy a môj život by dopadol strašne. To ona mi povedala, že ak získam vzdelanie, budem mať moc si tvoriť vlastný príbeh. Vtedy som tajne dúfal, že mi to pomôže vymazať minulosť a ukončiť nočné mory, ktoré ma prenasledovali. Namiesto toho som získal možnosť čeliť svojej minulosti a silu kráčať ďalej.

Čo vám vzdelanie dalo?

Vzdelanie sa pre mňa stalo odrazovým mostíkom k lepšiemu životu a rozhodol som sa svoju energiu a čas zasvätiť vzdelávaniu seba aj iných. Vyštudoval som odbor riešenie konfliktov na George Washington University a smerujem na štúdium medzinárodného práva. Pôsobím ako aktivista v oblasti vzdelávania a snažím sa zabezpečiť vzdelávanie tých detí, ktorým by bol inak prístup k vzdelávaniu odopretý.

Zdroj:

- LABAŠOVÁ Z.: Jediným liekom na zlo je vzdelávanie, hovorí bývalý detský vojak, ktorého zachránila škola. ciernalabut.sk. 2018. [cit. 8. 10. 2019]. Dostupné na: <https://ciernalabut.sk/5627/jedinym-liekom-na-zlo-je-vzdelavanie-hovori-byvaly-detsky-vojak-ktoreho-zachranila-skola/>.

Do školy chodil bosý, no stal sa jedným z top desiatich učiteľov sveta. Jesus Insilada z Filipín učí chudobné deti a na posilnenie ich sebavedomia používa prvky tradičnej kultúry

(Text je krátený)

Ako prebiehalo vaše vzdelanie?

Navštevoval som malú základnú školu vo svojej komunite. Strednú a vysokú školu som absolvoval v meste. Od začiatku som musel prekonávať mnoho ťažkostí. Už ako malý žiak na základnej škole som musel na vyučovanie dochádzať dve hodiny peši. Keď sa mi nakoniec rozpadli sandále, chodil som do školy bosý. Ako chudobné dieťa a ako dieťa z pôvodného národa som si zažil podceňovanie, často som sa cítil byť menejcenný. Som však veľmi rád, že som vydržal a školu som dokončil.

Prečo ste sa nakoniec rozhodli stať učiteľom?

Myslím si, že mi to bolo súdené. Moje kmeňové meno znamená v preklade „ten, ktorý sa o mnohé delí“ a myslím, že rola učiteľa je o rozdávaní toho, čo v sebe máme. Moja sestra, ktorá našu rodinu finančne podporovala, mi poradila, aby som išiel študovať akýkoľvek odbor, ktorý ponúkala najbližšia univerzita. Našťastie to bolo učiteľstvo.

Vrátili ste sa po ukončení štúdia a začali učiť vo vašej komunite?

Prvé dva roky som pracoval ako dobrovoľný učiteľ, pretože moje služby boli v tom čase veľmi potrebné. Do školy som chodil peši a s financiami na jedlo a bývanie mi vypomáhala celá rodina. Všetci sme verili, že časom získam aj platenú učiteľskú pozíciu. Po dvoch rokoch sa to aj stalo.

Čím je váš spôsob výučby jedinečný?

Držím sa princípov vzdelávania založeného na kultúre, a preto svojich študentov pochádzajúcich z pôvodných národov učím tak, že ich realitu, kultúru a zvyky integrujem do našich spoločných hodín. Tým minimalizujem počet detí, ktoré nedokončia školu. Myslím si, že iným kultúram porozumieme len vtedy, keď spoznáme tú svoju. V našej krajine sú študenti z pôvodných národov považovaní za zaostalých a primitívnych. Mladá generácia si preto neverí a je presvedčená, že v modernom svete už nemá naša kultúra miesto a hodnotu. Ja to však vnímam úplne inak.

Zdroj:

- LABAŠOVÁ Z.: Do školy chodil bosý, no stal sa jedným z top 10 učiteľov sveta. Jesus Insilada z Filipín učí chudobné deti s prvkami ich tradičnej kultúry, aby posilnil ich sebavedomie. ciernalabut.sk. 2018. [cit. 8. 10. 2019]. Dostupné na: <https://ciernalabut.sk/5511/do-skoly-chodil-bosy-no-stal-sa-jednym-z-top-10-ucitelov-sveta-jesus-insilada-z-filipin-uci-chudobne-deti-s-prvkami-ich-tradicnej-kultury-aby-posilnil-ich-sebavedomie/>.

Myšlienka akejkoľvek mixicity je krásna, ale čo ak nie je s kým sa mixovať? Pýta sa učiteľka z čisto rómskej školy Monika Podolinská

(Text je krátený)

Nerozhoduje poloha školy, ktorá je v blízkosti osady, aj o tom, že školu momentálne nenavštevuje žiadne dieťa z majoritnej populácie?

Do tejto školy už 18 rokov nechodí žiadne z nerómskych detí, respektíve nechodilo ani do starej budovy. Nie je to niečo, čo by sme umelo vytvorili. Nestalo sa to sťahovaním bližšie k osade. Začalo sa to tým, že sa rodilo viac rómskych ako nerómskych detí a rodičia nerómskych detí si začali školy vyberať.

Takže problém nie je napríklad v hygiene, ale v tom, že vaša škola neponúka to, čo ostatné?

Vysvetlím to na vlastnom príklade. Svojho syna Samka som nedala do našej školy, napriek tomu, že chodil s rómskymi deťmi do škôlky. Rozdiel bol v tom, že Samko išiel do prvej triedy a ostatní na to ešte neboli pripravení, išli do nultého ročníka. Sme dobrá škola, ale v tom, ako pomáhame rómskym deťom vymaniť sa zo začarovaného kruhu.

Matky vašich žiakov mi povedali, že deťom sa väčšinou podarí skončiť základnú školu, ale strednú školu dokončili len dve. Prečo?

Často sa stane, že deti, ktoré nenavštevujú nultý ročník, opakujú prvý ročník. Ak potom nezvládnu napríklad prechod z prvého stupňa na druhý a prepadnú, nemajú šancu dostať sa do deviatky a neskôr ani na klasickú strednú školu. Predminulý školský rok však skončil učňovku prvý chlapec v osade a minulý rok zase prvé dievča. A to je obrovský úspech! Jedna z vecí, ktoré sa nám podarili, je motivovať rodičov, aby svoje deti podporovali v štúdiu. Počas prvého stupňa, ktorý u nás strávia, sa im snažíme odovzdať maximum. Keď sa však dostanú na druhý stupeň, nastupuje puberta a ich vnútorná motivácia upadá. Navyše im chýba vonkajšia motivácia od rodičov. Otec nebude syna trikrát prehovárať, aby išiel študovať, ak potrebuje, aby mu pomáhal pri práci.

Vrátim sa ešte k motivácii. Jedna zo žien mi povedala, že štúdium stojí priveľa peňazí a nemôžu si ho dovoliť. Tiež má problém s tým, že deťom treba zabaliť desiatu a obliecť ich tak, aby v škole zapadli.

Naše deti sú krásne, a pritom pochádzajú z biednych pomerov. Len im treba neustále posilňovať sebavedomie. Nemajú nové veci, ale chodia čisto oblečení, hoci väčšinou v teplákoch. Ani jeden Samkov spolužiak nechodí do školy v teplákoch... Stále im pripomínam, že ak budú mať vzdelanie, nikto sa na nich nebude pozeráť ako na nevzdelaných. Nikto im nepovie, že im nedá prácu, lebo na ňu nemajú kvalifikáciu.

Zdroj:

- NEUPAUER M.: Myšlienka akejkoľvek mixicity je krásna, ale čo ak nie je s kým sa mixovať? Pýta sa učiteľka z čisto rómskej školy. cierna-labut.sk. 2018. [cit. 8. 10. 2019]. Dostupné na: <https://ciernalabut.sk/5429/myslienka-akejkolvek-mixicity-je-krasna-ale-co-ak-nie-je-s-kym-sa-mixovat-pyta-sa-ucitelka-z-cisto-romskej-skoly/>.

Pakistanka chce dostať milióny detí do lavíc

(Text je krátený)

Len šesťnásťročná dievča vystúpilo v sídle OSN v deň svojich narodenín. „Jedno dieťa, jeden učiteľ, jedna kniha, jedno pero môžu zmeniť svet,“ vyhlásila v lete v New Yorku Malala Júsafzajová.

Milióny podpisov

V sídle medzinárodnej inštitúcie presviedčala politikov, aby kládli väčší dôraz na jeden z miléniových cieľov, ktoré si sami stanovili – do roku 2015 má mať každé dieťa prístup k vzdelaniu. Petíciu s touto požiadavkou podpísali tri milióny ľudí, Malala bola prvá. V súčasnosti to stále neplatí, až 61 miliónov detí v školskom veku nemá podľa UNICEF-u prístup k vzdelaniu. V ešte horšom postavení sú dievčatá. Keď si v chudobných oblastiach rodičia nemôžu dovoliť poslať do školy všetky deti, zvyčajne ostávajú doma dcéry.

Stovky zničených škôl

V Malalinom Pakistane do hry vstupuje aj náboženská otázka a hrozby islamistov. V niektorých oblastiach krajiny chodí do školy len pätina dievčat a teroristi útočia na dievčenské školy. V údolí Svát v rokoch 2001 až 2009 Taliban zničil 401 škôl. „Sedemdesiat percent z nich boli dievčenské školy. A potom, keď sa konflikt zintenzívňoval, začali útočiť aj na chlapčenské,“ cituje britský denník Guardian Ehsanulláha Khana z mesta Matta v údolí Svát, kde pôsobil Taliban.

Cenu si zaslúži aj jej otec

Malala mohla skončiť ako štyri z piatich dievčat v údolí Svát. Bez vzdelania, odkázaná na to, že si nájde manžela, čo ju uživí, a na život v domácnosti pri sporáku a deťoch. Ziauddin Júsafzaj však založil dievčenskú školu, do ktorej chodila aj jeho dcéra, a dal jej šancu vzdelávať sa. Práve postoj mužov je kľúčový v tom, aby ženy dostali viac práv. „Cesta, po ktorej môžu dievčatá kráčať aj sto rokov, môže vďaka mužskej pomoci trvať len niekoľko rokov,“ povedal v marci Júsafzaj.

Podľa neho budú mať ženy viac práv len vtedy, keď budú muži ochotní sa vzdať svojej dominancie. On tak urobil, založil školu pre dievčatá, a preto si podľa magazínu Foreign Policy zaslúži Nobelovu cenu za mier aj on.

Zdroj:

- KRČMÁRIK, M.: Výnimočná Malala umlčala aj amerického humoristu. svet.sme.sk. 2013. [cit. 8. 10. 2019]. Dostupné na: <https://svet.sme.sk/c/6966039/vynimocna-malala-umlcala-aj-americkeho-humoristu.html>.

Vzdelanie môže dievčatám a ženám zabezpečiť lepšiu budúcnosť

Pri oslave Medzinárodného dňa žien sa stalo zvykom darovať kvet. My chceme dievčatám a ženám radšej darovať vzdelanie.

Ženy a dievčatá to majú v oblastiach postihnutých vojnou či prírodnými katastrofami obzvlášť ťažké. Fyzickú krehkosť musia vo vojenských konfliktoch a v krízových situáciách vyvážiť veľkou vnútornou silou. Je ťažké byť matkou rodiny, tehotnou ženou či bezbranným dievčaťom, keď sa ocitnete vo víre násilia a chudoby. So správnou podporou a vzdelaním sa však dievčatá a ženy dokážu postaviť na vlastné nohy, napriek traumatizujúcej minulosti.

V Libanone je každý tretí človek na úteku. Nejde pritom len o sýrskych utečencov, ale napríklad aj palestínskych. Podľa Human Rights Watch bolo v rokoch 2016 až 2017 viac ako 200 000 sýrskych detí mimo vzdelávací systém. Zo škôl vypadli kvôli úteku pred vojnou a po príchode do Libanonu nebolo jednoduché sa do nich vrátiť.

Podľa koordinátorky Človeka v ohrození v Libanone, Estelle Petit, sa môžu v jednotlivých školách podmienky pre prijatie detí stále meniť, najmä ak ide o sýrske deti. Niektoré školy sa obávajú, že deti nebudú stíhať, iné ich z kapacitných alebo finančných dôvodov registrovať nemôžu. Práve vzdelanie je pritom pre deti východiskom z neľahkej situácie.

Vzdelanie môže deťom pomôcť vybudovať si lepšiu budúcnosť, zvládnuť traumatické zážitky a dievčatá môže ochrániť pred chudobou alebo predčasným sobášom. Aj v prípade, ak už boli vydaté, sa môžu vďaka vzdelaniu lepšie zamestnať a stať samostatnejšími. Prístupom k vzdelávaniu im dávame šancu sa samostatnejšie rozhodovať o svojich životoch a budúcnosti.

Vzdelanie pritom potrebujú všetky deti, či už sú to deti rodičov na úteku, alebo aj miestnych Libanončanov, ktorí sú chudobní alebo sa nachádzajú v ťažkej situácii. A to platí aj pre ženy.

Zdroj:

- Človek v ohrození: Vzdelanie môže dievčatám a ženám zabezpečiť lepšiu budúcnosť. clovekvorhozeni.sk. 2019. [cit. 8. 10. 2019]. Dostupné na: <https://clovekvorhozeni.sk/vzdelanie-moze-dievcatam-a-zenam-zabezpecit-lepsiu-buducnost/>.

12

Zdravie v neistote

45 MINÚT

Nosné témy GV:

Zdravie

Na úvod sa žiaci a žiačky snažia pomocou rolovej hry identifikovať rôzne aspekty, ktoré ovplyvňujú prístup ku kvalitnej zdravotnej starostlivosti. O téme podrobnejšie hovoria v menších skupinách, keď k daným aspektom priradujú informácie o prístupe k zdravotnej starostlivosti na Slovensku a vo svete. Záverečná reflexia ich vedie k poznaniu, že dostupná zdravotná starostlivosť patrí medzi ľudské práva. Počas spoločnej diskusie hľadajú možnosti, ktoré by zlepšili prístup ku kvalitnej zdravotnej starostlivosti aj pre zraniteľné skupiny ľudí.

Odporúčané prepojenia s kurikulumom:

- **Život, telesné a duševné zdravie ako etická hodnota** – život a zdravie ako hodnota;
- **zdravý životný štýl** – ochrana života, zdravie ako hodnota;
- **vzťah k chorým, starým, zdravotne a sociálne znevýhodneným ľuďom** – vzťah k chorým, zdravotne a sociálne znevýhodneným;
- **dôstojnosť ľudskej osoby** – hodnota ľudskej osoby;
- **prierezová téma** – ochrana života a zdravia.

Prínosy pre predmet etická výchova:

- Žiaci a žiačky diskutujú o etických problémoch súčasnosti vo vzťahu k prístupu k zdravotnej starostlivosti;
- formujú si vzťah k problematike ochrany svojho zdravia a života, tiež zdravia a života iných ľudí;
- rešpektujú práva iných ľudí na dostupnú zdravotnú starostlivosť ako súčasť hodnoty rovnosti a spravodlivosti;
- rozvíjajú si sociálnu empatiu.

Prínosy pre globálne vzdelávanie:

- Žiaci a žiačky identifikujú a analyzujú súvislosti medzi kvalitou života a dostupnou zdravotnou starostlivosťou;
- určujú príčiny a dôsledky systémovej nespravodlivosti v prístupe k zdravotnej starostlivosti (na lokálnej a globálnej úrovni);
- rozpoznávajú zdravie ako ľudské právo;
- formulujú a v diskusii obhajujú svoje postoje a názory na spomínané fenomény.

Pomôcky:

kópie príbehov z prílohy 1 (jeden príbeh pre každého), označenie nemocnice (napr. písmeno H napísané na papieri A4), 8 kópií tvrdení z prílohy 2 (pre každú skupinu jedna), informácie o globálnom zdraví z prílohy 3 (nastrihané po jednej).

10 minút

POSTUP

Evokácia

- 1 Pred hodinou pripevnite na stenu označenie nemocnice.
- 2 Na úvod vyzvite žiakov a žiačky, nech si vyžrebujú jeden z príbehov z prílohy 1 a pokúsia sa s ním stotožniť. Potom ich požiadaajte, aby sa rozostúpili do jednej línie oproti papieru s označením nemocnice.
- 3 Vysvetlite, že postupne prečítate tvrdenia týkajúce sa ich fiktívneho života. Ak si myslia, že sú pravdivé, nech urobia krok dopredu. Ak nie, zostanú stáť na mieste.
- 4 Postupne prečítajte tvrdenia z prílohy 2. Nakoniec upozornite žiakov a žiačky, aby si všimli, že ich delia od nemocnice či zdravotníckeho zariadenia rôzne vzdialenosti.
- 5 Požiadaajte ich, aby sa posadili späť na svoje miesta. V rámci krátkej reflexie sa opýtajte:
 - Dokázali ste sa stotožniť s postavou, ktorej príbeh ste si vylosovali? Ako ste sa cítili?
 - Mali ste v niektorom momente pocit ohrozenia?
 - O čom sa podľa vás dnes budeme rozprávať?

Metodický tip:

Úvodnú reflexiu sústreďte len na popísanie pocitov a uvoľnenie atmosféry. Na hlbšiu reflexiu, týkajúcu sa problematiky prístupu k zdravotnej starostlivosti, budete mať priestor v závere hodiny.

25 minút

Uvedomenie

- 6 Rozdeľte triedu do ôsmich skupín a každej z nich dajte kópiu tvrdení z prílohy 2, ktoré ste im prečítali počas evokácie.
- 7 Na steny alebo na iné stanovištia rozmiestnite informácie o globálnom zdraví z prílohy 3. Vyzvite skupiny, aby si každá vybrala jedno stanovište.
- 8 Skupiny si prečítajú informáciu o globálnom zdraví a zvážia, na ktoré tvrdenie z prílohy 2 odkazuje. Číslo informácie zapíšu do tabuľky. Majú na to 2 minúty.
- 9 Po 2 minútach ich požiadaajte, aby sa presunuli k ďalšiemu stanovištu (napríklad v smere hodinových ručičiek). Postup opakujte, kým sa všetci vystriedajú.
- 10 Vyzvite žiakov a žiačky, nech sa vrátia na svoje miesta. Ešte raz si spoločne prejdite všetky tvrdenia zo začiatku hodiny.

Metodický tip:

Takto vyzerá správne prepojenie tvrdení z prílohy 2 a očíslovanými informáciami o globálnom zdraví.

5	Viem čítať.
7	Nežijem v oblasti vojnového konfliktu.
3	Môžem si vyhľadať informácie o svojich zdravotných problémoch na internete.
1	Do najbližšej nemocnice alebo zdravotníckeho zariadenia sa dostanem do pol hodiny.
8	Ženy v mojom okolí sa neboja o svoje zdravie počas tehotenstva a pôrodu v okolitých zdravotníckych zariadeniach.
6	Jedávam minimálne dve plnohodnotné jedlá denne.
4	Rozhodujem o svojom zdraví a liečbe (metóda liečby, výber lekára).
2	Mám zdravotné poistenie, ktoré pokrýva značnú časť mojich nákladov na zdravotnú starostlivosť.

10 minút

Reflexia

- 11 Spoločne diskutujte o tom, ako sa rôzne ekonomické, sociálne, politické a iné faktory odzrkadľujú na prístupe človeka k zdravotnej starostlivosti a k naplneniu jeho životných cieľov. Môžete použiť tieto otázky:
- Ktorá z informácií vás prekvapila alebo šokovala?
 - Začali ste o niektorej z informácií uvažovať inak ako doteraz? Prečo?
 - Ktoré tvrdenie nesúviselo s témou zdravia a kvalitnej zdravotnej starostlivosti?
 - Ktorý aspekt je najdôležitejší pri hodnotení prístupu k zdravotnej starostlivosti?
 - Je zdravie a zdravotná starostlivosť ľudským právom?
 - Považujete slovenské zdravotníctvo za kvalitné?
 - Ako by ste zhodnotili prístup k zdravotnej starostlivosti na Slovensku v porovnaní s inými krajinami v Európe, v subsaharskej Afrike či v juhovýchodnej Ázii?
 - Majú všetci ľudia na Slovensku a na svete rovnaký prístup k zdravotnej starostlivosti? Je to spravodlivé?
 - Má každý človek bezplatný prístup k zdravotnej starostlivosti? V ktorých krajinách je každý človek zdravotne poistený, bez ohľadu na príjem? (Např. na Slovensku áno, v USA nie.) Čo je podľa vás spravodlivejšie?
 - Aký je rozdiel medzi zdravotnou starostlivosťou a kvalitnou zdravotnou starostlivosťou?
 - Čo treba zmeniť na Slovensku a vo svete, aby mali všetci ľudia prístup k lepšej zdravotnej starostlivosti?
 - Čo môžeme urobiť pre posilnenie nášho zdravia, prípadne zdravia ľudí v našom okolí?

Zdroje:

- ALEXANDER, D. A., KLEIN, S.: First responders after disasters: A Review of stress reaction, at-risk, vulnerability, and resilience factors. 2009. In: *Prehospital Disaster Medicine*, 24(2). s. 87 – 94.
- Centre for culture, ethnicity & health: Social determinants of health and health literacy. Richmond: CEH. 2015. [cit. 20. 1. 2020]. Dostupné na: <https://www.ceh.org.au/social-determinants-health-literacy/>.
- Európska komisia na Slovensku: Ako sme na tom v EÚ s obezitou? Brusel: EK na SVK. 2016. [cit. 20. 1. 2020]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/slovakia/Obesity_in_the_EU_sk.
- Global Obesity Observatory: Obesity prevalence worldwide – Adults. London: WOF. 2018. [cit. 20. 1. 2020]. Dostupné na: <https://www.worldobesitydata.org/map/overview-adults>.
- SHEATHER, J., SHAH, T.: Ethical dilemmas in medical humanitarian practice: Cases for reflection from Médecins Sans Frontières. 2011. In: *J Med Ethics*, 37(1). s. 162 – 165.
- UIS: UIS Facts sheet No. 45. Paris: UNESCO. 2017. [cit. 20. 1. 2020]. Dostupné na: <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/fs45-literacy-rates-continue-rise-generation-to-next-en-2017.pdf>.
- WHO (2018): Global hunger continues to rise, new UN report says. Geneva: WHO. 2018. [cit. 20. 1. 2020]. Dostupné na: <https://www.who.int/news-room/detail/11-09-2018-global-hunger-continues-to-rise--new-un-report-says>.
- WHO: Taking action on childhood obesity report. Geneva: WHO. 2018. [cit. 20. 1. 2020]. Dostupné na: <https://www.who.int/end-childhood-obesity/publications/taking-action-childhood-obesity-report/en/>.
- WHO: 10 facts on health inequities and their causes. Geneva: WHO. 2017. [cit. 20. 1. 2020]. Dostupné na: http://www.who.int/features/factfiles/health_inequities/en/.
- FINK, S.: War Hospital: A True Story of Surgery and Survival. New York: PublicAffairs. 2003. 431 s. ISBN 9781586481131.

Príloha 1

 Voláš sa Oleksandra a si z dediny Vovchenka v Doneckej oblasti na Ukrajine. Máš 16 rokov. Od roku 2014 prebieha v tvojej krajine vojna, priame boje sa vyskytujú aj v tvojom okolí. Už tretí rok nechodíš do školy. Tvoji rodičia, rovnako ako ty, nemajú stály príjem.	Voláš sa Hilde a si čerstvá dôchodkyňa žijúca v Innsbrucku, blízko rakúskych Álp. Celý život si pracovala v banke, konečne máš čas na všetky svoje záľuby, najmä na turistiku a lyžovanie. Si typickou aktívnou dôchodkyňou, ktorá sa celý deň nezastaví.
 Voláš sa Irakli a máš 72 rokov. Žiješ sám na úpätí hôr Južného Kaukazu v gruzínskom regióne Svaneti. Rodina ťa navštevuje najmä počas leta, keď je cesta prístupnejšia. Napriek vysokému veku sa tešíš dobrému zdraviu, no problémy (aj tie zdravotné) pribúdajú. Do mestečka Ushguli, kde bývaš, občas dochádza lekár z najbližšieho mesta, no od lepšie vybavenej nemocnice ťa delí minimálne 180 kilometrov. Prekonať túto vzdialenosť ti vzhľadom na kvalitu ciest zaberie približne 4 až 5 hodín, aj to však závisí od počasia.	Si Nicolae, 27-ročný inžinier z Moldavska. Pred dvomi rokmi si mal autonehodu, po ktorej si ostal na invalidnom vozíku. Keďže v Moldavsku zatiaľ nemá väčšina budov bezbariérové vstupy a problematická je aj bezbariérová doprava, nemôžeš si nájsť prácu. Si preto sociálne odkázaný na svoju rodinu. Tvoje zdravotné postihnutie si vyžaduje nákladnú rehabilitáciu. Máš síce nárok na univerzálny prístup k zdravotnej starostlivosti, no jej kvalitu to negarantuje. Starostlivosť v súkromných zdravotníckych zariadeniach je síce kvalitnejšia, no finančne náročná.
 Máš 45 rokov, voláš sa Ananya. Celý život žiješ v Dharavi, v jednom z najväčších slumov na svete v indickom meste Mumbai. Nevieš poriadne čítať ani písať, preto si celý život pracovala načierno a na málo platených pozíciách, ako upratovačka, pomocníčka v kuchyni či šička v textilnej fabrike, bez možnosti našetriť si. V poslednom čase silno kašleš. Susedka si myslí, že máš tuberkulózu, známu aj ako choroba chudobných.	Si štrnásťročná Tabu z Južného Sudánu, ktorá po vypuknutí občianskej vojny utiekla aj so svojou rodinou do susednej Ugandy. Tam ste sa „dočasne“ usadili v jednom z najväčších utečeneckých táborov na svete, v Bidi Bidi, kde žije viac ako štvrt' milióna ľudí na úteku. Vzdelanie či zdravotnú starostlivosť vám sprostredkujú rôzne medzinárodné humanitárne organizácie. Žijete tu už vyše štyri roky.

Voláš sa Anna, máš 32 rokov a si slobodnou matkou troch detí. Žijete v Harleme, v jednej z najchudobnejších a najnebezpečnejších štvrtí New Yorku. Aby si zabezpečila svoju rodinu, máš tri zamestnania, takže pracuješ aj sedem dní v týždni. Kvôli nedostatku financií sa stravuješ nepravidelne a značne nezdravo. Trpíš nadváhou. Zdravotné poistenie si neplatíš, keďže si ho nemôžeš dovoliť.

Voláš sa Christopher, máš 14 rokov a si najstarším synom Anny. Je to slobodná matka troch detí, ktorá žije v newyorskom Harleme (nájdí ju v skupine). Škola ťa nebaví, máš zlé známky, ani čítanie ti nejde najlepšie. Máš dyslexiu, no v škole neexistuje žiadny podporný program, ktorý by ti pomohol s ťažkosťami s učením. A tak do školy nechodíš a flákaš sa po uliciach.

Si Alena, máš 38 rokov a pracuješ pre IT firmu v Bratislave. Vyštudovala si vysokú školu a v zamestnaní sa ti darí. Si vo vedúcej pozícii, čo znamená, že máš veľa práce. Čakáš prvé bábätko so svojím priateľom a chystáš sa na polročnú materskú dovolenku.

Si Jakub, 35-ročný remeselník, žijúci s rodinou na samote na východnom Slovensku. Za prácou cestuješ do rôznych častí krajiny a aj preto musí mať tvoja rodina dve autá. Najbližšia nemocnica nie je ďaleko, približne 45 kilometrov, no jej nízky štandard je známy po celom Slovensku.

Tvoje meno je Joshua (17) a vyrastáš v jednej z najdrahších štvrtí Londýna, v Notting Hill. Navštevuješ prestížnu súkromnú školu a pripravuješ sa na štúdium na univerzite. Tvoji rodičia sú obaja lekári s vlastnou praxou. Od detstva máš astmu, preto chodievate každé leto do prímorských oblastí.

Voláš sa Yu Yan (24) a žiješ v Pekingu, v hlavnom meste Číny. Peking je známy aj tým, že má jedno z najviac znečistených ovzduší na svete. Pracuješ v továrni, vďaka čomu si platíš aj základné zdravotné poistenie. S manželom si chcete založiť rodinu, plánujete mať jedno dieťa.

Máš 17 rokov, voláš sa Ben a žiješ so starými rodičmi na americkom vidieku v štáte Alabama. Máte malú farmu, kde pomáhaš počas víkendov a voľných dní. Škola ťa nebaví ani neplánuješ ísť na univerzitu, radšej ostaneš pracovať na farme. Starí rodičia ti platia zdravotné poistenie.

Voláš sa Derk, máš 38 rokov a žiješ v Kodani. Pravidelne beháš, na dopravu využívaš bicykel a s partnerom si pravidelne a zdravo varíte. Od skončenia vysokej školy pracuješ v jednej firme ako personalista, aj po rokoch ťa to baví.

Si sám/sama sebou.

Príloha 2

	Viem čítať.
	Nežijem v oblasti vojnového konfliktu.
	Môžem si vyhľadať informácie o svojich zdravotných problémoch na internete.
	Do najbližšej nemocnice alebo zdravotníckeho zariadenia sa dostanem do pol hodiny.
	Ženy v mojom okolí sa neboja o svoje zdravie počas tehotenstva a pôrodu v okolitých zdravotníckych zariadeniach.
	Jedávam minimálne dve plnohodnotné jedlá denne.
	Rozhodujem o svojom zdraví a liečbe (metóda liečby, výber lekára).
	Mám zdravotné poistenie, ktoré pokrýva značnú časť mojich nákladov na zdravotnú starostlivosť.

	Viem čítať.
	Nežijem v oblasti vojnového konfliktu.
	Môžem si vyhľadať informácie o svojich zdravotných problémoch na internete.
	Do najbližšej nemocnice alebo zdravotníckeho zariadenia sa dostanem do pol hodiny.
	Ženy v mojom okolí sa neboja o svoje zdravie počas tehotenstva a pôrodu v okolitých zdravotníckych zariadeniach.
	Jedávam minimálne dve plnohodnotné jedlá denne.
	Rozhodujem o svojom zdraví a liečbe (metóda liečby, výber lekára).
	Mám zdravotné poistenie, ktoré pokrýva značnú časť mojich nákladov na zdravotnú starostlivosť.

Príloha 3

- ① Pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti je v mnohých regiónoch sveta vzdialenosť od najbližšej nemocnice často najzávažnejším problémom. Pre obyvateľov z vidieckych oblastí subsaharskej Afriky môže byť cesta do 150 kilometrov vzdialenej nemocnice záležitosťou siedmich hodín jazdy autom. To ich pri nevyhnutných operáciách či inej dôležitej liečbe núti podstúpiť ošetrovanie v lokálnych zariadeniach s menej kompetentným zdravotníckym personálom, ktorý nemusí mať dostatočné odborné skúsenosti.

Lokalita zdravotníckeho zariadenia je často naviazaná na kvalitu poskytovanej starostlivosti aj v rámci štátu (vidiek, veľké mesto) či dokonca v rámci jedného mesta. Napríklad v Londýne alebo v New Yorku sa kvalita zdravotnej starostlivosti líši aj v rámci jednotlivých častí mesta, resp. zastávok metra.

Zdroje:

- Sheather, J., Shah, T.: Ethical dilemmas in medical humanitarian practice: Cases for reflection from Médecins Sans Frontières. 2011. In: J Med Ethics. 37(1). s. 162 – 165.
- WHO: 10 facts on health inequities and their causes. Geneva: WHO. 2017. [cit. 20. 1. 2020]. Dostupné na: http://www.who.int/features/factfiles/health_inequities/en/.

- ② V mnohých krajinách je systém zdravotného poistenia na báze dobrovoľnosti, čo značí, že finančné náklady spojené s liečbou znášajú v konečnom dôsledku priamo pacienti a pacientky. V rozvojových krajinách zdravotné poisťovne často ani nefungujú, resp. neexistujú. V sociálne znevýhodnených domácnostiach tak môžu náklady na liečbu dohnať rodinu do extrémnej chudoby alebo k zadĺženiu.

Aj preto sa často stáva, že rodinní príslušníci odďaľujú návštevu lekára až do bodu, keď už liečba nie je možná, neabsolvujú preventívne vyšetrenia, či dokonca odmietajú nevyhnutnú (a medicínsky bezpečnú) liečbu. Štatistiky ukazujú, že až 87 % predčasných úmrtí pri chronických ochoreniach (ktorým sa ešte dalo predísť) sa vyskytuje v krajinách s nízkymi príjmami.

Zdroje:

- WHO: 10 facts on health inequities and their causes. Geneva: WHO. 2017. [cit. 20. 1. 2020]. Dostupné na: http://www.who.int/features/factfiles/health_inequities/en/.

- ③ Prístup k informáciám a informačným technológiám môže pozitívne ovplyvniť povedomie ľudí o zdraví, o možnostiach prevencie či o tom, ako získať kvalitnú zdravotnú starostlivosť (napr. hodnotenie lekárov na internetových portáloch).

- ④ V mnohých krajinách zákon definuje tzv. informovaný súhlas, resp. informované rozhodovanie. Znamená to, že o každom vyšetrení, zákroku či podaní medikamentov sa rozhodujeme my sami. A to až potom, čo dostaneme dostatočné a zrozumiteľné informácie o účele a povahe navrhovanej intervencie, o jej benefitoch a rizikách, o alternatívach k nej, a potom, čo sme mali dostatok času sa rozhodnúť (na Slovensku informovaný súhlas definuje Zákon č. 576/2004 Zb. z. o zdravotnej starostlivosti).

V niektorých krajinách je ale rozhodovanie o zdravotnej starostlivosti kultúrne podmienené paternalistickým odporúčaním lekára-odborníka; alebo politicky centralizovaným systémom zdravotnej starostlivosti (napr. v krajinách východného bloku bývali zdravotnícke zariadenia prideľované podľa bydliska); alebo automatickým prenesením rozhodnutia o zdraví a liečbe na príbuzného (napr. manžel rozhoduje o možnostiach liečby či o okolnostiach pôrodu za svoju manželku).

- ⑤ Aj napriek výraznému posunu v odstraňovaní negramotnosti a v celosvetovom zvyšovaní úrovne vzdelania, až 14 % celosvetovej populácie naďalej nevie čítať, t. j. je negramotných. Nízka úroveň vzdelania má priamy dopad na zdravotnú gramotnosť človeka, teda či a ako dokáže porozumieť zdravotníckemu personálu a jeho pokynom, či dokáže dodržiavať potrebnú liečbu, prečítať si odporúčané dávkovanie liekov, vyhľadať si ďalšie informácie a pod..

Negramotnosť a nízke vzdelanie má taktiež vplyv na širšie zázemie človeka, čo môže v ďalších kontextoch (zamestnanie, finančné zabezpečenie, zdravotné poistenie) ovplyvniť jeho prístup ku kvalitnej zdravotnej starostlivosti.

Zdroje:

- UIS: UIS Facts sheet No. 45. Paris: UNESCO. 2017. [cit. 20. 1. 2020]. Dostupné na: <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/fs45-literacy-rates-continue-rise-generation-to-next-en-2017.pdf>.
- Centre for culture, ethnicity & health: Social determinants of health and health literacy. Richmond: CEH. 2015. [cit. 20. 1. 2020]. Dostupné na: <https://www.ceh.org.au/social-determinants-health-literacy/>.

- ⑥ Správna životospráva je prirodzenou súčasťou prevencie a podpory zdravia. Aj napriek tomu je nesprávna a nedostatočná výživa jedným z hlavných problémov, s ktorými sa ľudstvo potýka. Svetová zdravotnícka organizácia odhaduje, že v roku 2017 trpelo hladom vyše 821 miliónov ľudí na celom svete. V posledných dekádach však stúpajú aj počty ľudí postihnutých obezitou a inými ochoreniami spôsobenými nevyváženou stravou.

Podľa štatistík z rokov 2015 – 16 je viac ako tretina žien a mužov v USA obéznymi. Počet obéznymi ľudí stúpa aj v Európe, napríklad na Slovensku trpí obezitou približne každý šiesty človek. Počet obéznymi detí sa za posledných štyridsať rokov takmer zdesaťnásobil. Obezita má priame zdravotné následky a zvyšuje náklady na zdravotnú starostlivosť.

Zdroj:

- WHO (2018): Global hunger continues to rise, new UN report says. Geneva: WHO. 2018. [cit. 20. 1. 2020]. Dostupné na: <https://www.who.int/news-room/detail/11-09-2018-global-hunger-continues-to-rise---new-un-report-says>.

7

Poskytovanie zdravotnej starostlivosti v konfliktných alebo vojnových zónach je problematické. Nielenže sa nemocnice a zdravotnícke zariadenia stávajú terčom útokov (napr. nemocnice Lekárov bez hraníc v Afganistane), ale zároveň sa ich personál musí vyrovnávať s náročnými situáciami, ako napríklad nedostatok zdravotníckeho materiálu a techniky, nedostatok personálu, neúmerná pracovná záťaž, odborná nepripravenosť atď.

Zdroje:

- FINK, S.: War Hospital: A True Story of Surgery and Survival. New York: PublicAffairs. 2003. 431 s. ISBN 9781586481131.
- ALEXANDER, D. A., KLEIN, S.: First responders after disasters: A Review of stress reaction, at-risk, vulnerability, and resilience factors. 2009. In: Prehospital Disaster Medicine, 24(2). s. 87 – 94.
- SHEATHER, J., SHAH, T.: Ethical dilemmas in medical humanitarian practice: Cases for reflection from Médecins Sans Frontières. 2011. In: J Med Ethics, 37(1). s. 162 – 165.

8

Materská úmrtnosť (t. j. počas tehotenstva, pôrodu a šestonedelia) je indikátorom zdravia, ktorý poukazuje na obrovskú priepasť v socio-ekonomickom zázemí medzi ženami, a to nielen v rôznych krajinách, ale aj v rámci jedného štátu. Až 99 % svetovej materskej úmrtnosti ročne sa vyskytuje v rozvojových krajinách. Na porovnanie, v Čade zomiera počas tehotenstva, pôrodu alebo šestonedelia jedna zo šestnástich žien, zatiaľ čo vo Švédsku menej ako jedna z desaťtisíc.

Zdroj:

- WHO: 10 facts on health inequities and their causes. Geneva: WHO. 2017. [cit. 20. 1. 2020]. Dostupné na: http://www.who.int/features/factfiles/health_inequities/en/.

UČÍME (SA)
V GLOBÁLNYCH
SÚVISLOSTIACH 2

Autorský tím:

Tatiana Cárová, Bibiana Kahánková,
Katarína Komenská, Katarína Mihinová,
Nikola Mihoková, Lenka Olejárová,
Lukáš Osvald, Dorota Osvaldová,
Lenka Putalová

Editorky:

Tatiana Cárová, Katarína Komenská,
Zuzana Límová, Katarína Mihinová,
Lenka Putalová

Odborná garantka:

Katarína Komenská

Koordinátorka projektu:

Lenka Putalová

Jazyková úprava:

Mária Tutokyová

Grafická úprava:

Miroslav Lukačovič, Rzeczy Obrazkowe

Vydavateľ: Človek v ohrození, n. o.

Tlač: Polygrafické centrum

Náklad: 400 ks

Rok vydania: 2020 (prvé vydanie)

ISBN: 978-80-89817-41-2

Vytlačené na recyklovanom papieri.

Publikácia vznikla s finančnou podporou Európskej únie a Slovak Aid. Za obsah publikácie je plne zodpovedná nezisková organizácia Človek v ohrození. Publikácia nereprezentuje názory Európskej únie a programu Slovak Aid. Nezodpovedajú za použitie informácií, ktoré sú v publikácii obsiahnuté. Elektronická verzia publikácie (vrátane všetkých príloh v podobe umožňujúcej úpravy) a ďalšie publikácie sú bezplatne dostupné na stránke www.globalnevzdelavanie.sk.

Publikáciu je možné rozmnožovať, rozširovať a ďalej šíriť na internete len pre nekomerčné účely a za podmienky citácie zdroja vo forme: Globálne vzdelávanie v predmete etická výchova. 1. vyd. Bratislava: Človek v ohrození, n. o. 2020. 112 s. ISBN: 978-80-89817-41-2.

” Získala som širší rozhľad v nových, interaktívnych metódach vzdelávania, ktorých rozvoj som predtým nepovažovala za potrebný či nevyhnutný.”

Učiteľka z východného Slovenska

” Projekt zvýšil moje sebavedomie na vyučovaní o globálnych problémoch.”

Učiteľka zo stredného Slovenska

” Viaceré aktivity som vyskúšala, u žiakov a žiačok mali úspech.”

Učiteľka zo západného Slovenska